

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ГОРДАНА Ј. СТАНЧИЋ

БИБЛИОТЕКЕ И КУЛТУРА ЧИТАЊА

докторска дисертација

Београд, 2019.

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF PHILOLOGY

GORDANA J. STANČIĆ

LIBRARIES AND READING CULTURE

Doctoral dissertation

Belgrade, 2019

УНИВЕРСИТЕТ В БЕЛГРАДЕ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ГОРДАНА Ј. СТАНЧИЋ

БИБЛИОТЕКИ И КУЛЬТУРА ЧТЕНИЯ

Докторская диссертация

Белград, 2019.

Ментор:

др Александра Вранеш, редовни професор, Универзитет у Београду, Филолошки факултет

Чланови комисије:

др Љиљана Марковић, редовни професор, Универзитет у Београду, Филолошки факултет

др Данијела Костадиновић, редовни професор, Универзитет у Београду, Учитељски факултет

др Гордана Ђоковић, доцент, Универзитет у Београду, Филолошки факултет

Датум одбране:

Изјаве захвалности

Срдачно се захваљујем своме ментору, проф. др Александри Вранеш, на драгоценим саветима и смерницама приликом израде дисертације. Такође се захваљујем члановима комисије на пажњи коју су посветили дисертацији.

На разумевању се захваљујем колегама из Андрићевог института.

На подршци и мотивацији коју ми непрестано даје захваљујем се својој породици.

Аутор

БИБЛИОТЕКЕ И КУЛТУРА ЧИТАЊА

Сажетак

У раду се разматра библиотека у функцији културе читања. Предмет истраживања су култура читања, као континуирани и дуготрајни процес и средство учења, сазнавања и забаве, са једне стране, и библиотека као институција културе, науке и образовања која делује у правцу неговања, развијања и унапређења културе читања.

Коришћењем историјског метода представили смо историјат културе читања од античког доба до данас. Култура читања пратила је историјски развој књиге, штампе, издаваштва и библиотека. Аналитичко-синтетичким методом установили смо да су основни елементи који чине културу читања књига, читалац и сам процес читања и да библиотеке учествују у неговању и развијању културе читања својим фондовима, услугама и стручним кадром.

Књига представља својеврсни мост између култура и народа, одлучујући покретач друштвеног напретка, средство за учење. Читалац приступа читању из више разлога: ради учења, информисања, сазнавања, научно-истраживачког рада или ради забаве. Стварање читалачке публике је дуготрајан процес којем треба пажљиво приступити и смислено га спроводити, још од најранијег узраста. Читање може да обогати знање и да унапреди личност; неговање читања омогућава очување сопствене личности и слободе расуђивања; читањем се постижу друштвена еманципација и перманентно образовање.

Библиотеке су јединствене колекције забележеног знања, са развијеним системом услуга и са стручно оспособљеним кадром. Да би успешно могла да спроводи своју мисију давања подршке култури читања, библиотека константно мора да ради на попуњавању својих фондова и на унапређењу услуга, тако да они

буду у складу са потребама корисника. Сваки од типова библиотека на специфичан начин спроводи своје активности и са више аспеката делује као подршка развијању културе читања: националне библиотеке као јединствено национално стедиште књиге и средиште развоја културе читања; јавне библиотеке као локални центри учења и информисања; школске библиотеке као прве у ланцу одговорности за развој читалачких навика; високошколске библиотеке као први кораци научно-истраживачког рада и специјалне библиотеке у давању подршке сталном стручном усавршавању. Већи део рада посветили смо школским библиотекама јер сматрамо да је њихова улога, заједно са улогом дечијих одељења јавних библиотека, кључна у развоју доживотне љубави према књизи и читању. Сматрамо такође, да су дигиталне библиотеке, књиге у електронском облику и присутност на Интернету будућност библиотекарства и из тог разлога смо, са нарочитом пажњом, указали на њихову функцију у развоју културе читања и на положај књиге и читања у дигиталном окружењу. Један од начина за превазилажење и предупредивање кризе читања јесте адекватно и смислено укључивање библиотека у решавање овог проблема.

Поред делатности које подразумевају прикупљање, чување и давање на коришћење фонда, библиотека подржава развој културе читања кроз успостављање институције обавезног примерка, формирање завичајне и референсне збирке. Прикупљањем и представљањем обавезног примерка публикација једне земље омогућава се очување и промовисање националног културног идентитета. Завичајне збирке представљају драгоцен извор информација и незаобилазан чинилац очувања националне свести и културе, значајне су за проучавање историје и културне историје, за израду локалних и националних библиографија, за попуњавање обавезног примерка. Референсна литература у библиотекама служи као драгоцен извор информација, те је врло важна када је реч о читању у сврху научно-истраживачког рада или учења.

Библиотечке услуге које су у функцији развијања културе читања су: међубиблиотечка позајмица, обрада библиотечке грађе, израда библиографија, библиотерапија, рад са корисницима са тешкоћама у читању, промоција књиге и читања. Обрадом библиотечке грађе књига се приближава кориснику.

Национална издавачка делатност промовише се и представља израдом библиографија и каталога и успостављањем система међубиблиотечке позајмице. Библиотерапија представља вођено читање у терапеутске сврхе. Проналазећи адекватне начине да омогуће читање и приступ књизи корисницима са инвалидитетом библиотеке на најнепосреднији начин учествују у њиховом образовању и социјализацији. Програми намењени промоцији књиге и читања који се спроводе у библиотекама отварају широк спектар могућности за приближавање књиге кориснику и развијање љубави према читању.

Постојање квалитетног, образованог, услужног и предусретљивог библиотечког кадра поставља се као императив у процесу развијања културе читања у библиотекама. Библиотекари су посредници између корисника и забележеног знања, сарадници у настави, културни аниматори, стручни сарадници у издавачкој делатности и информатори.

Током истраживања смо, представљајући примере из праксе где год је то било могуће, покушали да теорију поткрепимо праксом и покажемо да су могућности и начини учешћа библиотека у процесу развијања културе читања разноврсни, креативни и применљиви.

Кључне речи: библиотека, библиотечки кадар, библиотечки фонд, библиотечке услуге, књига, култура читања, читалац, читање.

Научна област: Библиотекарство и информатика

УДК:

LIBRARIES AND READING CULTURE

Summary

The paper discusses a library in a function of the reading culture. The subject of research is the reading culture, as a continuous and long-lasting process and means of learning, understanding and entertainment, on the one hand, and libraries as institutions of culture, science and education that act towards nurturing, developing and improving the reading culture.

Using the historical method we have presented a history of reading culture from the ancient times to the present. The reading culture was followed by the historical development of books, press, publishing and libraries. By using the analytical-synthetic method, we have found that the basic elements of the reading culture are the book, the reader and the reading process itself, and that libraries participate in nurturing and developing a reading culture with their collections, services and professional staff.

A book represents a kind of bridge between cultures and peoples, a decisive trigger of social progress, a means of learning. Reader approaches to reading for several reasons: for learning, informing, finding out, scientific research or for fun. Creating a reading audience is a long-lasting process that needs to be carefully approached and meaningfully carried out, from the earliest age. Reading can enrich knowledge and improve personality; cherishing reading allows preserving someone's personality and freedom of reasoning; social emancipation and permanent education are also achieved with reading.

Libraries are unique collections of recorded knowledge, with a developed system of services and professionally trained staff. In order to successfully carry out its mission of supporting the reading culture, the library must constantly work on completing its collections and improving the services, so that they are in accordance with the needs of the users. Each of the types of libraries carries out its activities in a specific way and in many aspects acts as a support to the development of the reading culture: national

libraries as a unique national book storage and a centre for the development of a reading culture; public libraries as local centres of learning and information; school libraries as the first in the chain of responsibility for the development of reading habits; academic libraries as the first steps in scientific research and a special libraries in providing support to continuous professional development. Better part of the paper is dedicated to school libraries, because we consider that their role, together with the role of children's departments of public libraries, is crucial in the development of lifelong love for the book and reading. We also believe that digital libraries, books in electronic form, and the presence on the Internet are the future of librarianship, and for this reason we have, with particular care, pointed out to their function in the development of the reading culture and the position of books and reading in a digital environment. One way to overcome and prevent the reading crisis is to adequately and meaningfully involve libraries in solving this problem.

In addition to activities that involve the acquiring, safekeeping and use of the collections, the library supports the development of a reading culture through the establishment of institution of legal deposit, the formation of a local and reference collection. By acquiring and presenting a legal deposit of one country's publications, it is possible to preserve and promote the national cultural identity. Local collections represent a valuable source of information and an indispensable factor in the preservation of national consciousness and culture, are important for the study of history and cultural history, for the production of local and national bibliographies, for completing a legal deposit. Reference literature in libraries serves as a valuable source of information, and is very important when it comes to reading for the purpose of scientific research or learning.

Library services that are in function of developing the reading culture are: interlibrary loans, processing of library materials, bibliography, bibliotherapy, work with users with reading difficulties, book and reading promotion. By processing the library material, the books are brought closer to the user. National publishing activity is promoted and presented with the creation of bibliographies and catalogues and the establishment of a system of interlibrary loan. Bibliotherapy is a guided reading for therapeutic purposes. Finding adequate ways to enable reading and access to the book to

users with disabilities, libraries participate in their education and socialization in the most direct way. Programs of book and reading promotion in libraries open a wide range of options for approaching the book to the user and developing love for reading.

The existence of a high-quality, educated, helpful and resourceful library staff is becoming an imperative in the process of developing a reading culture in libraries. Librarians are intermediaries between users and recorded knowledge, teaching associates, cultural animators, professional contributors in the publishing industry and informers.

During the research, by presenting examples from practice wherever possible, we have tried to support the theory by practice and show that the possibilities and ways of participating libraries in the process of developing the reading culture are diverse, creative and applicable.

Key words: library, library staff, library collections, library services, books, reading culture, reader, reading.

Academic Expertise: Library and Information Science

UDC:

БИБЛИОТЕКИ И КУЛЬТУРА ЧТЕНИЯ

Аннотация

В документе рассматривается библиотека в функции культуры чтения. Предметом исследования являются культура чтения, как непрерывный и длительный процесс и средство обучения, познания и развлечений, с одной стороны, и библиотека как институт культуры, науки и образования, которая действует в направлении воспитания, развития и продвижения культуры чтения.

Используя исторический метод, мы представили историю культуры чтения с древних времен и по сей день. Культура чтения сопровождалась историческим развитием книг, прессы, издательств и библиотек. Аналитически-синтетическим методом мы обнаружили, что основными элементами, составляющими культуру чтения книг, являются читатель и сам процесс чтения, а также библиотеки, участвующие в воспитании и развитии культуры чтения, являются их средства, услуги и профессиональный кадр.

Книга представляет собой своеобразный мост между культурами и народами, решающим фактором социального прогресса, средством обучения. Читатель подходит к чтению по многим причинам: для обучения, информирования, познания, научных исследований или для удовольствия. Создание читательской аудитории-это трудоемкий процесс, к которому нужно тщательно подойти и осмысленно реализовать его с самого раннего возраста. Чтение может обогатить знания и улучшить личность; воспитание чтения позволяет сохранить свою личность и свободу рассуждений; благодаря чтению достигается социальная эмансипация и постоянное образование.

Библиотеки представляют собой уникальные коллекции записанных знаний, с развитой системой обслуживания и с профессионально подготовленным кадром. Чтобы успешно выполнять свою миссию по поддержке культуры чтения, библиотека постоянно должна работать над пополнением своих средств и

улучшать обслуживание, чтобы они соответствовали потребностям пользователей. Каждый из типов библиотек осуществляет свою деятельность определенным образом и с несколькими аспектами выступает в качестве поддержки развития культуры чтения: национальные библиотеки как единое национальное место хранения книги и центр развития культуры чтения; публичные библиотеки как местные учебные и информационные центры; школьные библиотеки как первые в цепочке ответственности за развитие привычек чтения, библиотеки высшего образования в качестве первых шагов научно-исследовательской работы и специальной библиотеки в предоставлении поддержки постоянной профессиональной подготовки. Мы посвятили большую часть работы школьным библиотекам, потому что считаем, что их роль, наряду с ролью детских отделов публичных библиотек, имеет решающее значение для развития пожизненной любви к книге и чтению. Мы также считаем, что цифровые библиотеки, книги в электронном виде и присутствие в интернете-это будущее библиотечного дела, и по этой причине мы с особым вниманием указали на их функцию в развитии культуры чтения и положение книги и чтения в цифровой среде. Одним из способов преодоления и преодоления кризиса чтения является адекватное и значимое включение библиотек в решение этой проблемы.

Помимо деятельности, которая включает в себя сбор, хранение и предоставление в пользование фондом, библиотека поддерживает развитие культуры чтения путем создания учреждения обязательной копии, формирования Родины и справочной коллекции. Сбор и представление обязательного экземпляра публикаций одной страны позволяет сохранить и продвигать национальную культурную самобытность. Родные коллекции представляют собой ценный источник информации и незаменимый фактор сохранения национального сознания и культуры, имеют важное значение для изучения истории и культурной истории, для составления местных и национальных библиографий, для заполнения обязательного экземпляра. Справочная литература в библиотеках служит ценным источником информации и очень важна, когда речь заходит о чтении для целей научно-исследовательской работы или обучения.

Библиотечные услуги, которые лежат в основе развития культуры чтения, включают: межбиблиотечное кредитование, обработку библиотечных материалов, составление библиографий, библиотерапию, работу с пользователями с трудностями в чтении, продвижение книги и чтение. При обработке библиотеки сборка книг приближается к пользователю. Национальная издательская деятельность продвигается и представлена путем составления библиографий и каталогов и создания системы межбиблиотечного кредитования. Библиография представляет собой ориентированное чтение для терапевтических целей. Поиск адекватных способов, позволяющих читать и получать доступ к книге для пользователей с ограниченными возможностями библиотеки, наиболее непосредственным образом участвует в их образовании и социализации. Программы, направленные на продвижение книги и чтения, проводимые в библиотеках, открывают широкий спектр возможностей для приближения книги к пользователю и развития любви к чтению.

Существование качественного, образованного, полезного и доузованного библиотечного персонала ставится императивом в процессе развития культуры чтения в библиотеках. Библиотекари являются посредниками между пользователями и записанными знаниями, преподавателями, культурными аниматорами, профессиональными сотрудниками издательской деятельности и информаторами.

Во время исследования мы, представляя примеры из практики, где это было возможно, пытались обосновать теорию практикой и показать, что возможности и способы участия библиотек в процессе развития культуры чтения разнообразны, креативны и применимы.

Ключевые слова: библиотека, библиотечный персонал, библиотечный фонд, библиотечные услуги, книга, культура чтения, читатель, чтение.

Научные области: Библиотекарьство и информатика

УДК:

САДРЖАЈ

1. УВОД.....	1
2. КУЛТУРА ЧИТАЊА	4
2.1. Култура читања: дефинисање појма и чинилаца	4
2.2. Историјски преглед развоја културе читања.....	9
2.3. Теорије и технике читања	31
2.4. Врсте читања	37
3. БИБЛИОТЕКЕ И КУЛТУРА ЧИТАЊА.....	41
3.1. Теорије библиотекарства у функцији развијања културе читања	41
3.2. Библиотеке у функцији развијања културе читања.....	51
3.2.1. Националне библиотеке	59
3.2.2. Јавне библиотеке	63
3.2.2.1. Библиотеке за бебе	69
3.2.2.2. Библиотеке за тинејџере	71
3.2.3. Школске библиотеке.....	74
3.2.4. Високошколске библиотеке	87
3.2.5. Специјалне библиотеке.....	92
3.2.6. Дигиталне библиотеке	97
3.2.6.1. Дигиталне библиотеке – примери добре праксе	99
3.3. Библиотечки фонд у функцији развијања културе читања.....	103
3.3.1. Фонд обавезног примерка	104
3.3.2. Завичајна збирка.....	106
3.3.3. Референсна збирка	108
3.4. Библиотечке услуге у функцији развијања културе читања	110
3.4.1. Међубиблиотечка позајмица.....	111

3.4.2. Обрада библиотечке грађе.....	112
3.4.3. Израда библиографија	115
3.4.4. Библиотерапија.....	117
3.4.4.1. Рад са корисницима са тешкоћама у читању.....	120
3.4.5. Промоција књиге и читања	123
3.4.5.1. Библиотекар као посредник између читаоца и књиге	129
3.4.5.2. Програми промоције књиге и читања – примери добре праксе ...	139
3.4.5.3. Промоција културе читања на друштвеним мрежама – примери добре праксе.....	148
4. ЧИТАЊЕ У ДИГИТАЛНОМ ОКРУЖЕЊУ	154
5. КРИЗА ЧИТАЊА	163
6. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	169
7. ЛИТЕРАТУРА	171
7.1. Коришћена литература.....	171
7.2. Електронски извори.....	193
8. БИОГРАФИЈА АУТОРА	197

1. УВОД

Предмет истраживања дисертације је библиотека као институција културе и образовања чији је један од предмета рада књига, односно знање забележено у одређеној форми и на одређеном медијуму. Са друге стране, у раду се посматра култура читања, као континуирани и дуготрајни процес и средство учења, сазнавања и забаве. Разматрана је улога коју библиотека има у подршци развоју културе читања. Иако се активности везане за промоцију књига и читања доследно спроводе у библиотеци, сматрамо да је потребно из новог угла сагледати, сумирати и заокружити аспекте односа библиотечко-информационе науке према култури читања.

Почетна претпоставка је да, бивајући свесне важности развијања културе читања и неговања читалачких навика у свеукупном развоју појединца и читавог друштва, библиотеке користе све своје ресурсе: фондове, услуге и стручни кадар у функцији очувања, развијања и унапређења културе читања. Приликом истраживања коришћени су компаративни, историјски, аналитичко-синтетички, социолошки метод и метод посматрања.

У првом делу рада разматра се појам културе читања и њени саставни елементи. Да бисмо уопште говорили о култури читања, кренули смо од проучавања теоријских мисли о читању, врстама читања, техници читања и значају читања. У овоме делу рада коришћени су историјски, аналитичко-синтетички и социолошки метод. Истраживање културе читања захтевало је интердисциплинарни приступ. Да бисмо дошли до података о читању, читалачкој публици и развоју читалачких навика кроз историју, било је неопходно консултовати литературу из више сродних области: као што су историја библиотека, историја писма, историја књиге, историја штампарства, историја издаваштва и књижарства, антропологија, социологија, психологија. Историја библиотекарства је узета у разматрање у контексту проучавања историје књиге и културе читања и стога је само дат сиже кључних момената у развоју библиотекарства. У историјском контексту, проучаван је развој књиге и развој

читалачких укуса и навика, као кључних чинилаца културе читања. Кроз историјски развој штампарства, издаваштва и књижарства, покушали смо да стекнемо увид у читалачке навике корисника. Наведене научне дисциплине биле су драгоцен извор информација и, поред главних тема којима се свака од њих понаособ бавила, у литератури из ових области проналазили смо, негде темељно, а негде узгред, понекад сасвим скрајнуто, драгоцене податке о развијању културе читања. Проучавајући историјски след утврдили смо континуитет у међусобном прожимању ових грана историје и континуирани однос између библиотекарства и културе читања, који траје вековима. И библиотекарство и култура читања су се заједно развијали, тежећи истом фундаменталном циљу: учењу и стицању знања ради напретка и развоја читавог друштва.

У другом делу рада акценат је стављен на библиотеке у функцији развијања културе читања. Циљ овога дела рада био је доказивање почетне хипотезе да библиотеке учествују у развијању културе читања својом мисијом, пословима који се у њима обављају и кадром који те послове обавља. Аналитичко-синтетички метод коришћен је за прикупљање, анализу и систематизацију грађе и досадашњих резултата на тему улоге библиотека у култури читања и њено презентовање у овом раду. Делове дисертације под називом „Дигиталне библиотеке и базе података“, „Програми промоције књиге и читања“ и „Промоција културе читања на друштвеним мрежама“ употпунили смо примерима добре праксе, јер сматрамо да на ове сегменте рада библиотека треба ставити акценат када се говори о библиотекама у функцији развијања културе читања у 21. веку.

Имајући у виду промене са којима се због уплива технологије у све сегменте живота данас човек суочава, посебан део рада посветили смо теми читања у дигиталном окружењу, као и проблематици која из тога произилази, а то је криза читања.

Намена дисертације је да се истражи и анализира међусобна повезаност библиотека и културе читања, односно видови уплива библиотечно-информационе делатности у културу читања, и да се на једном месту обједине резултати овога истраживања. Идеја која је пратила истраживање целим његовим

током била је давање предлога и проналажење начина за учвршћивање узајамних односа и успостављање још ближих веза између библиотекарства и културе читања.

2. КУЛТУРА ЧИТАЊА

2.1. Култура читања: дефинисање појма и чинилаца

Култура читања не може се посматрати изоловано од културног контекста, већ као један од сегмената културе. Зато као основ приликом дефинисања културе читања узимамо културу уопште. Постоји велики број дефиниција културе које су применљиве у различитим аспектима истраживања културе. Будући да је предмет нашег интересовања култура у контексту приближавања дефинисању појма култура читања, доносимо неке од њих које прате ток овога истраживања.

Термина „култура“ има латински корен. На латинском „cultus“ означава гајење и обраду поља, а „colere“ се односи на неговање, гајење, обрађивање. Од овога израза настала је реч „cultura“ са значењем обраде поља, а сама реч је касније добила шире, метафорично значење у смислу културе духа и почела је да се односи на обрађивање, односно култивисање духа.¹ Током средњег века појам културе је са пасивног све више добијао активно значење и везује се за активности човека. Култура представља карактеристике и знање одређене групе људи која се односи на њихов језик, религију, друштвене навике и уметност.² Према дефиницији која се налази у Лонгмановом (Longman) речнику култура представља уверења, начин живота, уметност и обичаје међу људима у одређеном друштву.³ Термин култура слично је дефинисан и у Кембрицовом речнику,

¹ Културологија / Сретен Петровић. – Београд : Чигоја штампа : Лела, 2005 (Чигоја штампа). – Стр. 9.

² What is culture? Definition of culture / Kim Ann Zimmermann. Доступно на [://www.livescience.com/21478-what-is-culture-definition-of-culture.html](http://www.livescience.com/21478-what-is-culture-definition-of-culture.html). [Приступљено 16.05.2018]

³ Longman Dictionary of Contemporary English. Доступно на: <https://www.ldoceonline.com/Biology-topic/culture>. [Приступљено: 16.05.2018]

односно дефинисан је као „начин живота, нарочито када су у питању опште навике и уверења одређене групе људи у одређеном времену.“⁴

У књизи *Култура – менаџмент, анимација, маркетинг* култура је дефинисана као „систем унутар кога се свесном људском делатношћу може обликовати, образовати, уређивати, управљати, усмеравати развој, речју, унутар којег се могу организовати услови културног и, посебно, уметничког стваралаштва, облици његовог пласмана и пријема у најширој јавности“⁵, а културу чине „врхунска дела великана људске мисли, али и напор да она, у облику књига и у хиљадама примерака, буде доступна јавности“⁶. Према Љиљани Миливојевић култура представља „универзално људско право које може довести до пуног развоја појединца и његовог разумевања и поштовања културе, уметности, уметника и њиховог рада, што је од пресудног значаја за очување културе и културног наслеђа сваког народа“⁷. „Историја културе, која представља прошлу садашњост, укључује у себе духовну историју, појам књиге, књижевност (у односу на рецепијента – високу или тривијалну), материјалну културу (споменике из давне прошлости, начин облачења, намештај, архитектуру, слике), начин живота, митолошку представу о свету, историју менталитета, језик, науку, религију, ритуално и свакодневно понашање (храна, музика, филм, слободно време, разлика међу половима).“⁸

⁴ Cambridge Dictionary. Доступно на: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/culture>. [Приступљено 16.05.2018]

⁵ Култура – менаџмент, анимација, маркетинг / Милена Драгићевић-Шешић, Бранимир Стојковић. – Београд: Клио, 2003 (Београд: АБ Таш). – Стр. 9.

⁶ Исто. – Стр. 5.

⁷ Деца и култура у Србији / Љиљана Миливојевић // Култура : часопис за теорију и социологију културе и културну политику (Београд). – ISSN0023-5164. – Бр. 130 (2011), стр. 183-198. Доступно на: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0023-5164/2011/0023-51641130183m.pdf> [Приступљено 24.03.2018]

⁸ Кратки увод у историју српске културе : између стварности и традиције : приручник за студенте / Мирјана Д. Стефановић. – Београд : Службени гласник, 2008 (Београд : Гласник). – Стр. 23.

Наведене дефиниције културе узели смо као полазну тачку на путу дефинисања културе читања. Култура читања подразумева неговање духовних вредности једнога друштва и њихово преношење са генерације на генерацију, подстиче духовно стваралаштво и развој друштва, подстиче очување и развој културног идентитета и мултикултуралности и омогућава културни дијалог. Култура читања задовољава културне, образовне, информативне и рекреативне потребе појединца. У речнику Global Disseminator of Knowledge култура читања дефинисана је као „научена пракса тражења знања, информације или забаве кроз писану реч“.⁹ Култура читања представља достигнућа појединца, ниво читалачког развоја, квалитативне и квантитативне показатеље свести, активности и комуникације као факторе развоја личности. Она се не формира сама од себе, већ зависи од развоја читалачких компетенција самог појединца.¹⁰ Медијско обликовање и презентовање књижевних садржаја утичу на структуру читалачких интересовања. Култура читања је такође подложна и утицају генерацијских, социјалних, културних, образовних, професионалних, психолошких и других чинилаца.

Станоје Ивановић истиче да значај књиге у култури одређују културне потребе које она задовољава, а то су сазнајна, комуникацијска, вредносна, васпитна, стваралачка, револуционарна и рекреативна.¹¹ Сазнајна потреба је у вези са стицањем знања и учењем и неопходна је за интелектуални развој појединца. Потреба за доживотним учењем чини ову потребу трајном током

⁹ IGI Global Disseminator of Knowledge. Доступно на: <https://www.igi-global.com/dictionary/what-is-the-meaning-of-of/61671>. [Приступљено 16.05.2018]

¹⁰ The Problem of Reading and Reading Culture Improvement of Students-Bachelors of Elementary Education in Modern High Institution / Lera A. Kamalova, Natal'ya D. Koletvinova // International Journal of Environmental & Science Education. - No 11(4) (2016), p. 473-484. Доступно на: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1094659.pdf> [Приступљено 16.05.2018]

¹¹ Истраживачки приступ коришћењу књиге са становишта потреба корисника / Станоје Ивановић // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 36-37.

човековог живота. Комуникацијска потреба односи се на потребу човека за међусобним општењем и преношењем информација неопходних за образовну, професионалну и друштвену активност. Васпитна потреба у вези је са развојним процесом појединца, његовом социјализацијом и укључивањем у друштво. Потреба вредновања подразумева стицање искуства за изграђивањем културног укуса и могућности упоређивања културног садржаја. Читање омогућава и задовољење стваралачких потреба појединца, јер читање подстиче на стваралачки чин. Књига је сведочанство и подстрек активности које се односе на човекову потребу да мења себе и свет око себе, која га подстиче на револуционарне промене. Рекреативна потреба подразумева широко подручје богаћења духа, хедонизма и разоноде, ради одмора и разбихриге, а задовољење ове потребе човек налази у књизи и читању.

Са културом читања повезане су и социологија читања, психологија читања и педагогија читања. Осим читалачке публике најважнијим компонентама које сачињавају културу читања Ангелина Бановић Марковска сматра социјалне параметре као што су стабилно друштво са великим бројем грађана који имају развијену свест о важности књиге као тржишне робе, улога школе и породице у стварању културе читања књига и свест о правилној употреби слободног времена.¹² Читалачка психологија према руском научнику В. П. Таловову (В. П. Таловов) подразумева „целокупност мисли и осећања, потреба, циља, интересовања, заблуда, предрасуда, илузија и другог, који су створени као резултат читања, у условима свакодневног живота људи на нивоу свакодневног сазнања“¹³.

¹² Preduvjeti za stvaranje i razvijanje kulture čitanja u suvremenom društvu (Knjiga i čitanje u Makedoniji) / Angelina Banović Markovska // Knjiga i slobodno vrijeme. - Split : Gradska knjižnica Marka Maruića, 2011. - Str. 43-49. Dostupno na: <http://makedonija.rastko.net/cms/files/books/504085269ea04>. [Pristupljeno: 17.04.2018]

¹³ Према: Општи поглед на теоријске и методолошке проблеме истраживања читања и читалаца / Владимир Јокановић // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 11.

Милош Немањић наводи да књижевну културу једног народа или друштва чине две компоненте: домаћа и преведена књижевност с једне стране, а компонента која се тиче активне улоге читаоца у књижевној комуникацији са друге. Пијановић сматра да књижевну културу сачињавају књига и друштвена ситуација у којој се културни контакт остварује и истиче и важност библиотека приликом дефинисања културе читања: „књижевна култура осим књига подразумева библиотеке и читаоце, јер без њих књига и нема правог смисла“.¹⁴

¹⁴ Српска култура 1900-1950. / Петар Пијановић. – Београд : Службени гласник (Београд : Гласник), 2014. – Стр. 343.

2.2. Историјски преглед развоја културе читања

Историја читања се често ослања на опште друштвено-културне показатеље (као што су тип насеобине, распрострањеност становништва према различитим критеријумима, писменост, школовање, мреже за дистрибуцију књига), на архиве (проучавајући пописе имовине, кореспонденцију, каталоге, приватне пописе књига), а често и на иконографију, грађевинску археологију и слично.¹⁵ Проучавањем поменутих, али и других дисциплина, дошли смо до сазнања о развоју културе читања, са свим њеним пратећим чиниоцима, у периоду од античког доба до данас. Култура читања развијала се упоредо са развојем библиотека, штампарства, издаваштва и књижарства.

Историјски развој културе читања почиње и пре настанка књиге. Историја читања почиње читањем слика, сликовног писма, идеограма и пиктограма, хијероглифа и клинастог писма, записа у дрвету и пећинама. Касније, са развојем писма и књига, поступак читања се усложњава и поприма другачије карактеристике.

У античком добу књигу је чинио свитак, направљен од трака папируса. Папирус се употребљавао у Египту од почетка 3. миленијума, а у Риму од 3. века п. н. е, све до 11. века када га је потиснуо пергамент. С обзиром на то да је папирус био скуп, пракса је била да се оно што није имало трајну вредност записује на другим подлогама – дрвеним или глиненим плочицама. Текст се на папирусу најпре записивао у смеру ширине, што је читање чинило тежим. О тежини читања са папируса сведочи један запис Плинија који је забележио да је Вергиније Руф у својој 83. години „стојећи читао један волумен толико тежак да му је најзад испао из руку. Хтео је да га дохвати, изгубио је равнотежу, пао,

¹⁵ Istorija knjige / Frederik Barbije. – Beograd : Clio : Narodna biblioteka Srbije, 2009 (Beograd : Compact Druck). – Str. 297.

сломио ногу и умро“.¹⁶ Касније је све више бивало заступљено писање по ступцима и тада се папирус држао хоризонтално, што је знатно олакшавало процес читања.¹⁷

Књига је у античком добу била пре свега инструмент за преношење научних информација, а на постојање свести о потреби чувања забележеног знања у виду књига указује и оснивање првих библиотека. Реч „библиотека“ тада је означавала комад намештаја у којем су се чувале књиге, а касније добија шире значење и представља место где се књиге остављају. Једна од највећих и најзначајнијих била је Александријска библиотека. Александар Велики је 331. г. п. н. е основао Александрију у Египту, која је ускоро постала град књиге. Александар Велики, који је и сам био велики љубитељ књиге и читања, толико да је ретко када виђан без књиге, а културу и навику читања пренео је и на грађане Александрије, дошао је на идеју о оснивању Александријске библиотеке, у којој би се нашла сва дела из античког света. Међутим, због преране смрти (323. године п. н. е) није успео да ту замисао и реализује. Оснивање библиотеке покренуо је Птоломеј I (владао 323–280. године п. н. е). Колико је циљ стварања јединствене базе до тада забележеног знања био озбиљно схваћен, сведочи и сачувани краљевски указ, према којем су сви бродови који су се заустављали у Александрији морали да предају све књиге које су носили, да би се оне преписале и сачувале у библиотеци. „Сврха библиотеке била је чување текстова, олакшавање интелектуалног рада, а можда и промовисање грчке културе у свету у коме се узајамно дотицало више култура, те прибирање туђих обичаја и доприношење слави владара из династије Лагида.“¹⁸ Птоломејев наследник, Птоломеј II Филадельф, наставио је рад свога претходника. Деметрије из Фалерона избегао је у Александрију 306. године п. н. е. и прикључио

¹⁶ Према: *Istorija knjige / Frederik Barbije.* – Beograd : Clio : Narodna biblioteka Srbije, 2009 (Beograd : Compact Druck). – Str. 28.

¹⁷ Фредерик Барбије читање са папируса пореди са данас заступљеним читањем текста са рачунара, дајући паралелу у итом начину „одмотавања текста“ пред очима читалаца.

¹⁸ *Istorija knjige / Frederik Barbije.* – Beograd : Clio : Narodna biblioteka Srbije, 2009 (Beograd : Compact Druck). – Str. 34.

се стварању универзалне престонице знања у Александрији, поставши први библиотекар Александријске библиотеке. На томе месту наследили су га: Зенодот, Калимах, Аполоније са Родоса, Ератостен и Аристофан из Бизанта. Како се број књига у Александријској библиотеци повећавао, сналажење у њој постало је скоро немогуће. Решење за овај проблем појавило се у виду новог библиотекара – Калимаха, који је отпочео рад на сређивању и каталогизовању библиотечке збирке. Овај поступак сведочи о томе да је још у доба Александрије постојала свест о значају формирања библиотечке збирке и о неопходности прикупљања и чувања књига. Исто тако, постојала је свест о важности библиотекара у томе подухвату, библиотекара као стручњака за рад са књигама, без чијег ангажовања би се ово брижљиво прикупљано и чувано записано благо вероватно само загубило у сопственој количини и постало недоступно за коришћење. У Александријској библиотеци организована су јавна читања, са циљем да се као једни другима приближе писац и читалац и са циљем да се на тај начин промовишу књиге и читање. Са својим богатим фондом, уређеним системом каталога и активностима које је спроводила Александријска библиотека била је узор многим другим библиотекама.

На неки начин конкуренција Александријској библиотеци била је библиотека у Пергаму, којим су владали Аталиди, супарници Птоломеја. Ово супарништво имало је као резултат значајан удео у историји књиге и писмености: наиме, у жељи да уништи Пергамску библиотеку Птоломеј Епифан забранио је извоз папируса из Египта. Приморани да пронађу нови начин за бележење текста, становници Пеграма су осмислили нови материјал за писање: пергамент.

Обичај јавног читања постојао је и у Старом Риму. На вратима радње где су се продавале књиге објављиване су информације о новим насловима и ту су се састајали писци и љубитељи књига да би разговарали о новим књигама и размењивали мишљење о прочитаном.¹⁹ Плиније Млађи бележи: „У намери да прочитам један мали говор који желим да објавим */publicare/*, позвао сам

¹⁹ Opšta istorija biblioteka / Drago Vidović. – Sarajevo : Zavod za izdavanje udžbenika, 1964 (Tuzla : Grafičar). –Str. 13.

неколико посетилаца да се изложим критици (...). Имам два разлога да приредим читање: први је да изоштрим своју прилежност, други је да ми скрену пажњу на грешке које не примећујем зато што су моје²⁰. Осим што је текст даван на читање ради добијања коментара (*edere*), односно који се користи у приватне сврхе, постоји и термин *publicare* који означава смишљено јавно излагање текста ради даљег растурања и дистрибуције.

Власници приватних библиотека понекад су своје књиге давали на коришћење другим људима који сами нису имали могућности за приступ књигама. Човек који се сматра првим римским књижевцем и издавачем, Атик, бавио се преписивањем књига (за њега су то радили углавном робови грчког порекла) и сам је био библиофил. Своју библиотеку отворио је за научнике и писмене људе које су за њу показивали интересовање. Атикову библиотеку користио је и сам Цицерон. Ово је пример употребе личне библиотеке у шире сврхе читања, за људе који сами нису имали приступ књигама и забележеном знању, а желели су да уче. Лукул, добростојећи римски генерал, основао је једну такву библиотеку и давао ју је на коришћење ученим људима. „Сакупио је много лепих примерака, добро написаних, а начин на који их је користио још је значајнији: његова је библиотека била свима отворена и Грци су без ограничења могли да уђу у суседне галерије под стубовима и дворане за рад, тако да су долазили као у краљевство муза и дан проводили заједно, радо одустајући од других послова. Лукул је и сам често долазио у галерије под стубовима и учествовао у расправама учених људи...“²¹

У раном средњем веку књига све више постаје култни и магијски предмет: „У средњем веку установљен је посебан однос између значења и изгледа књиге. Књига је ту, поред осталог, и скупocen предмет, који добија нарочиту опрему у

²⁰ Према: *Istorija knjige / Frederik Barbije*. – Beograd : Clio : Narodna biblioteka Srbije, 2009 (Beograd : Compact Druck). – Str. 29.

²¹ Према: *Istorija knjige / Frederik Barbije*. – Beograd : Clio : Narodna biblioteka Srbije, 2009 (Beograd : Compact Druck). – Str. 36.

виду посребреног или позлаћеног лица – корица. Лепота средњовековне књиге огледало је идеала општег реда, мира, благостања и универзалне лепоте.²²

Све до 11. века књиге су се углавном производиле у манастирима, у којима су постојале преписивачке радионице: „Најчешћи намештај је клупа налик на ђачку, коси пулт испод којег се налазе полице за књиге, а понекад мали затворени ормар. Са стране је табла на којој стоји преписивачки прибор, између осталог и рогови пуни разнобојног мастила. Изнад пулта постоји табла на спуштање, место за рукопис који се копира. Писар је обузет послом: припрема пергамент, реже пера (гушчје перо постаје општа појава у 6. веку), преписује итд. Посао се удобније обавља на косој површини, а понекад, ако је у питању свитак, преписивач (писар, скриб) држи текст на коленима.“²³ Док су преписивали, преписивачи су морали да помно читају текст. Често су приликом тог читања остављали белешке на маргинама будућим читаоцима. Ова појава отвара једно ново виђење у одређивању функције књиге: она постаје инструмент комуникације између два читаоца у различитом временском раздобљу.

Средњовековне књиге писане су углавном на пергаменту, а касније и на папиру који је откривен у Кини. У раном средњем веку сматрало се да је сврха записаних речи да буду изговорене наглас. Израз *scripta manet, verba volat* данас се тумачи као „писмено остаје, изговорено ишчезава“, док Алберто Мангел (Alberto Manguel) сматра да је овај израз имао супротно значење, и да је измишљен као похвала гласно изговореној речи која се сматрала живом, за разлику од написане, непокретне и мртве.²⁴

Гласна читања нису била ретка појава у манастирима, као што је то нпр. био случај у манастиру св. Бенедикта у којем је уведено правило да се наглас чита уз

²² Антропологија књиге и читања / Јадранка Божић // Гласник Народне библиотеке Србије. – ISSN 1450-8915. – Год. 1 (1999), стр. 120.

²³ Istorija knjige / Frederik Barbije. – Beograd : Clio : Narodna biblioteka Srbije, 2009 (Beograd : Compact Druck). – Str. 65.

²⁴ Istorija čitanja / Alberto Mangel. – Novi Sad : Svetovi, 2005 (Novi Sad : MBM plas). – Str. 55.

обед. О важности која се везивала за чин читања у манастиру сведоче сачувана врло прецизна и строга правила: „Док браћа обедују, треба увек читати; онај на којег је ред да чита целу седмицу са дужностима почиње у недељу. И започињујући своју дужност после мисе и причести, треба да затражи од свих да се моле за њега како би Бог од њега одвратио дух заноса. А сви морају изговорити три пута овај стих у ораторију, али он је тај који га мора започети: 'О Господе, отвори ми уста, и моја уста славиће Те.' А онда ће, примивши благослов, ступити на своју дужност читача. А за столом треба да буде највећа тишина, тако да се не чује никакав шапат или глас изузев читаочевог. А шта год затреба, у смислу хране, браћа ће додавати један другом, тако да не треба ништа питати.“²⁵ Гласно читање представљало је не само велику одговорност, већ и част за онога ко чита, а уједно је подстицало и равноправност међу монасима, јер су се они у улози читача смењивали. „С обзиром да читање наглас није приватни чин, избор читалачког штива мора бити друштвено прихватљив и за читаоца и за публику.“²⁶ Постојао је и обичај окупљања суседа око неког посла, те се у тим приликама време прекраћивало читањем: „На дворовима, а понекад и у скромнијим кућама, књиге су се читале наглас породици и пријатељима ради поуке и забаве. Када се неке читало уз вечеру није била намера да се он одврати од уживања у укусу. Напротив, намера је била да се он пробуди маштовитом забавом, што је пракса која се преносила још од римских дана.“²⁷ Читање наглас код куће, у кругу породице, задржало се све до 19. века.

Промена у навикама при читању запажена је са почетком коришћења кодекса уместо свитка као форме књиге и са развојем нових писама. „Рукописи из античког доба и раног средњег века показују *scripto continua*, писање при коме се не одвајају речи, што значи без интерпункције и пасуса: *scripto continua* у ствари намеће гласно читање, било за себе, било групи слушалаца, било да то чини

²⁵ Istorija čitanja / Alberto Mangel. – Novi Sad : Svetovi, 2005 (Novi Sad : MBM plas). – Str. 125.

²⁶ Ibid. – Str. 132.

²⁷ Istorija knjige / Frederik Barbije. – Beograd : Clio : Narodna biblioteka Srbije, 2009 (Beograd : Compact Druck). – Str. 125.

секретар.²⁸ Барбије (Frédéric Barbier) сматра да је развој и усавршавање новог писма – каролиншке минускуле, коју је карактерисало раздвајање речи, ослобађање од сувишних украса, лигатура и других елемената, избегавање скраћеница и увођење неке врсте интерпункције, допринело да све заступљеније постане читање у себи: „Све сложеније ’слагање на страницу’, одвајање речи, интерпункција, јесу елементи који одређују ’графички простор’ (Ж. Ф. Гилмон) почев од 11. века, а нарочито у 12. и 13. веку; следствено томе, и читање постаје све мање чујно, то је читање у себи и ради себе, које се више не изговара, чак ни тихим гласом.“²⁹ Овакве промене у читалачким навикама и новине које су пратиле процес читања биле су упутница на културно одређење, па се читање наглас сматрало архаичним, а људи који су читали наглас заосталим и примитивним.

Крајем средњег века долази до запажене индивидуализације међу ширим друштвеним групама, окренутости ка себи, а „нови читалац, ћутљив, утонуо у текст као затворен у себе, стоји сâм с предметом свог читања и размишљања“³⁰. Читајући у себи, читалац је коначно могао да установи неограничену везу са књигом и речима, без очевидаца. Прелазак са читања наглас на читање у себи означавао је личнији однос према књизи и написаном, могућност ишчитавања текста онако и онолико пута колико читаоцу одговара, престанак цензуре онога што се чита од стране онога ко чита.

Прве средњовековне књиге биле су превасходно намењене коришћењу у сврхе богослужења и теолошког учења; међутим, њихова улога почиње да се проширује. Барбије истиче неколико узрока за „излажење ’малог света књиге’ из оквира цркве и свештенства“.³¹ У периоду од краја 11. и почетка 12. века почињу да се оснивају први универзитети. Сходно томе, јавља се потреба за

²⁸ Istorija knjige / Frederik Barbije. – Beograd : Clio : Narodna biblioteka Srbije, 2009 (Beograd : Compact Druck). – Str. 59.

²⁹ Ibid. – Str. 140.

³⁰ Ibid. – Str. 91.

³¹ Ibid. – Str. 65.

обезбеђивањем књига за студенте. При универзитетима се отварају преписивачке и књижарске радионице, а књижари се сматрају „слугама универзитета“. Када се појавио одређени број књига које су биле вишак наспрам потреба студената, књижари почињу њима да тргују. Ова појава се сматра првим корацима у развоју модерних књижара. Други разлог за све распрострањенију употребу књиге је развој администрације, који је довео до тога да администратори и правници почну приметно да прикупљају стручну литературу и да формирају библиотеке. Напослетку, владари и друге високе личности, почевши од 12. и 13. века, прикупљају књиге за рад и рекреацију и стварају личне библиотеке, а књиге наручују код специјалних занатлија. Књига све више губи декоративни и култни карактер и постаје инструмент за учење. Ствара се нова читалачка публика – обичан народ показује интересовање за књигу и читање, те се у складу са тим мења и прилагођава преписивачка политика: „Почев од 12, а нарочито од 13. века, нова и врло значајна продукција развија се у световним скрипторијумима, смештеним у градове, који раде за владарски двор и за љубитеље романа и историјских приповести.“³²

Библиотеке су током средњег века темељиле свој пут ка томе да постану места културних дешавања и све је истакнутија њихова улога у развијању културе, знања и образовања. Владаочеве библиотеке могле су служити као пример развоја једног друштва и кроз њих се могла пратити еволуција. Посматрајући статус библиотеке, њен фонд и обичаје његовог коришћења, могао се стећи увид у интелектуални, културни и друштвени развој једне заједнице. У Србији су прве манастирске библиотеке у средњем веку осниване у манастирима Хиландару, Милешеви, Жичи, Грачаници, Пећком манастиру, Крушедолу, Високим Дечанима. У српским средњовековним збиркама налазе се библијски списи, преводи апокрифне литературе, хаиографије, духовно песништво, први

³² Istorija knjige / Frederik Barbije. – Beograd : Clio : Narodna biblioteka Srbije, 2009 (Beograd : Compact Druck). – Str. 88.

световни жанрови: романи, приповетке и басне, историјски и правни списи и богата књижевност настала на српскословенском језику.³³

Револуција у историји културе читања настаје са изумом штампе покретним словима. Године 1452. Јохан Гутенберг (Johannes Gutenberg) штампа своју прву књигу и отпочиње један потпуно нови пут у развоју културе читања, са, за то време, незамисливим утицајима. Откриће штампе смањило је број сати потребних да се произведе једна књига, што је довело до повећања броја књига, њиховог поједности и повећане доступности ширим слојевима становништва. На тај начин заувек је промењен читаочев однос према ономе што је до тада сматрано јединственим и ретким предметом, па чак и ручним радом.³⁴ Штампана књига је утицала на ширење писмености и постала снажан покретач научног напретка. Са све масовнијом производњом штампаних књига, мења се и прилагођава и њихов обим и изглед, тако да се све више производе књиге мањег формата у већем тиражу. Ове промене у изгледу и форми омогућиће да се књига може читати било где и било када, да се може држати у цепу, да се може лакше и јефтиније набавити. Истовремено, експанзија штампаних књига значила је убрзано попуњавање и раст библиотечких фондова, што је омогућило читаоцу да може да се озбиљније посвети своме истраживању и да може да истовремено консултује већи број различитих научних извора.

Од 15. века и развоја штампарства књига почиње да се шири великом брзином, а књиге се штампају у складу са потребама читалачке публике. На крају 15. века више од 250 градова у Европи поседује штампарије, са водећим центрима у Немачкој, Француској и Италији, што указује на пораст интересовања за књигу међу широм читалачком публиком. Штампарске машине рашириле су се по Европи и отварају се штампарије: 1465. у Италији, 1470. у Француској, 1472. у Шпанији, 1475. у Холандији и Енглеској, 1489. у Данској.³⁵ О Гутенберговом

³³ Књига и библиотеке код Срба у средњем веку / Гордана Стокић Симончић. - Панчево : Градска библиотека, 2008 (Зрењанин : Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“). – Стр. 19.

³⁴ Istorija čitanja / Alberto Mangel. – Novi Sad : Svetovi, 2005 (Novi Sad : MBM plas). – Str. 143.

³⁵ Ibid. – Str. 144.

проналаску и револуцији коју је изазвало штампање књига Гордана Стокић Симончић каже: „Напуштање латинског језика као језика цркве и администрације, шира употреба народног говора и кодификација националних језика, афирмација индивидуализма и ауторских права, експлозија информација, стварање читалачке публике у савременом смислу речи, прве уредбе о обавезном основном образовању за све слојеве друштва, само су неке од директних последица Гутенберговог изума.“³⁶

Развијање и рад штампарија у којима су се штампале српске књиге током средњег века сведоче о постојању свести српског народа о значају неговања културе читања, чак и у тешким историјским и друштвеним условима. У овом периоду су, са мање или више успеха, радиле штампарија Ђурђа Црнојевића у Цетињу, штампарије Божидара Вуковића³⁷ и Јеронима Загуровића у Венецији, штампарија Божидара и Теодора Љубавића у Горажду, штампарије у Грачаници, Милешеви, Мркшиној цркви, штампарија Стефана Мариновића у Скадру, штампарија Радише Дмитровића у Београду. Најчешће су се умножавале богослужбене књиге.

„Штампарија с покретним словима временом је изазвала промене у начину читања, а такође извесно је ширење саме читалачке публике – и једно и друго захваљујући повећању броја примерака, нижој цени и већем тиражу. У извесној мери, писани текст постао је нешто обично: чак ни у свету у коме већина не зна да чита, писано више није потпуно незаступљено, те може да отпочне лагани и постепени процес акултурације.“³⁸ Јефтина и брза производња довела је до појаве већег броја људи који су могли себи да приуште куповину књиге. Штампана књига била је лако преносива и тиме доступнија и ближа читаоцима. Ове

³⁶ Књига и библиотеке код Срба у средњем веку / Гордана Стокић Симончић. - Панчево : Градска библиотека, 2008 (Зрењанин : Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“). – Стр. 47.

³⁷ Божидар Вуковић је у неколико наврата штампао *Зборник за путнике* ситним словима, у малом формату, са намером производње књиге која би била једноставна за коришћење током путовања.

³⁸ *Istorija knjige / Frederik Barbije.* – Beograd : Clio : Narodna biblioteka Srbije, 2009 (Beograd : Compact Druck). – Str. 175.

карактеристике штампане књиге директно су допринеле развоју приватног читања: „Штампа је учинила књигу доступном ширем кругу читалаца и у многоне изменила сам начин читања. Појавом штампаних књига прелази се са гласног читања на читање у себи. Ослобођени слушања читања – званичних тумачења, на пример, цркве – читаоци слободно размишљају о садржају и остварују непосреднију комуникацију са идејама аутора. Штампана књига постаје нови медијум масовног комуницирања.“³⁹

Поред класичне и стручне литературе, у 15. веку нису биле непознате ни књиге забавног карактера, али оне нису биле широко распрострањене и доступне: „Књиге које бисмо могли да опишемо као забавне, од шаљивих до романа, штампане су још у XV веку, али обично су биле заоденуте у поучно рухо, вероватно да би се ублажио отпор свештеника, очева, породица и осталих ’чувара’.“⁴⁰ Слобода читања, дакле, у то доба није у потпуности постојала.

Индивидуализацији читалаца сведочи и схватање познатог италијанског штампара, Алда Мануџија, који је сматрао да знамените ауторе треба читати без посредника, на оригиналном језику, без напомена и тумачења, јер ће искључиво тако читалац моћи да на прави начин доживи књижевно дело.⁴¹ Развој књиге усмеравала је и читалачка публика – одговарајући на захтеве читалаца и схватајући могућности ширења читалачке публике, Мануџије почетком 16. века почиње да штампа џепна издања, у тиражу од по 1000 примерака.

Књига је било све више, што се одразило и на саме библиотеке, које су биле принуђене да изналазе нове начине за класификацију и смештај књига. То је допринело настанку нових каталогизационих и класификационих система као и изради библиографија, што је омогућило лакше сналажење у фондовима. Учени

³⁹ Кратка историја књиге / Драган Бараћ. – Београд : Нолит, 2008 (Нови Београд : Alfa tim print). – Стр. 72.

⁴⁰ Društvena istorija medija : od Gutenberga do Interneta / Asa Briggs i Piter Berk. – Београд : Clio, 2006 (Београд : Таš). – Стр. 94.

⁴¹ Istorija čitanja / Alberto Mangel. – NoviSad : Svetovi, 2005 (Novi Sad : MBM plas). – Стр. 147.

свет почиње да прикупља личне библиотеке. Већи број књига и њихова лакша доступност довеле су до стварања нових навика у читању, те се тако све чешће јавља екстензивно читање и консултације уместо интензивног читања и коментара, али ће ова промена у начинима читања бити још приметнија у 18. веку. Долази до појаве првих научних издања, првих енциклопедија и библиографија, која настају са циљем да се унапреди књига као ефикасно средство за рад. Пример оваквог начина штампе је *Bibliotheca universalis*, чије објављивање почиње 1545. године у штампарији Конрада Геснера. Геснер врло држи до материјалног облика књиге, водећи рачуна да ово научно издање буде репрезентативно, тако да оно садржи систем референци и напомена, које би требало да олакшају модерно читање – консултације.⁴² У 16. веку књиге су углавном растурали путујући трговци, а овакав начин дистрибуције књига значајно је помогао ширењу потенцијалног броја читалаца.

Током 17. века изглед књиге се модернизује. Читаоци све више развијају навику да читају у себи, те се и форма књиге прилагођава њиховим потребама: текст постаје визуелно уочљивији и почињу да се јављају белине унутар текста. На примеру штампарије Луја Елзевира у Лејдену (Холандија) који од 1629. године почиње производњу класика у малом формату може се добити представа о тадашњој политици штампања књига. Наступа епоха производње колекција књига у малом формату; којима се лако рукује, односно почињу да се производе модерне књиге за читање у друштву које се и само модернизовало.⁴³ „Дуготрајно померање ка 'приватизацији' од XIV до XX века огледа се и у формату књига. У XV веку књиге су често биле фолио издања с крупним словима и морале су да се читају ослоњене на постолја или пултове. У XVI и XVII веку постале су популарне мале књиге, на пример октаво издање, или још мањи 12мо или 16мо формат, који је користио славни венецијански штампар Алдо Мануцио за своја

⁴² *Istorija knjige / Frederik Barbije.* – Beograd : Clio : Narodna biblioteka Srbije, 2009 (Beograd : Compact Druck). – Str. 161.

⁴³ *Ibid.* – Str. 209.

издања класика.⁴⁴ Књиге поезије су се нарочито штампале у малим форматима, јер су се оне често читале у кревету, пред спавање.

Развоју култа књиге и читања, поред развоја мреже за ширење штампе и појаве све већег броја периодичних публикација, допринело је и отварање библиотека за јавност. Средином 17. века у књижарским радњама постојали су такозвани „кабинети за читање“, у којима су посетиоци могли да користе литературу из те књижаре за читање. Касније се у неким градовима јављају тзв. „собе за читање“, где су услуге читања обезбеђивала у ту сврху организована удружења. Ова удружења, тзв. „друштва за читање“ значајна су за развој културе читања јер су „значајно допринела да се пут ка књизи и читању отвори и ширим круговима становништва, да се створи нова читалачка публика чија су лектира, осим библије, религиозних књига и молитвеника, биле и књиге светског садржаја, новине, часописи, алманаси, као и научни и бројни страни часописи“.⁴⁵

Појава све већег броја периодичних публикација и научних издања, успостављање култа читања ради забаве и индивидуализација човека 18. века били су предуслови за јављање новог вида читања које се називало екстензивним. У позном 18. веку долази до „читалачке револуције“, коју карактеришу масовно ширење читалачке публике и промене у навикама и циљевима читања. Човек 18. века почиње да део слободног времена посвећује читању и то су први видови читања ради забаве. „Током свог развоја, а поготову у XVIII веку, забавна књижевност изашла је из поучног оквира и постала део комерцијализације слободног времена, поред концерата, коњских трка и циркуса.“⁴⁶ Штампа се све већи број референтних књига – речника, енциклопедија, лексикона и књига практичних упутстава, што све условљава промене у начину читања. Читаоци

⁴⁴ Društvena istorija medija : od Gutenberga do Interneta / Asa Brigs i Piter Berk. – Beograd : Clio, 2006 (Beograd : Taš). – Str. 93.

⁴⁵ Читалишта у Србији у XIX веку / Десанка Стаматовић. – Београд : Народна библиотека Србије, 1984. – Стр. 62.

⁴⁶ Društvena istorija medija : od Gutenberga do Interneta / Asa Brigs i Piter Berk. – Beograd : Clio, 2006 (Beograd : Taš). – Str. 95.

почињу да читају мање темељно, прескачу поглавља и књиге прелиставају у потрази за потребном информацијом: „...формат књига прилагођен је летимичном читању или претраживању. Текстови су све више били дељени на поглавља, а она на пасусе. Штампане белешке на маргинама резимирале су поруку сваког дела. Детаљни садржаји и индекси организовани по абecedном реду помагали су читаоцима који су били у журби да пронађу одређене информације.“⁴⁷ Напредовање екстензивног читања убрзано је развојем периодике, изумом нових система за растурање штива (кабинети и собе за читање и позајмне библиотеке) и порастом броја књига у приватним библиотекама. Овакви услови допринели су томе да екстензивно читање обухвати и мање привилеговане категорије, као што су студенти, женска публика, чиновници и друго. Све више се штампају верске књиге, школске књиге и лепа књижевност, а и књиге за младе постају све популарније од друге половине 18. века.

У античко доба и током средњег века библиотеке су оформљавали или институције (верске установе, факултети) или појединци (владари, учени људи, љубитељи писане речи) и овакве библиотеке су углавном биле затвореног типа, односно биле су намењене уском кругу корисника. Од 18. века долази до промена када је реч о формирању и намени библиотека, те оне све чешће постају јавно добро и њихови фондови стављају се на располагање широј заједници. Власници су или отварали своје библиотеке за јавност или су од њих стварали нове централне библиотеке које су могли сви да користе.

У Србији се крајем 17. и почетком 18. века читање сматрало привилегијом духовног staleжа и углавном се читала богословска литература. Од овог периода почиње да се формира и грађанска читалачка публика коју су најпре сачињавали мушкарци, а од средине 18. века придружују им се и жене. Десанка Стаматовић о томе каже: „За разлику од 17. века, када су корисници библиотека првенствено из редова научника, аристократије, свештенства и високих чиновника, у 18. веку грађанска класа истиче потребу за књигом и образовањем, више чита и тражи

⁴⁷ Друштвена историја медија : од Gutenberga до Interneta / Asa Brigs i Piter Berk. – Beograd : Clio, 2006 (Beograd : Taš). – Str. 92.

могућност да користи библиотеке.⁴⁸ Богословска књига и даље је заступљена, али читалачка публика све више показује интересовање за другом врстом литературе: читају се дела најпре домаће, а потом и преводи стране лепе књижевности (пре свега античких, немачких и руских писаца), затим речници, правни приручници и дела забавног садржаја.⁴⁹ „Књиге се читају споро и дуго, по месец, па и више, а читаци често записују дан када су почели и када су завршили читање. Највише се чита зими, и то ноћу, па се на књигама срећу записи да је прочитана 'у зимноевремја' или у 'зимнијаношчи'. (...) Читање није само чин приватне него и колективне индивидуалности, једна од форми дружења. Често се чита наглас, другима, а оваква форма читања добија значење приватног дружења. Ђаци након школе проводе слободно време у заједничком читању у соби или у природи.“⁵⁰

У 18. веку култ читања књига негује се и у приватним грађанским и племићким библиотекама. О читалачким навикама у кругу породице забележено је: „Наглас се чита у кругу породице, где старији читају млађима, а још чешће млађи старијима. Прочитане књиге се препричавају, и то не само у приватном кругу породице и пријатеља. Доситеј Обрадовић у мемоарима наводи да је као ђак недељом и празником ишао са старијима, шегртима, калфама, па и мајсторима и да им је препричавао животе светаца, једину литературу која му је тад била доступна.“⁵¹ Приватне грађанске библиотеке сакупљане су са циљем да послуже образовању и разоноди чланова породице и, са мањим или већим одступањима, чинила их је литература из одређених сличних области и струка. Племићке библиотеке, с друге стране, имају ширу намену: оне имају енциклопедијски карактер, односно амбицију да на једном месту сакупе знање света, стога су се у

⁴⁸ Читалишта у Србији у XIX веку / Десанка Стаматовић. – Београд : Народна библиотека Србије, 1984. – Стр. 61.

⁴⁹ *Privatni život u srpskim zemljama u osvit modernog doba / priredio Aleksandar Fotić.* - Beograd : Clio, 2005 (Beograd : Compact Druck). – Стр. 746.

⁵⁰ Ibid. – Стр. 743.

⁵¹ Ibid. – Стр. 744.

њима могле наћи књиге из најразличитијих области људског знања. Најпознатија оваква библиотека била је она коју је сакупио Сава Текелија.

У Европи у 19. веку почиње опште описмењавање. Нарочито у то доба постају популарне књиге за народ и то су: „Популарне књиге, просветитељског карактера, по цени и садржају приступачне широј читалачкој публици. Врло присутне у култури и јавности током друге половине 19. века, ради чега су на нашим просторима имале двоструки утицај: васпитно-образовни, али и истовремено катализаторски у односу на књижевна остварења.“⁵² Од деведесетих година 19. века објављују се низови наслова који доказују постојање читалачке публике и тржишта књиге. Пре свега штампани су речници и енциклопедије, национална историја, историја уметности, историја књижевности, историја класика. Почињу да се штампају књиге намењене читању на отвореном, књиге намењене читању приликом путовања. Ове књиге углавном су биле цевна издања, лако преносива, направљена са циљем да прекрате пут ономе ко путује и да му омогуће комфор и удобност током пута. Читање ради забаве сада је већ утемељено.

Барбије бележи да у Француској двадесетих година 19. века постоји потражња за штампаним материјалом, али се не може задовољити зато што је књига скупа и доступна само малом проценту становништва.⁵³ Овај проблем је донекле решен отварањем тзв. читалачких кабинета, где су људи могли да читају више за мање новца. Постојала је тежња да се ови читалачки кабинети претворе у интелектуална средишта. Поред читалачких кабинета, отварају се и позајмне библиотеке, у којима су могле да се користе и замењују књиге. Оснивају се станичне књижаре, а потом и станичне библиотеке које су постављане на главним станицама метроа. Крајем 19. века наилазимо на прве податке о рекламирању

⁵² Од рукописа до библиотеке : појмовник / Александра Вранеш и Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет, 2008 (Београд : Белпак). – Стр. 175.

⁵³ Istorija knjige / Frederik Barbije. – Beograd : Clio : Narodna biblioteka Srbije, 2009 (Beograd : Compact Druck). – Str. 378.

књига на сајмовима и изложбама (које су биле импровизованог типа, у склопу вашара и сабора).

Током 19. века досељеници из Кубе су у Сједињене Америчке Државе донели институцију *lectora*. *Lector* је био човек чији је посао био да радницима у фабрикама за производњу цигарета чита одабрано штиво. Циљ овог читања био је у томе да радници своје радно време што угодније проведу: „Сам чин читања, као што су радници открили, омогућавао им је да механичку, затупљујућу делатност завијања тамних мирисних листова дувана ублаже пустиловинама које су могли да следе, идејама које су могли да разматрају, размишљањима која су постајала њихова сопствена“.⁵⁴ Ова читања су била толико популарна да су слушаоци имали чак и своје омиљене књиге: једна од њих је била *Гроф Монте Кристо* Александра Диме и, на захтев радника, Дима је пристао да позајми име свог јунака једној серији цигарета.

Јован Деретић сматра да су развој културе читања и напредак читалачке публике били повезани: „Културни напредак био је условљен порастом културних потреба друштва и обрнуто, културне потребе друштва убрзавале су културно напредовање. [...] Ово се најснажније испољило у вези са основним, најраспрострањенијим, најдемократичнијим културним добром, књигом. У овом периоду (19. век, прим. аутора) формира се нова српска читалачка публика.“⁵⁵ Деретић сматра да је почетни утицај на формирање српске читалачке публике имао Доситеј Обрадовић, а за њим Милован Видаковић, којег је прихватила средњеобразована публика, пре свега жене. Заинтересованост и потреба српског народа за књигом и читањем омогућила је рад издавачких и књижарских радњи, као и штампарија. Ове радње често су биле места окупљања „људи од књиге“ и природан след догађаја је било да у њима почне да се формира читалачка публика и да исказује своје потребе за књигом.

⁵⁴ *Istorija čitanja / Alberto Mangel. – Novi Sad : Svetovi, 2005 (Novi Sad : MBM plas). – Str. 123.*

⁵⁵ *Културна историја Срба : предавања / Јован Деретић. – Београд : Евро-Ћунти, 2011 (Крагујевац : Графостил). – Стр. 236.*

На све присутнију потребу српског народа за формирањем институција које ће им омогућити контакт са књигом указује Десанка Стаматовић: „Осим малог броја библиотека које се користе само у научне сврхе или су доступне само одређеном кругу корисника, крајем четрдесетих година ни у Србији, ни у Београду нема збирке књига јавног карактера, која би служила народу. Београд, као престоница уставобранитељске Србије, израста у политички и трговачки центар, а са развојем државе и друштва поступно се изграђује и као културни центар. Неиздржива у својим захтевима за бољим животним условима, буржоазија ће у недостатку јавних библиотека све гласније постављати питање оснивање институције која ће јој омогућити контакт са новинама и књигом, где ће добити информације из света.“⁵⁶ Ова потреба грађанске класе условила је развој првих читалишта у Србији.

Читалишта су била су отворена за све људе, без обзира на пол, друштвени статус и занимање. Постајала су центри културе, места за просвећивање и образовање, за јачање народа и буђење националне свести, а њихов основни циљ било је „удруживање и финансирање набавке једног броја новина и часописа ради заједничког читања, узајамног обавештавања и дружења“⁵⁷. Оснивање и развој читалишта означила су прекретницу у развоју културе читања код Срба. У српским читалиштима се читало, али се и слушало читање, организовано за оне који нису били довољно писмени или који нису познавали стране језике.⁵⁸ Основно начело којим су се ове установе руководиле било је подизање и ширење просвете, развијање друштвености и заједништва, подизање културе уопште. Основни пут да се стигне до тог циља било је читање књига и новина. „Упоредо са растом и јачањем читалишта, са развојем нових облика и форми деловања, расли су захтеви за новинама, часописима и књигом, настајали су проблеми из библиотекарске струке. Решавањем тих проблема, почев од набавке,

⁵⁶ Читалишта у Србији у XIX веку / Десанка Стаматовић. – Београд : Народна библиотека Србије, 1984. – Стр. 85.

⁵⁷ Исто. – Стр. 122.

⁵⁸ Исто. – Стр. VII.

инвентарисања, смештаја, чувања, коришћења фондова, образовања корисника и развијања читања – почео је у ствари процес формирања српског библиотекарства“.⁵⁹

Огроман је значај пожртвованих појединаца, попут издавача и књижара, који су, на себи својствен начин, посветили већи део свог живота ширењу култа књиге, предано допремајући књигу до руку читалаца. Један од њих био је први књижар у Београду, Глигорије Возаровић. Он је 1829. године отворио књижару на чијим вратима је висила књига као знак његовог занимања. Возаровићева књижара убрзо је постала место окупљања „свих људи од књиге“ и у њу су редовно долазили: Вук Караџић, Димитрије Давидовић, Димитрије Исаиловић, Димитрије Тирол, Цветко Рајовић, Лазар Арсенијевић Баталака, Ђорђе Зорић и други. Возаровић је, поред набројаних интелектуалаца, настојао да књигу шири и у народу и да на тај начин формира српску читалачку публику. Књиге је међу народ дистрибуирао помоћу слепог Ђуре Милутиновића – Црногорца. Како према запису Сретена Поповића наводи Десанка Стаматовић: „Кад би Возаровић добио нове књиге Ђура би књиге под мишку и ишао би од дућана до дућана и на продају их нудио“.⁶⁰ Возаровићева радња била је, сасвим природно, место рађања идеје о оснивању прве српске јавне библиотеке. Петнаестог фебруара 1832. основана је Народна библиотека.⁶¹ Исте године, указом кнеза Милоша Обреновића, успостављена је институција обавезног примерка. У наредне две деценије Библиотека је сељена из Београда у Крагујевац и назад, и истовремено се радило на њеном уређењу. Народну библиотеку јавном је учинио њен први управник,

⁵⁹ Читалишта у Србији у XIX веку / Десанка Стаматовић. – Београд : Народна библиотека Србије, 1984. – Стр. VII.

⁶⁰ Исто. – Стр. 13.

⁶¹ Десанка Стаматовић наводи да Библиотека приликом оснивања није добила одређено име, те да се у јавности називала различитим именима: Нова Библиотека Србска, новозаведена Библиотека, Србска Библиотека, Књигохранилиште, београдска Библиотека, Београдске Вароши Библиотека, Народна библиотека, варошка библиотека. У: Читалишта у Србији у XIX веку / Десанка Стаматовић. – Београд : Народна библиотека Србије, 1984. – Стр. 19.

„први правителствени библиотекар“ Филип Николић, који је управљао Библиотеком од 1853. до 1856. године, отворивши је за читаоце.⁶²

Након оснивања националне библиотеке у Србији почиње и оснивање и развој и других типова библиотека: „У годинама снажнијег културног успона од 1832. до 1845. год. у Србији се, у краћим или дужим временским размацама, јављају практично сви типови библиотека. Не постоји, разуме се, организована акција, појава различитих типова библиотека није проистицала из осмишљене културне политике, већ из свести о потреби за библиотекама са књижним фондом за одређени профил корисника.“⁶³

О развоју библиотека у Србији у томе периоду писао је и Петар Пијановић: „На крају XIX и на почетку XX века убрзано се развија библиотечка делатност. Обнављају се или отварају нове библиотеке при научним и бројним културним установама, црквама и манастирима, удружењима и школама. Повећава се фонд књига. Тако је књижни фонд Народне библиотеке Србије у Београду од 1904. до 1912. вишеструко увећан, као што је знатно порастао и број њених чланова, посебно код женске популације.“⁶⁴ Долази до експанзије у производњи књига, те књиге почињу да губе својства драгоценог предмета и претварају се у предмет масовне потрошње.⁶⁵ Библиотекама се даје све већа улога у приближавању књиге кориснику и све се више наглашава захтев да се библиотечки послови прилагоде потребама корисника.

Почетком 20. века, тачније 1. маја 1901. године, Геца Кон отвара књижару у Кнез Михаиловој улици у Београду која убрзо постаје једно од омиљених места за

⁶² Читалишта у Србији у XIX веку / Десанка Стаматовић. – Београд : Народна библиотека Србије, 1984. – Стр. 26.

⁶³ Исто. – Стр. 41.

⁶⁴ Српска култура 1900-1950. / Петар Пијановић. – Београд : Службени гласник (Београд : Гласник), 2014. – Стр. 343-344.

⁶⁵ Антропологија књиге и читања / Јадранка Божић // Гласник Народне библиотеке Србије. – ISSN 1450-8915. – Год. 1 (1999), стр. 122.

окупљање угледних људи из света књижевности и културе, као што су били Слободан Јовановић, Бранислав Нушић, Јаша Продановић, Милош Црњански и други. Геца Кон прву књигу, *Синтакса српског језика* Јанка П. Лукића, издаје 1905. године, а његова издавачка делатност обухватала је све научне области и дела из лепе књижевности страних, али пре свега домаћих, аутора. У исто време, у Београду се веома успешно издавачком делатношћу бави и Светислав Цвијановић, објављујући дела српске и стране књижевности, чији је став био да се „у редовима грађанства читаоци могу наћи пре свега међу нижим државним чиновницима и код представника слободних професија“⁶⁶.

Владимир Јокановић наводи да култура читања у Србији током прве половине 20. века није довољно развијена. Овај закључак базиран је на основу забележених резултата истраживања различитих истраживача у периоду од почетка 20. века до 50-их година 20. века који кажу да су „читаоци наших библиотека великим делом без навике читања и да ту навиком код њих тек треба стварати“, да „наше библиотеке нису оспособиле народ да тражи квалитетну књигу“ и да „већина читалаца тражи књиге без реда и узима ону која му се тренутно учини најпривлачнијом“.⁶⁷ С друге стране, будући да се у овом периоду јавља велики број нових издања, Пијановић сматра да је ово раздобље изнедрило читаоца и културу читања и каже: „Развој штампарске индустрије, издавачке делатности и књижевности у Србији на раскршћу XIX и XX столећа од изузетног је значаја у историји новије српске културе. Као образовно и културно добро, књига је својим развојем осведочила брз културни напредак. На друштвеном плану та појава била је поуздан знак да се рађа српска грађанска класа“.⁶⁸

⁶⁶ Српска култура 1900-1950. / Петар Пијановић. – Београд : Службени гласник (Београд : Гласник), 2014. – Стр. 346.

⁶⁷ Према: Општи поглед на теоријске и методолошке проблеме истраживања читања и читалаца / Владимир Јокановић // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 12.

⁶⁸ Српска култура 1900-1950. / Петар Пијановић. – Београд : Службени гласник (Београд : Гласник), 2014. – Стр. 338.

Као један од видова ангажовања друштва у циљу спровођења промоције културе читања, у Србији је 1971. године донета одлука о проглашавању Деценије књиге, која је трајала до 1980. године. Акција коју је иницирала и надгледала Народна библиотека Србије, промене је отпочела са испитивањем стања у области библиотекарства у Србији и доношењем мера за његово побољшавање, као што су усавршавање набавне политике, формирање централног каталога, израда ретроспективне библиографије, развијање Центра за научне информације. Ова иницијатива показује развијену свест о значају јачања библиотекарства као струке да би се уопште могло радити на побољшавању положаја књиге у једној земљи, јер је библиотека неизбежан носилац тога процеса.

2.3. Теорије и технике читања

У претходним поглављима рада имали смо за циљ да установимо основне елементе културе читања. Најнеопходнији елементи да би се уопште могло говорити о култури читања јесу: читалац, књига и сам процес читања. Одсуство било којег од ова три елемента преостала два оставља беспредметним и бесмисленим. Читалац са књигом коју не чита исто је као и да је без ње. Читалац који може и жели да чита, не може то да учини ако нема књигу. Читање и књига захтевају свог субјекта – читаоца.

Читање је дисјунктивна синтеза, односно радња која обухвата различите операције: перцепцију, рекогницију, когницију, меморију, рефлексiju, заборав, спекулацију, имагинацију, фантазију, писање.⁶⁹ Посматрано у контексту корелације са читаоцем: „Ако пођемо од тезе да пре читања постоји само текст, а да тек његова реализација у свести читаоца производи уметничко дело, онда је јасно да је читање превасходно ментални процес који се одвија у глави читаоца приликом његовог сусрета са текстом.“⁷⁰ У корелацији са књигом читање је „сам живот књиге и зато је њена судбина у потпуности везана за феномен читања.“⁷¹ „За [Волта] Витмена, текст, аутор, читалац и свет огледају се међусобно у чину читања, чину чије је значење проширио све док оно није послужило да одреди сваку битну људску делатност, као и универзум у којем се она збива.“⁷²

⁶⁹ Увод у читање / Новица Милић // Како читати : о стратегијама читања трагова културе / приредио Саша Илић. - 2. изд. - Београд : Народна библиотека Србије, 2007 (Београд : Оригинал). – Стр. 15-16.

⁷⁰ Читалац у средишту пажње: савремене теорије читања / Јадранка Божић // Гласник Народне библиотеке Србије. – ISSN 1450-8915. – Год. 3, бр. 1 (2001), стр. 59.

⁷¹ Антропологија књиге и читања / Јадранка Божић // Гласник Народне библиотеке Србије. – ISSN 1450-8915. – Год. 1 (1999), стр. 113.

⁷² Istorija čitanja / Alberto Mangel. – Novi Sad : Svetovi, 2005 (Novi Sad : MBM plas). – Str. 180.

Гудман читање описује као процес у чијем се центру не налази текст већ читалац, који посматрајући текст преузима хипотезе о његовом значењу, усваја их или одбацује и наставља да понавља тај процес са новим узорцима текста.⁷³ Наведене дефиниције користимо да бисмо указали на корелацију елемената који чине културу читања: књиге, читаоца и самог читања.

Мангел читање дефинише двојачко: као општи и као појединачни процес, као нешто што истовремено припада свима, али је ипак лично и индивидуално. „Читање, дакле, није аутоматски процес освајања текста онако како фотоосетљиви папир хвата светло, већ збуњујући, лавиринтски, општи, а опет лични процес поновног стварања.“⁷⁴ Корени оваквог схватања читања могу се пронаћи у историји читања, током којег је читање из општег, јавног и свачијег, постало нешто лично и интимно. „Чин читања успоставља присан, физички однос у којем учествују сва чула: очи које упијају речи са странице, уши у којима одјекују звукови прочитаног, нос који удише познати мирис папира, лепка, тинте, картона или коже, додир који милује храпаву или глатку страницу, меки или тврди повез; чак и укус, понекад када читалац приноси прсте језику (на тај начин убица трује своје жртве у роману Умберта Ека *Име руже*).“⁷⁵

Амерички библиотекар и теоретичар библиотекарства Џон Котон Дејна (John Cotton Dana) (1856–1929) поставио је дванаест правила читања:

1. Читати
2. Читати
3. Читати нешто више
4. Читати било шта
5. Читати о свему

⁷³ Према: Нове улоге аутора и читалца: аутоматизација и управљање сложеним процесима читања и писања / Адам Софронијевић и Тамара Вученовић // Култура. – ISSN 0023-5164. – Бр. 136 (2012), стр. 26. Доступно на: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0023-5164/2012/0023-51641236024S.pdf>. [Приступљено: 05.08.2016]

⁷⁴ Istorija čitanja / Alberto Mangel. – Novi Sad : Svetovi, 2005 (Novi Sad : MBM plas). – Str. 48-49.

⁷⁵ Ibid. – Str. 256.

6. Читати литературу за уживање
7. Читати књигу у којој ћеш ти сам уживати
8. Читати и причати о прочитаном
9. Читати врло пажљиво понешто
10. Читати на брзину већину
11. Не размишљати о читању, већ
12. Читати.⁷⁶

Читање је, као и писање, једна од основних друштвених вештина и потребна је сваком појединцу, био он дете или човек. Социјални аспект читања може се објаснити следећом тврдњом: „Друштвени карактер читања огледа се и у избору материјала за читање и критеријуми оцењивања оног што је прочитано одређују факторима и механизмом друштвеног утицаја на човека. Осим тога, материјали који се прочитају и мерила оцењивања су повод за размену мишљења што повезује појединца и ствара друштвену атмосферу читања.“⁷⁷ Читање може да обогати знање и да унапреди личност; неговање читања омогућава очување сопствене личности и слободе расуђивања; читањем се постижу друштвена еманципација и перманентно образовање.

Читање је процес који се налази у основи компаративних студија. Дело приликом читања упућује читаоца на друга позната му дела која је раније читао и на тај начин успостављају се релације међу књижевним делима, било да се ради о делима истог или различитог аутора или делима националног или међународног

⁷⁶ Information Literacy and Information Skills Instructions : Applying Research to Practice in the School Library Media Center / Nancy Pickering Thomas. – Englewood, Colorado: Libraries Unlimited, Inc. Стр. 14. Доступно на: https://books.google.ba/books?id=1SdmVGhRaSoC&printsec=frontcover&source=gbv_ViewAPI&redir_esc=y#v=snippet&q=dana&f=false. [Приступљено 22.11.2018]

⁷⁷ Општи поглед на теоријске и методолошке проблеме истраживања читања и читалаца / Владимир Јокановић // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 15.

нивоа.⁷⁸ Читање је, дакле, процес који подржава мултикултуралност. Развој штампе нарочито је утицао на развој мултикултуралне функције књиге, јер је омогућио да се представи прошло, садашње и будуће културно благо разних народа. Читање на јединствени начин, без много материјалних улагања, омогућава упознавање других култура са којима читалац, да није посредства књига, можда другачије не би имао прилике да упозна. Шире, читање је интердисциплинарни процес који међусобно повезује различите области науке и уметности. Књижевно дело представља инспирацију за стваралаштво у другим гранама уметности и оно би требало да буде „повод за интердисциплинарна истраживања културе у којој је текст рађен, и културе у којој се чита и тумачи“.⁷⁹ С тим у вези, читање подстиче развој мултикултуралног и интердисциплинарног посматрања света и друштва.

Проблематику везану за феномен читања треба посматрати кроз два аспекта која се међусобно прожимају, а то су: развијање технике читања и развијање љубави према књизи као информативном и уметничком медију.⁸⁰ „Лоша техника читања негативно утиче на разумевање садржаја који се чита, што за последицу има одбијање деце од самог чина читања као метода стицања знања.“⁸¹ С друге стране, добра техника читања је предуслов за развијање љубави према читању и стварање читалачких навика. Као начини развијања и побољшавања технике читања препоручују се читање наглас и читање у себи, са акцентом на редовност и континуитет спровођења ових радњи. За развијање технике читања може се користити и читање садржаја који су написани и неким другим стилем осим литерарног, као што су административни или новинарски: „Теоријска обука ученика у домену основних информативних и аналитичких жанрова умногоме

⁷⁸ Читањем ка стварању – стварањем ка читању / Павле Илић ... [и др.]. – Нови Сад : Градска библиотека : Прометеј, 2013. – Стр. 118.

⁷⁹ Исто. – Стр. 210.

⁸⁰ Исто. – Стр. 143.

⁸¹ Исто – Стр. 143.

може да допринесе, између осталог, и развијању технике читања као и културе читања уопште.⁸²

Приликом читања не треба занемарити и сегмент поновног враћања на текст, јер се тек тада, када се текст прочита више пута, било заредом или у размаку од неколико година, текст може боље разумети. Понекад тек са поновним читањем садржина текста долази до свог пуног изражаја. Марија Илић-Агапова наводи да је за читаоца битно да разуме оно што чита и да текст не сме да прелази његове умне могућности јер би то могло да изазове управо супротан ефекат и да га удаљи од књиге: „Методи здравог и доброг читања састоје се у томе да се постепено улази у вишу и тежу литературу. Тип вишег читаоца не ствара се одједном, него постепено.“⁸³

Кроз историју је забележена појава где аутори читају публици свој још увек необјављени текст, у циљу добијања повратне информације, те на основу тога побољшавају свој текст. Мангел чак сматра да су ова јавна читања заправо почетни облик издаваштва.⁸⁴ И данас аутори излазе у јавност са својим необјављеним текстовима, што јавним читањем, што постављањем садржаја на мрежу, те очекују реакцију публике. С тим у вези, данас се користи и термин „друштвено читање“ који се дефинише као „читање које се спроводи у виртуелним окружењима где књига и читање фаворизују формирање 'заједнице' и средства размене. У суштини, стециште има форму интернет платформе или специфичног софтвер производа који организује и обезбеђује корисницима простор за размену информација и за хоризонталну комуникацију где се радови

⁸² Читањем ка стварању – стварањем ка читању / Павле Илић ... [и др.]. – Нови Сад : Градска библиотека : Прометеј, 2013. – Стр. 204.

⁸³ Према: Општи поглед на теоријске и методолошке проблеме истраживања читања и читалаца / Владимир Јокановић // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 17

⁸⁴ Istorija čitanja / Alberto Mangel. – Novi Sad : Svetovi, 2005 (Novi Sad : MBM plas). – Str. 262.

процењују, какао за дељење мишљења о тексту, тако и за учествовање у групним дискусијама...“⁸⁵

„Када се неки текст чита у јавности, њега не одређује искључиво однос између његових унутрашњих особина и његове произвољне, несталне публике, јер чланови те публике немају више слободу (као што би је имали обични читаоци) да се врате, читају изнова, одлажу читање и да тексту дају сопствену конотативну интонацију. Уместо тога, текст постаје зависан од аутора-извођача који преузима улогу читаоца над читаоцима, претпостављено отелотворење сваког члана очаране публике за коју се читање обавља, учећи их како да читају.“⁸⁶

⁸⁵ Društveno čitanje : platforme, aplikacije, oblaci i tagovi / Hose-Antonio Kordon Garsija ... [et al.]. – Beograd : Narodna biblioteka Srbije, 2017 (Beograd: Retro print). – Str. 173.

⁸⁶ Istorija čitanja / Alberto Mangel. – Novi Sad : Svetovi, 2005 (Novi Sad : MBM plas). – Str. 263.

2.4. Врсте читања

Према различитим теоретичарима, постоје различите класификације читања. Једна од првих подела на врсте читања која је проистекла из историјског развоја процеса читања јесте подела на интензивно и екстензивно читање. Интензивно читање карактерише читање са изразитом пажњом, неретко и читање истог текста по више пута, и овакав начин читања био је заступљен у првим вековима развоја књиге. Интензивно читање догађа се тамо где је до књиге тешко доћи, где је она ретка, и стога се чита изнова и изнова. С друге стране, „брижљиво старање о паратекстуалном и метатекстуалном апарату омогућавају читаоцу да једну књигу упозна на основу прелиставања – такав начин прикупљања информација иде у прилог тзв. екстензивном читању (што више информација у што краћем року) на уштрб интензивном (удубљивању у текст, вишеструко читање које води потпуном разумевању не само чињеница, хипотеза и закључака већ и читавог процеса аргументације и елаборације).“⁸⁷ Екстензивно читање је и брзо читање, којем се приступа ради прикупљања информација у што краћем року.

Аутори Аса Бригс (Asa Briggs) и Питер Берк (Peter Burke) у књизи *Друштвена историја медија* анализирали су пет врста читања: критичко читање, опасно читање, креативно читање, екстензивно читање и приватно читање.⁸⁸ Главним чиниоцем развоја и успона критичког читања сматрају штампарство, које је омогућило упоређивање различитих погледа из различитих књига на исту тематику. Под опасним читањем сматра се читање у приватности, које се

⁸⁷ Књига између креативности и интерактивности / Виолета Стојменовић // Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савременог друштва, Београд, 24-26. септембар 2010. ; уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 108.

⁸⁸ *Друштвена историја медија : од Gutenberga до Interneta / Asa Brigs i Piter Berk. – Beograd : Clio, 2006 (Beograd : Taš). – Str. 88.*

сматрало непожељним.⁸⁹ Креативно читање односи се на тумачење текстова који се читају, које може али и не мора да буде у складу са идејама које је имао писац текста док га је стварао. Екстензивно читање, како смо већ навели, подразумева читање ради проналажења информација, без удубљивања у оно што се чита.⁹⁰ Приватизацији читања допринело је појављивање мањих формата књига и повећана жеља за индивидуализацијом.⁹¹

Према подели коју је дао Милан Шипка постоје следеће врсте читања:

1. естетско или доживљајно читање – коришћењем укупног говорног рељефа успева се најпотпуније пренети мисаоно-емотивни садржај књижевноуметничког текста. Највиши домет оваквог читања је уметничко читање, које користе глумци, рецитатори и други.

⁸⁹ Као доказ томе аутори наводе чињеницу да је од 1520. године приметно да се на портретима девица Марија ретко појављује са књигом у руци, док је раније то била честа појава и то објашњавају утицајем Католичке цркве, називајући га „сатанизацијом читања“. Читање новина сматрало се активношћу која је обичном народу помагала у критиковању власти. Још је ригорознији став који је постојао према женама, јер се сматрало да жене не би требало да читају, да се код њих не би јављала „опасна осећања“. Нешто либералнији био је став да би женама требало дозволити да читају, али само *Библију* и побожне књиге. Овај став се донекле променио током 18. века, када се појављују романи и историјска штива. У: *Društvena istorija medija : od Gutenberga do Interneta / Asa Brigs i Piter Berk.* – Beograd : Clio, 2006 (Beograd : Taš). – Str. 89.

⁹⁰ Аса Бригс и Питер Берк не искључују могућност истовременог упражњавања интензивног и екстензивног стила читања: „С једне стране, у позном средњем веку могу да се нађу примери читања ради проналажења информација. С друге стране, у позном XVIII веку могли су се срести читаоци задубљени у неки од срцепарајућих романа из тог времена, попут *Нове Елоузе* (New Héloise) Жан-Жак Русоа (1712–1778) и *Јада младог Вертера* Јохана Волфганга Гетеа (1749–1832)“. У: *Društvena istorija medija : od Gutenberga do Interneta / Asa Brigs i Piter Berk.* – Beograd : Clio, 2006 (Beograd : Taš). – Str. 92.

⁹¹ „Па ипак, посматрати историју читања као прелаз са јавног на приватно подједнако је поједностављено као и посматрати је једноставним прелазом са интензивног на екстензивни начин читања. Читање у себи је понекад практиковано током средњег века. Супротно томе, читање наглас опстало је и у раном модерном добу, посебно у радничкој класи XIX века.“ У: *Društvena istorija medija : od Gutenberga do Interneta / Asa Brigs i Piter Berk.* – Beograd : Clio, 2006 (Beograd : Taš). – Str. 93.

2. интерпретативно читање – основа овог читања налази се у естетском читању, с тим да овом читању настава поставља своје захтеве, као што су прилагођавање узрасту ученика и циљевима наставног рада на тексту који се чита. Ово читање потенцира пре свега оно што је доживљајно у тексту. Интерпретативно читање је експресивно, њиме се тексту који ћути даје гласност.
3. истраживачко читање – усмерено је на његову сазнајну компоненту и заузимање става према значењима и уметничким вредностима текста. За разлику од интерпретативног које је експресивно и гласно, истраживачко читање је тихо. Овакво читање у настави је карактеристично за читање обимних школских лектира.
4. изражајно читање – изражајно читање такође карактерише експресивност. То је „умјетничка интерпретација текста средствима усменога говора или комуникације, претакање писанога текста средствима усменога говора или комуникације, претакање писанога текста у одговарајући говорни рељеф којим се слушаоцима вјерно и експресивно преносе његови мисаоно-емотивни садржаји како би их они до краја схватили и доживјели. Изражајно прочитан текст увијек подстиче на размишљање и покреће емоције слушалаца, а кад је у питању интерпретација књижевноумјетничког текста, то може бити снажан умјетнички доживљај. Ту управо вјештина говорења прелази у умјетничко изражавање.“⁹²

Читање такође може бити:

1. читање наглас
2. читање у себи

⁹² Према: Читањем ка стварању – стварањем ка читању / Павле Илић ... [и др.]. – Нови Сад : Градска библиотека : Прометеј, 2013. – Стр. 70-71.

Читање наглас представља прву фазу у учењу читања. Примењује се код деце млађег узраста у два правца: када неко од одраслих наглас чита детету и када дете које се тек учи читању чита наглас.⁹³ Читање наглас представља начин да се нешто саопшти, да се објаве резултати до којих се дошло и слично, тако да је ова врста читања заступљена и у каснијем узрасту.

Са све већим читалачким искуством, читање наглас замењује се читањем у себи. Читање у себи је у основи приватног читања. Читање у себи карактеристично је за читање ради задовољства, читање ради учења или истраживања, јер ову врсту читања одликује већа брзина и мањи утрошак енергије.

Читање може бити активно (циљано читање) или пасивно (када је пратећа појава некој другој радњи, нпр. читање превода уз гледање филма, читање текстуалног садржаја у току реклама током гледања телевизијског програма). Књига за активног читаоца није оквир и једини извор мисли и сазнавања, већ управо она отвара нове путеве размишљања, отварања и подстиче на сопствену делатност, тј. активни читалац представља виши степен читаоца. С друге стране, пасивни читалац прима ствари онакве какве јесу и читање га не инспирише на даље стварање.⁹⁴

⁹³ Међународни дан читања наглас обележава се 1. фебруара. Тога дана се широм света организују различите акције и програми читања наглас, пре свега намењени деци.

⁹⁴ Општи поглед на теоријске и методолошке проблеме истраживања читања и читалаца / Владимир Јокановић // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 13.

3. БИБЛИОТЕКЕ И КУЛТУРА ЧИТАЊА

3.1. Теорије библиотекарства у функцији развијања културе читања

У претходном поглављу рада установили смо да су најважнији чиниоци културе читања: књига, читалац и са процес читања. Ова три сегмента заједно чине основу за постојање и развој културе читања. Када бисмо тражили најбоље место за сусрет и узајамно деловање ових трију чинилаца културе читања – да ли бисмо нашли боље место од библиотеке?

Настанак писма као средства комуникације проузроковао је, осим настанка књига као средства за преношење забележене поруке, и настанак библиотека које временом од чувара и пратилаца друштвених кретања постају активни учесници укупног комуникационог процеса у своме окружењу.⁹⁵ Александра Вранеш сматра да су развој библиотека условила три револуционарна проналаска: рођене су са проналаском писма, стасале су уз технику штампања, а сазреле кроз примену интернета.⁹⁶

Реч библиотека потиче од речи *библион* – књига и *теке* – спремиште, остава, сандук. У самом значењу речи налази се основно тумачење појма библиотеке, а то је место на којем се чувају књиге. У годинама током којих је библиотекарство расло и развијало се, улога библиотека је знатно проширена. Најраније доба библиотекарства обележавало је колекционарство, 19. век карактерисало је

⁹⁵ Књига и библиотеке код Срба у средњем веку / Гордана Стокић Симончић. - Панчево : Градска библиотека, 2008 (Зрењанин : Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“). – Стр. 7.

⁹⁶ Хуманизам и техницизам библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 188.

мисионарство, 20. век законодавство и рачунарство, а одреднице 21. века су лидерство и визионарство.⁹⁷ Говорећи о томе да је појам „библиотека“ давно прерастао оквире који су га дефинисали као зграду или простор у којем се смештају књиге и друга штампана грађа, Мајкл Горман (Michael Gorman) у књизи *Наше непролазне вредности* каже следеће: „Реч ’библиотека’ је појам који обухвата библиотечку услугу, библиотечке збирке, библиотечко особље и низ активности које се дешавају унутар и изван физичког објекта који је највидљивије испољавање појма ’библиотеке’.“⁹⁸ Према дефиницији у World Book Encyclopedia: „Библиотеке су витални део светског система образовања, и складиштења и претраживања информација. Захваљујући њима, кроз књиге, филмове, звучне снимке и друге медије, доступно је вековима таложено знање. Људи различитих профила – укључујући студенте, наставнике, пословне људе, владине службенике, ученике и научнике – користе у свом послу библиотечке изворе. Многи се обраћају библиотекама да задовоље жељу за знањем или да набаве књиге које ће им испунити часове доколице. На крају, многи од њих уживају у књижевним вечерима, пројекцијама филмова, предавањима и осталим активностима које им нуди локална библиотека.“⁹⁹

Према дефиницији Александре Вранеш и Љиљане Марковић библиотека је „установа која прикупља, чува, обрађује и даје на коришћење грађу и информације свим грађанима без обзира на верске, полне, идеолошке, старосне, професионалне и друге различитости, а у циљу ширења образовања и васпитања, културолошког и научног развоја“.¹⁰⁰ О томе да су библиотеке неопходни сегмент

⁹⁷ Хуманизам и техницизам библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 191.

⁹⁸ *Naše neprolazne vrednosti : bibliotekarstvo u XXI veku* / Majkl Gorman; preveo Sergej Macura. – Београд : Филолошки факултет Универзитета (Београд : Белпак), 2007. – Стр. 19.

⁹⁹ World Book Encyclopedia. – Dennis Publishing, 1999. Prema: *Biblioteke u dvadeset prvom veku* / Piter Brofi. – Београд : Clio, 2005 (Београд : АВ Таš). – Стр. 27.

¹⁰⁰ *Од рукописа до библиотеке : појмовник* / Александра Вранеш и Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет, 2008 (Београд : Белпак). – Стр. 76.

у развоју информационог друштва говори и Закон о библиотечко-информационој делатности Републике Србије: „Библиотеке су у средишту развоја информационог друштва јер су суштински значајне за информисаност грађана, за њихово усавршавање и индивидуални развој, неопходне су за развој образовања, науке и културе, покретач су свеукупног развоја слободног демократског грађанског друштва.“¹⁰¹

Присутност и улога библиотеке у развоју савременог друштва је неопходна. Библиотеке нису само зграде у којима се чувају књиге – оне су јединствене колекције забележеног знања, са развијеним системом услуга и са стручно оспособљеним кадром. Много је теоретичара библиотекарства који су се у својим ставовима залагали за отвореност библиотека и акценат стављали на улогу библиотека у образовању, која се остваривала омогућавањем приступа литератури корисницима. Габријел Ноде (Gabriel Naudé, 1600–1653), француски библиотекар и научник, супротстављао се цензури и подстицао власнике библиотека да своје књиге позајмљују другима на читање. Показивао је висок степен разумевања према потребама људи да дођу до одређене литературе и трудио се да им максимално обезбеди приступ књизи. Године 1644. године на његов предлог библиотека кардинала Јулија Мазарина отворена је за јавност. Године 1627. године објавио је упутство за формирање библиотеке у којем је врло прецизно изложио како треба формирати савршену библиотеку која ће бити отворена за коришћење. При томе је дао предлог система каталога, поделе књига на одређене области и нагласио неопходност квалитетне обуке за обављање посла библиотекара.¹⁰²

За утемељење библиотекарства као научне дисциплине залагао се још у 19. веку Мартин Шретингер (Martin Wilibald Schrettinger, 1772–1851), свештеник и

¹⁰¹ Закон о библиотечко-информационој делатности // Службени гласник Републике Србије. – Бр. 52 (2011). – Доступно на: https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3047. [Приступљено: 23.11.2018]

¹⁰² Gabriel Node and the Ideal Library / Antje Bultmann Lemke // Syracuse University Surface. – Vol. XXVI, No. 1 (1991):27-44. Доступно на: <https://surface.syr.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1272&context=libassoc> [Приступљено 19.11.2018]

библиотекар државне библиотеке у Минхену. Он је наводио да је предмет библиотекарства свеукупност функционалних и структуралних односа везаних за библиотеку, књигу и читање.

Џеси Шир (Jesse Hawk Shera, 1903–1982) сматрао је да су два основна задатака за библиотеке: прикупљање и чување људског знања, и ефикасно уређење сакупљене грађе ради коришћења, а задатак је библиотекара да буде посредник између корисника и забележеног знања. С тим у вези, још 30-их година 20. века залагао се за успостављање институције међубиблиотечке позајмице, која је требало да сруши физичке препреке и омогући олакшано стизање књиге до корисника.

Питер Брофи (Peter Brophy) као три међусобно повезане улоге библиотеке наводи образовање, информисање и забаву и наводи да библиотеке пружају корисницима могућност за неформално учење, простор за учење, приступ организованим информацијама из свих области и задовољавање потреба за забавом.¹⁰³

Руски теоретичар библиотекарства Олег Стјепанович Чубарјан (Олег Степанович Чубарян) сматрао је библиотекарство граном науке која изучава циљеве, принципе, садржај, систем и облике друштвеног коришћења књига. Подржавао је друштвену сврсисходност и укљученост библиотека у праћење научног, уметничког и технолошког развоја, наводећи да „библиотеке преузимају одговорност да у систематско читање укључе читаво становништво које живи или ради у зони њиховог деловања“.¹⁰⁴

Руски научник М. Д. Афанасјев (Михаил Дмитриевич Афанасъев) сматра да библиотека своју улогу у друштву остварује кроз три сфере: социјализацију

¹⁰³ Biblioteke u dvadeset prvom veku / Piter Brofi. – Beograd : Clio, 2005 (Beograd : AV Taš). – Str. 43.

¹⁰⁴ Социјални проблеми читања / Оган Стјепанович Чубарјан // Међународни семинар Књига у развоју савременог друштва = The book in the development of the contemporary society = Книга в развитии современного общества / [организатор] Народна библиотека СР Србије. - Београд : Народна библиотека СР Србије, 1973 (Београд : „Слободан Јовић“). – Стр. 51.

чланова друштва (путем учешћа у образовању и васпитању), информисање чланова друштва и обезбеђивање могућности за коришћење слободног времена и одмора (рекреативна сфера).¹⁰⁵ Афанасјев на примеру развоја и промена у руским националним библиотекама објашњава како се улога библиотека мењала током година у складу са потребама корисника: „Почетком тридесетих година овога века мења се друштвено-културна ситуација, што повлачи за собом измену читалачке публике и развој нових облика сарадње између читалаца и библиотеке. Индустријализација земље захтевала је од радника масовно овладавање стручним знањима, па је, с тим у вези, порастао значај информативне и образовне функције библиотеке. Поред тога, борба против неписмености, развој политичке свести и пораст културног нивоа људи, развој штампарске делатности, развој мреже библиотека – све је то с једне стране условило велику разноврсност читалачких потреба, а с друге стране створило материјалну базу за диференцирано опслуживање читалаца“.¹⁰⁶ Настављајући на тему промена које су се догађале током 20. века у односу библиотекар–корисник, Афанасјев каже: „Педесетих и шездесетих година наставља се процес даљег пораста културног и образовног нивоа људи. Читалац осећа све мању потребу да стално тражи помоћ библиотекара“.¹⁰⁷ Ове промене биле су резултат увођења система слободног приступа фондова, а са аутоматизацијом пословања која се јавља у последњим деценијама 20. века ова самосталност корисника постаје израженија. Међутим, данас, у доба развијених информационих технологија и будући да је суочен са морем информација кориснику је неопходна помоћ стручњака за информације – библиотекара. Корисник ту помоћ захтева и добија.

Дајући кратак осврт на развој теоријске мисли у области библиотекарства, долазимо да савремене дефиниције библиотекарства као научне дисциплине.

¹⁰⁵ Социјалне и културне функције јавне библиотеке / М. Д. Афанасјев // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 42.

¹⁰⁶ Исто. – Стр. 44.

¹⁰⁷ Исто. – Стр. 44.

„Библиотекарство је наука која се бави проучавањем историје књиге, организацијом и пословањем библиотека и информационог апарата у њима, система каталога и библиографија и коришћењем књига. Изворни научни методи библиотекарства су: библиографски и класификациони.“¹⁰⁸ Објекат изучавања библиотекарства јесу књига, библиотека, информација, у ширем смислу – знање забележеној у некој одређеној форми. Поред библиографског и класификационог метода, библиотекарство користи и друге научне методе као што су аналитички, синтетички, компаративни и други. Своје научне методе уступа и другим наукама, на тај начин успостављајући однос са другим научним дисциплинама.

Како је наведено у Закону о библиотечко-информационој делатности Републике Србије, библиотечко-информациона делатност обухвата прикупљање, обраду, заштиту, чување, представљање и давање на коришћење библиотечке грађе и извора, као и стварање, размену, позајмицу и дистрибуцију информација које поседују библиотеке, друге установе, организације или удружења у земљи и иностранству, а у циљу ширења знања, слободног приступа информацијама и њихове промоције.¹⁰⁹ Основни предмет рада библиотека јесу њихови фонд и услуге.¹¹⁰

¹⁰⁸ Од рукописа до библиотеке : појмовник / Александра Вранеш и Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет, 2008 (Београд : Белпак). – Стр. 91.

¹⁰⁹ Закон о библиотечко-информационој делатности // Службени гласник Републике Србије. – Бр. 52 (2011). – Доступно на: https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3047. [Приступљено: 23.11.2018]

¹¹⁰ „Библиотечко-информациону грађу и изворе представљају информациони извори у којима су на било који начин забележене информације, и то на различитим материјалима и медијима. Библиотечко-информациона грађа и извори носиоци су духовног, интелектуалног, књижевног, уметничког, научног, стручног или било којег другог садржаја намењеног за комуникацију међу људима, за размену идеја и унапређење знања. Библиотечко-информациону грађу и изворе чине: књиге, рукописи, брошуре, сепарати, серијске публикације, музичка дела, картографска грађа, каталози, календари, умножени уметнички и сценски програми, фотографије, албуми, разгледнице и цртежи, просторни и други планови, гравире, плакати и друга ликовна и графичка грађа, леци, огласи и саопштења, звучни и видео записи у било ком облику (изузев на филмској траци), електронске публикације дистрибуиране на физичким носачима и електронске публикације дистрибуиране на интернету, садржај интернет домена Републике Србије, комбиноване и

Британски библиотекар и истраживач, председник Америчког удружења библиотекара у периоду 2005–2007, Мајкл Горман, сматра да збирку савремене библиотеке чине:

- опипљиви предмети (књиге и друго) које библиотека поседује
- локални нематеријални (електронски) извори које поседује и контролише библиотека (ЦД-РОМ-ови и слично)
- опипљиви предмети које поседују друге библиотеке, али су доступни интерним корисницима помоћу централних каталога и програма међубиблиотечке позајмице
- удаљени неопипљиви извори које не поседује библиотека, али којима она даје приступ¹¹¹

Као 8 непролазних вредности библиотекарства Мајкл Горман наводи следеће:

- управљање – очување записа човечанства са циљем да будуће генерације знају оно што знамо и ми; брига и подстицање образовања у библиотекарству тако да пренесемо најбоље професионалне вредности и праксу; брига и одржање наших библиотека тако да заслужимо поштовање своје заједнице. Ову вредност Горман сматра јединим задатком који имају само библиотекари и који не могу поделити са другим професијама.
- услуга – брига о томе да се сва политика и поступци прожимају етиком услуге за појединце, заједнице, друштво и потомство; оцењивање свих наших мера и поступака уз коришћење услуге као критеријума
- интелектуална слобода – одржавање посвећености идеји да сви људи у слободној заједници треба да буду у стању да читају и виде шта год желе да читају и виде; одбрана интелектуалне слободе свих чланова наших

мултимедијалне публикације, рачунарски програми у јавној употреби и друге публикације.“ У: Закон о библиотечко-информационој делатности // Службени гласник Републике Србије. – Бр. 52 (2011). – Доступно на: https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3047. [Приступљено: 16.04.2018]

¹¹¹ Naše neprolazne vrednosti : bibliotekarstvo u XXI veku / Majkl Gorman; preveo Sergej Macura. – Beograd : Filološki fakultet Univerziteta (Beograd : Belpak), 2007. – Str. 21.

заједница; одбрана слободног изражавања мањинског мишљења; омогућавање доступности библиотечких садржаја и програма свима

- рационализам – организација и управљање библиотечким услугама на рационалан начин; примена рационализма и научног метода на све библиотечке поступке и програме
- писменост и учење – подстицање писмености и љубави према учењу; подстицање доживотног и сталног читања; стављање библиотеке у жижу наставе писмености
- правичност приступа записаном знању и подацима – осигурање да сви библиотечки извори и програми буду доступни свима; превладавање технолошких и новчаних граница приступа
- приватност – осигурање поверљивости досијеа о употреби библиотеке; превладавање технолошке инвазије на употребу библиотека
- демократија – играње наше улоге у одржању вредности демократског друштва; учешће у образовном процесу у циљу обезбеђења да образовано грађанство буде пресудно за демократију; примена демократије у управљању библиотекама¹¹²

Јоже Урбанија (Jože Urbanija) дао је схему функционисања библиотечко-информационог апарата на следећи начин: „...особе производе информације (знање); друге особе, које данас називамо корисницима библиотека и информативних установа, служе се тим информацијама; а треће се налазе између првих и других и настоје да се између њих што ефикасније пренесу информације.“¹¹³ У овој схеми, јасно је дефинисана улога библиотеке као простора за прикупљање, складиштење и чињење доступним знања, улога

¹¹² Naše neprolazne vrednosti : bibliotekarstvo u XXI veku / Majkl Gorman; preveo Sergej Macura. – Beograd : Filološki fakultet Univerziteta (Beograd : Belpak), 2007. – Str. 38-40.

¹¹³ Резултати истраживања о корисницима високошколских библиотека / Јоже Урбанија // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 51.

корисника који има потребу за информацијом (знањем) и улога библиотекара као посредника између корисника и забележеног знања.

Мишљења истраживача библиотекарства углавном се подударају у ставу да основ деловања библиотека чине фонд, услуге и запослени кадар. Александра Вранеш каже да су библиотеке „равнотежа садржаја и форме, каталога и фонда, потреба читалаца и знања библиотекара“.¹¹⁴ Као три стуба библиотеке, а сваког од њих као једнако важног, Мајкл Горман види: збирке (материјалне и нематеријалне), особље и архитектуру библиографске контроле. Говорећи о вези између писмености и учења и библиотека Горман каже: „Писменост се најбоље види не као стање него као процес помоћу кога, када се оспособи да чита, појединац постаје све писменији током живот; све способнији да се бави сложеним текстовима и тиме стиче знање и разумевање. На кључни елемент у подухвату – учење – усмерене су све библиотеке“.¹¹⁵ Он предлаже следеће начине на које библиотеке могу да се укључе у систем подршке развијању љубави према читању:

- организовање изложби и каталога нових књига које се електронском поштом могу слати корисницима
- организовање предавања и промоција
- организовање формалних и неформалних програма описмењавања са крајњим циљем усађивања доживотне навике читања

Наташа Борисовна Крилова (Наташа Борисовна Крылова) библиотеке види као установе које имају посебну намену и одговорност у 21. веку: „Познато је да је бездуховност, комбинована с моћним технологијама разарања, бременита

¹¹⁴ Алтернативна библиотека / Александра Вранеш // Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савременог друштва, Београд, 24-26. септембар 2010. ; уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 51.

¹¹⁵ Naše neprolazne vrednosti : bibliotekarstvo u XXI veku / Majkl Gorman; preveo Sergej Macura. – Београд : Филолошки факултет Универзитета (Београд : Белпак), 2007. – Стр. 144.

најтежим последицама које воде ка глобалним катаклизмама. Једино је сфера образовања и културе у стању да поправи насталу ситуацију. И управо је библиотека, као информатичка, културна и образовна институција у стању да притекне у помоћ у разрешавању кризне ситуације.¹¹⁶

¹¹⁶ Формирање уметничке културе / Наташа Борисовна Крилова // Библиотека као огледало васељене: огледи из савремене руске науке о библиотекарству / [изабрао, приредио и превео Добрило Аранитовић]. – Београд : Службени гласник; Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натосевић“, 2009 (Београд : Гласник). – Стр. 438.

3.2. Библиотеке у функцији развијања културе читања

Свој допринос развоју библиотекарства као науке дао је и Шијали Рамамрита Ранганатан (Shiyali Ramamrita Ranganathan, 1892–1972), индијски математичар и библиотекар, дефинишући пет закона библиотекарства у којима је изнео основне принципе библиотечко-информационе делатности, у којима указује на повезаност и узајамно деловање књиге, читања, читалаца и библиотека. Ранганатанових пет златних правила библиотекарства гласе:

1. Књиге постоје да би се користиле.
2. Сваком читаоцу његова књига.
3. Свакој књизи њен читалац.
4. Штедите време онима који читају.
5. Библиотека је организам који расте.¹¹⁷

Књига је предмет проучавања посебне научне дисциплине – библиологије. „Наука о књизи је сложена научна дисциплина која изучава: место књиге у култури, њен значај за образовање, уметност, науку, њену историју, штампање, варијанте, опрему.“¹¹⁸ Основа науке о књизи, како наводи Драган Бараћ, јесте библиографија, а следе јој издаваштво, штампарство, књижарство, читање. На положај књиге утичу фактори као што су: образовна структура становништва, економски услови, развијена културна свест.

¹¹⁷ The five laws of library science, by S. R. Ranganathan, with a foreword by Sir P. S. Sivaswami Aiyerandan introduction by W. C. Berwick Sayers. – Madras : The Madras Library Association, 1931. – xxxii, p. 458. Доступно на: [https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.\\$b99721;view=1up;seq=13](https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.$b99721;view=1up;seq=13) [Приступљено 08.11.2016]

¹¹⁸ Кратка историја књиге / Драган Бараћ. – Београд : Нолит, 2008 (Нови Београд : Alfatimprint). – Стр. 9.

Према дефиницији коју је дао Унеско, књига је „непериодична штампана публикација од најмање 49 страна које не подразумевају корице“¹¹⁹. У Енциклопедији Британика наведено је да књига представља објављени литерарни или научни рад као и инструмент комуникације, забележен на материјалу који омогућава лако преношење, а основна намена књиге је јавно коришћење.¹²⁰

Једна од најважнијих улога књиге јесте у томе што је она примарно средство образовања. Књига представља знање забележено унутар њених корица, које се разоткрива читањем. „Сакупљајући и прерађујући највредније тековине људског искуства, чувајући и репродукујући их, књига задржава за себе и функцију перманентног образовања и дубоко уметничког тумачења стварности.“¹²¹ У вези са овом улогом књиге, Робер Ескарпи (Robert Escarpit) дао је поделу књиге на функционалну и нефункционалну. Функционалне књиге представљају сву литературу потребну за професионално образовање и стручно усавршавање, а нефункционалне су све оне књиге које, поред књижевности, обухватају и све оне књиге које задовољавају непрофесионалну читалачку потребу.¹²²

Књига, као јединствени чувар људског знања, превазилази просторне и временске границе, представљајући својеврсни мост између култура и народа. Превођењем на друге језике, књига надилази националне оквире и служи као јединствени промотер културног наслеђа једног народа. Говорећи о улози књиге као средства за упознавање различитих култура, ауторка Буба Стојановић књигу

¹¹⁹ Business Dictionary. Dostupno na: <http://www.businessdictionary.com/definition/book.html>. [Pristupljeno 17.04.2018]

¹²⁰ Encyclopaedia Britannica. Dostupno na: <https://www.britannica.com/topic/book-publication>. [Pristupljeno 17.04.2018]

¹²¹ Књига и читање и средства масовне комуникације / В. Д. Стелмах // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 95.

¹²² Према: Антропологија књиге и читања / Јадранка Божић // Гласник Народне библиотеке Србије. – ISSN 1450-8915. – Год. 1 (1999), стр. 125.

назива „прозором у свет“ који добија свој прави смисао тек читалачким чином: „Читајући добру књигу читалац 'креће' на непоновљиво путошћу кроз неистражене, загонетне просторе, упознаје нове ликове, различита тумачења сложених животних појава, разоткрива виђења припадника различитих култура, религија, цивилизација“.¹²³

Социјалну функцију књиге сагледава неколико аутора, посматрајући је не само као документ одређене културе већ и као одлучујући покретач друштвеног напретка. „Књига врши своју улогу тек онда кад испуњава своју друштвено-социјалну функцију, кад постане покретни елемент културе у њеном најширем смислу, од културне разоноде и васпитања до истраживања и науке.“¹²⁴ Владимир Јокановић истиче социјални карактер у релацији читалац – књига који се остварује као чин комуникације¹²⁵, а Бранко Берчич сматра да је књига „један од непревазиђених феномена трајног деловања, међусобних утицаја и комуникације међу различитим народима, верама, културама“.¹²⁶ Биркец сматра да је књига

¹²³ Књига – позив на дијалог различитих култура / Буба Д. Стојановић // Култура : у потрази за новом парадигмом : тематски зборник у 4 књиге. Књ. 3 / уредник Љиљана Бајић. – Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 250.

¹²⁴ Савремена стремљења југословенског библиотекарства / Бранко Берчич // Међународни семинар Књига у развоју савременог друштва = The book in the development of the contemporary society = Книга в развитии современного общества / [организатор] Народна библиотека СР Србије. - Београд : Народна библиотека СР Србије, 1973 (Београд : „Слободан Јовић“). – Стр. 100.

¹²⁵ Општи поглед на теоријске и методолошке проблеме истраживања читања и читалаца / Владимир Јокановић // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 11.

¹²⁶ Књига – позив на дијалог различитих култура / Буба Д. Стојановић // Култура : у потрази за новом парадигмом : тематски зборник у 4 књиге. Књ. 3 / уредник Љиљана Бајић. – Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 249.

„идеално средство за пренос идеја, средство које је прославило реч обезбеђујући јој трајност, преносивост и свеprisутност“.¹²⁷

Више аутора разматрало је релацију и међусобну повезаност књига и читалаца. Мирјана Стефановић наводи да „књиге, уосталом, не би ни постојале уколико не би било оних који би их читали“.¹²⁸ „Књига може судбински, суштински да утиче на читаоца, да промени његов живот, схватања, да га усмери било ка контемплацији, било ка акцији, ка пунијем откривању себе, да унесе немир у вредносни систем личности. Многи љубитељи књига осетили су духовну и душевну сродност са писцима, учинило им се, или су чак убеђени у то, да се ту аутори баш њима обраћају, стекли су у њима најбоље пријатеље. Књига помаже у бегу из тескобе и меланхолије, може бити утеха и нада; књига је здраво уточиште.“¹²⁹ Књига је „недокучиви феномен који нас читањем обликује као духовно богату, свестрану личност и тиме припрема за заједнички живот у духу хуманизма“.¹³⁰

Читалац је „особа која прима информације или знања читањем, ради сопствене забаве, одмора, васпитавања, образовања, научног истраживања“.¹³¹ Читалачка публика је „социолошка и књижевно-естетска категорија, разнородна

¹²⁷ Према: Читање, кликтање и мишљење у дигиталном добу / Жељко Вучковић, Гордана Стокић Симончић // Читалиште. – ISSN 2217-5563. – Бр. 19 (2011), стр. 8. Доступно на: http://citaliste.rs/casopis/br19/vuckovic_zeljko.pdf. [Приступљено: 02.09.2017]

¹²⁸ Кратки увод у историју српске културе : између стварности и традиције : приручник за студенте / Мирјана Д. Стефановић. – Београд : Службени гласник, 2008 (Београд : Гласник). – Стр. 106.

¹²⁹ Антропологија књиге и читања / Јадранка Божић // Гласник Народне библиотеке Србије. – ISSN 1450-8915. – Год. 1 (1999), стр. 130.

¹³⁰ Књига – позив на дијалог различитих култура / Буба Д. Стојановић // Култура : у потрази за новом парадигмом : тематски зборник у 4 књиге. Књ. 3 / уредник Љиљана Бајић. – Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 261.

¹³¹ Од рукописа до библиотеке : појмовник / Александра Вранеш и Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет, 2008 (Београд : Белпак). – Стр. 341.

према предмету интересовања, старости, занимању, образовном профилу, националном опредељењу, социјалном саставу, битна за опстанак једног дела, мада континуитет и дужина његовог трајања и прихваћености од стране читалаца не морају бити у директној зависности од уметничког квалитета дела.¹³²

Читалац читању приступа из различитих разлога, који би се уопштено могли поделити у три групе:

1. ради учења
2. ради информисања
3. ради забаве или одмора

Руски истраживач науке о књизи Николај Рубакин (Николай Александрович Рубакин) бавио се психолошком типологијом корисника библиотека, односно читалаца.¹³³ Према његовој типологији постоје: егоцентрик и ексцентрик, интровертни и екстравертни, рационални и ирационални, аналитички и синтетички, индуктивни и дедуктивни тип, песимиста и оптимиста, интуитивни и други типови, са нагласком да ова типологија није довољно прецизна већ да сваки читалац формира свој психолошки профил на основу претходног искуства и личних карактеристика. Групе/типови читалаца у библиотекама могли би се формирати на основу података које о себи дају на упису у библиотеку (као што су пол, старосна доб, ниво образовања и друго).

Алберто Мангел наводи да постоје две улоге читалаца: читалац за којег текст оправдава своје постојање у самом чину читања, без неког крајњег мотива, чак ни читање ради забаве, јер задовољство доноси сам чин читања, и читаоца који чита због неког крајњег циља, као што је учење или критиковање, за којег

¹³² Од рукописа до библиотеке : појмовник / Александра Вранеш и Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет, 2008 (Београд : Белпак). – Стр. 341.

¹³³ Према: Општи поглед на теоријске и методолошке проблеме истраживања читања и читалаца / Владимир Јокановић // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 8.

текст представља посредника према некој другој функцији.¹³⁴ Барбије даје поделу литературе на захтевнију и мање захтевну и сходно томе класификује и читаоце. Недовољно напредни читаоци не могу да читају сувише сложено штиво, али напреднији читаоци могу повремено да читају мање захтевну литературу, у сврху забаве.¹³⁵

Активни читалац, прави љубитељ књига и читања, стално је у потрази за новим насловима који га инспиришу на стварање. Вишим нивоом читалачке писмености аутори књиге *Читањем ка стварању – стварањем ка читању* сматрају читаоца истраживача, а као основну разлику између ова два вида читалаца истичу намеру стварања уметничког дела. Наиме, активни читалац, инспирисан прочитаним, ствара ново уметничко дело, али оно остаје у његовој свести, односно ствара га сам за себе. Читалац истраживач у току читања бива инспирисан да створи ново дело које ће представити другима у циљу подстицања других на читање, истраживање и стварање.¹³⁶ Сличног је става и Алберто Мангел који наводи да постоје барем две различите врсте читања: у првој читаоци трагају по званичној књижевности у потрази за својим колегама изопштеницима, а у другој читаоци постају писци, измишљају нове начине причања прича из свог свакодневног живота.¹³⁷

Са становишта библиотекарства, поставља се питање да ли је читалац свако ко дође у библиотеку да позајми књигу. Формалистички приступ заступа став да је свако ко има важећу чланску карту библиотеке заправо читалац. У пракси је показано да су корисници библиотека некада корисници само на папиру, односно да постоји извешан број корисника који су само учлањени у библиотеку, а заправо не користе њен фонд и услуге. Према томе, може се закључити да није

¹³⁴ Istorija čitanja / Alberto Mangel. – Novi Sad : Svetovi, 2005 (Novi Sad : MBM plas). – Str. 196.

¹³⁵ Istorija knjige / Frederik Barbije. – Beograd : Clio : Narodna biblioteka Srbije, 2009 (Beograd : Compact Druck). – Str. 297.

¹³⁶ Читањем ка стварању – стварањем ка читању / Павле Илић ... [и др.]. – Нови Сад : Градска библиотека : Прометеј, 2013. – Стр. 15-16.

¹³⁷ Istorija čitanja / Alberto Mangel. – Novi Sad : Svetovi, 2005 (Novi Sad : MBM plas). – Str. 245.

свако ко долази у библиотеку читалац. Исто тако, онај ко не користи библиотеку исто тако може бити читалац, јер се литература за читање може налазити на другоме месту.

Истраживања показују да један део популације чини тзв. потенцијална читалачка публика, која, у зависности од деловања различитих фактора, може да се претвори или у читалачку публику или у нечитаоце. Милош Немањић као један од начина претварања потенцијалних читалаца у стварне читаоце види управо развој мреже библиотека и богаћење књижних фондова. Као могућа решења овога проблема он предлаже следеће:

- прављење „социјалне мапе“ читалаца у средини у којој библиотека делује како би повремено могла да се врше поређења између структуре чланова библиотеке и потенцијалних читалаца
- утврђивање типологије читалаца према врсти интересовања и према начину саобраћања са библиотеком
- успостављање редовне анкете која би се спроводила међу корисницима библиотеке код којих наступа нека прекретна фаза у животу (завршетак школе, завршетак студија, промена посла или одлазак у пензију) како би се утврдиле евентуалне промене у аспирацијама ове читалачке публике¹³⁸

Приликом одређивања појма читалац као критеријум се може узети принцип квалитета читања. Квалитет читања проузрокован је факторима као што су личност читаоца, ниво образовања, читалачке навике, општа култура и животно искуство. Сви су ови критеријуми неопходни за стварање целокупне слике о једном читаоцу – кориснику библиотеке. Слика о кориснику ствара се да би се он боље упознао и да би се његовим потребама прилагодио рад библиотеке.

¹³⁸ Потенцијални читаоци – реална могућност или утопија / Милош Немањић // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 108.

„Библиотека треба да буде информациони комуникациони центар, који располаже различитом вишеаспектно обрађеном грађом и вешто, зналачки, инспиративно и занимљиво је презентира читалачкој публици кроз стимулативне програме за повећање читаности.“¹³⁹ Задатак је библиотека и библиотекар да корисницима уштеде драгоцено време и да их усмере на одабир квалитетне и проверене литературе за читање. Основна намена и сврха читања: учење, описмењавање, развој критичког мишљења и проширивање видика, не могу бити задовољене у књигама лошег квалитета. Чувањем и давањем на коришћење забележеног знања (у различитим облицима и формама) и подстицањем развоја културе читања библиотеке доприносе очувању колективног памћења и штите од заборава.

Према Унесковој класификацији донетој 70-их година 20. века постоји 5 врста библиотека: националне, јавне, школске, високошколске и специјалне. Иако се узима као основна, ова подела није јединствена. Са друштвеним променама долази и до развоја нових типова библиотека, од којих свака има сопствене циљеве и методе рада, као и специфичну циљну групу корисника.¹⁴⁰ Да бисмо боље представили све активности у библиотеци који се реализују у сврху развијања и промовисања културе читања, даћемо преглед различитих врста библиотека са основним карактеристикама сваке од њих и улогом коју имају у развијању одређене врсте читања. Како смо навели у претходном поглављу, постоје различите класификације читања, а различите врсте читања међусобно се преплићу и допуњују.

¹³⁹ Од рукописа до библиотеке : појмовник / Александра Вранеш, Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет, 2008 (Београд : Белпак). – Стр. 346.

¹⁴⁰ Закон о библиотечко-информационој делатности Републике Србије доноси нешто другачије разврставање на типове библиотека, па се тако наводи да постоје: национална библиотека, јавна библиотека, школска библиотека, високошколска библиотека, универзитетска библиотека, библиотека научноистраживачког института и установе, специјална библиотека, као и информациони центри при другим установама, организацијама или удружењима. У: Закон о библиотечко-информационој делатности // Службени гласник Републике Србије. – Бр. 52 (2011). – Доступно на: https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3047. [Приступљено: 23.11.2018]

3.2.1. Националне библиотеке

Национална библиотека је библиотека општеобразовног и општенаучног карактера, а њене активности пре свега су усмерене очувању националног културног блага и потврђивању националног идентитета. Основне функције националне библиотеке су: утемељење и развијање централне колекције националне књижевности и науке; одржавање фонда књига добијених путем обавезног примерка или неким другим путем предвиђеним прописима о ауторском праву; одржавање колекције значајне стране литературе; публикавање националне библиографије; публикавање каталога фондова националне библиотеке и других државних библиотека; преузимање улоге националног библиографског центра.¹⁴¹ У средишту сваке од функција је „на различите начине умножена публикација као носилац знања и информација“¹⁴², што говори у прилог томе да национална библиотека учествује у развијању културе читања пре свега тако што обезбеђује, чува и даје на коришћење текст забележен у најразличитијим облицима и медијумима, а затим и многобројним другим видовима свога деловања.

У Закону о библиотечко-информационој делатности из 2011. године¹⁴³ наведено је следеће:

- (1) Библиотечко-информациона делатност је делатност од општег интереса.
- (2) Установе које обављају библиотечко-информациону делатност (у даљем тексту: библиотеке) оснивају се ради обезбеђивања услова за остваривање права грађана на слободу изражавања и на стицање и коришћење знања.

¹⁴¹ Од рукописа до библиотеке : појмовник / Александра Вранеш и Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет, 2008 (Београд : Белпак). – Стр. 230.

¹⁴² Исто. – Стр. 231.

¹⁴³ Закон о библиотечко-информационој делатности // Службени гласник Републике Србије. – Бр. 52 (2011). – Доступно на: https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3047. [Приступљено: 28.11.2018]

(3) Општи интерес у библиотечко-информационој делатности подразумева да грађани имају слободан приступ информацијама, знањима и идејама садржаним у библиотечко-информационој грађи и изворима, као и право на остваривање свих својих индивидуалних и интелектуалних слобода у чему им својим услугама могу помоћи библиотеке и информациони центри.

У дефинисању задатака које је дужна да обавља Народна библиотека Србије сматрамо да су сабрани сви задаци које једна национална библиотека има у функцији развоја књиге, културе читања, на националном и међународном нивоу. То су следећи задаци:

- 1) прикупљање, обрада, чување, представљање, коришћење и обезбеђивање приступа националној збирци библиотечко-информационе грађе и извора у складу с набавном политиком прецизно утврђеном посебним актом Народне библиотеке Србије;
- 2) обавештавање јавности о могућностима и видовима пружања информација и услуга, као и пружање библиотечко-информационих услуга корисницима на лицу места и на даљину преко информатичке мреже;
- 3) пријем, обрада, заштита, чување, представљање и давање на коришћење сваке публикације у штампаној, електронској или другој форми, која јој се доставља на основу закона којим се уређује обавезни примерак публикација;
- 4) популарисање и промоција књиге, читања и слободног приступа информацијама за све грађане, као и организација различитих културних програма и активности ради унапређења културног живота грађана;
- 5) организовање размене библиотечко-информационе грађе и извора са организацијама у земљи и иностранству и њено спровођење;
- 6) промоција, презентација и пласман српске књиге у свету;
- 7) организовање и координација рада мреже библиотека Републике Србије на стварању Централног електронског каталога, као и реализација пројекта

Виртуелна библиотека Србије, организовање и координација послова система узајамне каталогизације и Центра за узајамну каталогизацију;

8) израда и допуњавање библиографије Републике Србије за све врсте библиотечко-информационе грађе и извора и годишње националне библиографије „Сербике“, израда различитих ретроспективних и специјалних библиографија;

9) обављање делатности националне агенције за сарадњу са издавачима, за израду СІР записа (каталогизација у публикацији пре штампања) и за доделу међународних стандардних бројева (ISBN, ISMN, ISAN, DOI и других) за све публикације објављене у Републици Србији;

10) обједињавање и координација рада на набавци, прикупљању, обради, чувању, представљању, давању на коришћење и омогућавању приступа домаћим и иностраним научним информацијама у оквиру посебног центра за научне информације, и то за све библиотеке у Републици Србији, као и координација рада конзорцијума библиотека Републике Србије за обједињену набавку иностраних серијских публикација у штампаној и електронској форми;

11) израда евиденционих прегледа и оцена успешности пословања библиотека у Републици Србији;

12) доношење националних упутстава и стандарда и препорука за примену међународних стандарда;

13) организација стручних испита за запослене у библиотечко-информационој делатности;

14) организација различитих облика сталног стручног усавршавања библиотечко-информационих стручњака;

15) обављање матичних функција централне националне библиотеке;

16) обављање делатности заштите старе и ретке библиотечке грађе;

- 17) обављање научноистраживачког, развојног и стручног рада у областима библиотекарства и информационих наука, археографије, библиографије и науке о књизи;
- 18) организација археографског описа ћирилских рукописа у земљи и српских рукописа у иностранству и учествовање у изради општег каталога ћирилских рукописа;
- 19) организација и координација система међубiblioteчке позајмице на националном и међународном нивоу;
- 20) објављивање публикација из области библиотекарства и информационих наука, као и резултата властитог стручног и научноистраживачког рада;
- 21) обављање послова дигитализације културног наслеђа Републике Србије и сарадња с другим установама у земљи и иностранству на пољу дигитализације;
- 22) редовно достављање свих тражених података Републичком заводу за статистику;
- 23) издавање дозвола за извоз библиотечке грађе која нема статус културног добра;
- 24) обављање и других послова утврђених овим законом и Статутом Народне библиотеке Србије.¹⁴⁴

Националне библиотеке су „као памћење народа, као потврда његовог националног и културног идентитета, развијале рад на ретроспективној и текућој националној библиографији, пројекте проучавања и заштите старе и ретке књиге, скупљање музејског обавезног примерка, каталогизацију у публикацији“.¹⁴⁵ Националне библиотеке учествују у развијању и одржавању културе читања тако

¹⁴⁴ Закон о библиотечко-информационој делатности // Службени гласник Републике Србије. – Бр. 52 (2011). – Доступно на: https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3047. [Приступљено: 23.11.2018]

¹⁴⁵ Високошколске библиотеке / Александра Вранеш. – Београд : Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ : Конзорцијум TEMPUS пројекта UMI JER 16059-2001, 2004 (Београд : МСТ Гајић). – Стр. 30

што прикупљају, чувају, обрађују и дају на коришћење грађу и информације свим грађанима, без обзира на верске, полне, старосне, идеолошке, професионалне или било које друге разлике, у циљу ширења образовања и васпитања, културолошког и научног развоја. Националне библиотеке су центри за каталогизацију публикација, доделу међународно стандардизованих идентификационих бројева, израду националних библиографија. Иницијатори су, организатори и координатори најразличитијих програма за промоцију књиге и читање који се спроводе на националном и међународном нивоу. Спроводе поступке библиотечке позајмице и размене, промовисања националног идентитета у међународним оквирима.

Националне библиотеке су национално стециште књиге и средиште развоја културе читања у једној земљи. Коришћењем фондова националне библиотеке корисник унапређује своје знање посредством интензивног и екстензивног читања, већ према потреби и сврси. Својим деловањем националне библиотеке дају пример и подстичу и друге типове библиотека на активности на промовисању и унапређивању читалачке културе.

3.2.2. Јавне библиотеке

„Народна библиотека је културна и образовна институција која је носилац основне библиотечке делатности у општини. Служи подстицању и ширењу општег образовања, унапређивању сталног и стручног образовања као и научног рада и задовољавању културних потреба становништва. Народна библиотека набавља, стручно обрађује, даје на коришћење библиотечку грађу и организује општу службу информација и друге библиотечке послове преко којих задовољава разнолике потребе становништва свога подручја за књигом и осталом библиотечком грађом у сврху индивидуалног, општег и допунског образовања,

стручног образовања и културне забаве.¹⁴⁶ Њен циљ је да постане културно-информационо средиште локалне заједнице и да побољша квалитет живота њених становника. Јавна библиотека треба да постане институција коју ће људи препознати као место на коме ће моћи да задовоље своје културне, образовне и информационе потребе.

IFLA/UNESCO Манифест за јавне библиотеке из 1994. године наводи следеће задатке јавне библиотеке:

1. стварање и неговање читалачких навика код деце од раног узраста
2. подршка индивидуалном образовању и самообразовању, као и формалном образовању на свим нивоима
3. пружање могућности за лични креативни развој
4. подстицање маште и креативности код деце и младих

Услуге обавезно треба да буду физички доступне свим члановима заједнице. За то су потребни: библиотечке зграде на добрим местима, добри простори за читање и учење, као и одговарајуће технологије и довољно радно време које одговара корисницима.¹⁴⁷

У раду „Улога књиге у савременом друштву“ Робер Ескарпи истиче неопходност постојања система јавних библиотека у процесу развоја културе читања.¹⁴⁸ Овај став подржава и Мајкл Горман који наводи да су јавне библиотеке

¹⁴⁶ Минимум југословенских стандарда за народне библиотеке // Библиотекар, часопис Друштва библиотекара СР Србије, бр. 5-6/73.

¹⁴⁷ IFLA/UNESCO Манифест за јавне библиотеке. Доступно на: <http://www.ifla.org/files/assets/public-libraries/publications/PL-manifesto/pl-manifesto-sr.pdf>. [Приступљено: 04.12.2018]

¹⁴⁸ Улога књиге у савременом друштву / Робер Ескарпи // Међународни семинар Књига у развоју савременог друштва = The book in the development of the contemporary society = Книга в развитии современного общества / [организатор] Народна библиотека СР Србије. - Београд : Народна библиотека СР Србије, 1973 (Београд : „Слободан Јовић“). – Стр. 36.

створене у 19. веку и развиле се у тзв. народне универзитете, како би омогућиле сиромашним људима да се читањем и учењем спасе немаштине.¹⁴⁹

„Јавна библиотека такође образује и подржава вештине које су грађанима неопходне да би били активни чланови друштва. Могућност читања и писања једна је од тих вештина и јавне библиотеке су у томе увек имале водећу улогу.“¹⁵⁰ Јавне библиотеке имају за циљ стварање јединственог комуникационог система који подразумева комуникацију са текстом (култура читања и писања), комуникацију са аудио-визуелним средствима (култура слушања и запажања) и комуникацију са корисницима библиотеке.¹⁵¹ У том систему комуникације, најбитније је да се оствари циљ да библиотеке буду спона између корисника и књига, а то се постиже спровођењем разноврсних програма, уз коришћење различитих метода и садржаја.

Улога јавних библиотека значајна је и када је реч о пружању подршке образовном процесу. Основни васпитни задатак јавне библиотеке треба да буде развој културе понашања са књигом, који подразумева вештину избора књига у којима се налазе потребне информације, способност процене вредности и квалитета књига и промишљање које омогућује примену прочитаног и употпуњавање подацима из других извора.¹⁵² У јавним библиотекама заступљене су подједнако различите врсте читања: нпр. истраживач ће приликом истраживања своје теме приступати и интензивном и екстензивном, као и

¹⁴⁹ Naše neprolazne vrednosti : bibliotekarstvo u XXI veku / Majkl Gorman; preveo Sergej Macura. – Beograd : Filološki fakultet Univerziteta (Beograd : Belpak), 2007. – Str. 98.

¹⁵⁰ Библиотеке XXI века / Јасмина Нинков. – Београд : Чигоја штампа, 2010 (Београд : Чигоја штампа). – Стр. 79.

¹⁵¹ Према: Криза читања : комплексан педагошки, културолошки и општедруштвени проблем / Павле Илић, Оливера Гајић, Миланка Маљковић. – Нови Сад : Градска библиотека, 2007 (Петроварадин : Алфа граф). – Стр. 56.

¹⁵² Криза читања : комплексан педагошки, културолошки и општедруштвени проблем / Павле Илић, Оливера Гајић, Миланка Маљковић. – Нови Сад : Градска библиотека, 2007 (Петроварадин : Алфа граф). – Стр. 56.

критичком читању; у раду са децом ће се примењивати читање наглас, читање у себи, изражајно читање итд.

Исти текст различити читаоци могу да протумаче на различите начине. Има онолико читања колико има читалаца: „Читалац свим својим бићем учествује у чину читања, уносећи у тај чин сву своју културу, сва своја тренутна психолошка расположења; пишчева порука мења се, дакле, у зависности од психичког склопа појединог читаоца.“¹⁵³ Сваки читалац, и свако читање резултираће другачијим схватањем пишчевих речи. Како ће онај који чита схватити прочитано зависи од претходног искуства, начина размишљања и специфичности у тумачењу написаног текста. Због тога се препоручује размена читалачких искустава као вид комуникације између читалаца и начин за проширивање нових читалачких видика. Јадранка Божић сматра да је читање кумулативно и да тече геометријском прогресијом, да се нова читања ослањају на претходна.¹⁵⁴

Јавне библиотеке су, поред школских библиотека, често прва институција културе са којом се становници локалне заједнице од најранијег доба сусрећу. На библиотеке упућује школа, али и родитељи. Врло је вероватно да ће одрасли који су и сами чланови библиотеке и своје дете учланити у библиотеку. Поред тога, учитељи и наставници у сарадњи са јавном библиотеком доводе децу на колективно учлањење и том приликом се деца упознају са библиотеком, њеним просторијама, фондом и услугама које нуди. На тај начин, најмлађи корисници ће се упознати са једном од примарних улога јавне библиотеке, која се односи на развијање љубави према књизи и читању код деце најранијег узраста.

Да би се постигао одговарајући ниво читалачке писмености, потребно је приступити њеном развијању још код деце најмлађег узраста, док још увек не знају сами да читају. Кључну улогу тада имају особе из најближе околине детета:

¹⁵³ Антропологија књиге и читања / Јадранка Божић // Гласник Народне библиотеке Србије. – ISSN 1450-8915. – Год. 1 (1999), стр. 127.

¹⁵⁴ (Пост)култура читања: време изазова / Јадранка Божић // Читалиште. – ISSN 2217-5563. – Бр. 19 (2011), стр. 2. Доступно на: http://citaliste.rs/casopis/br19/bozic_jadranka.pdf. [Приступљено: 02.09.2017]

родитељи, наставници и библиотекарџ, који им сопственим примером указују на важност описмењавања и стицања читалачких навика. „За формирање и развој читалачких навика деце и младих важан је однос њихове породице према књигама и читању од раног узраста, а од поласка у школу па током читавог школовања важно је колико се и на који начин користе уџбеници, књиге и други извори знања у настави, важан је и избор уџбеника, књига и лектире, однос наставника према књигама, приступачност и опремљеност библиотека.“¹⁵⁵ Одрасли – родитељи, наставници и библиотекарџ – требало би да што више и што чешће читају детету.

Један од значајних облика културне комуникације и дифузије културе јесте и препорука за читање од стране пријатеља, као и препорука члана библиотеке другој особи да се учлани у библиотеку: „Библиотека у савременим условима живота постаје и значајно место социјалне интеграције људи који живе сами, а у читаоницама могу да проведу време, науче да користе Интернет, да га бесплатно користе... Такође, разне маргиналне групе, потом странци, људи нижег образовања, незапослени, могу у библиотеци да се друже, да читају, да организују радионице.“¹⁵⁶

Године 2008. у Великој Британији је спроведено истраживање са циљем да докаже да је писменост, проузрокована читањем, уско повезана са личном срећом и успехом појединца, која се, даље посматрано, огледа у повећању свеукупног осећања задовољства на локалном, националном и међународном нивоу.¹⁵⁷ Резултати су показали да људи са ниским степеном писмености чешће живе у домаћинствима у којима нико није запослен, немају децу, немају навик

¹⁵⁵ Читалачке навике средњошколаца у Србији / Зора Крњић, Ивана Степановић и Драгица Павловић Бабић // Зборник Института за педагошка истраживања. – ISSN 0579-6431. – Год, 43, бр. 2 (2011), стр. 268.

¹⁵⁶ Библиотеке XXI века / Јасмина Нинков. – Београд : Чигоја штампа, 2010 (Београд : Чигоја штампа). – Стр. 25.

¹⁵⁷ Literacy Changes Lives: executive summary / George Dugdale and Christina Clark // National Literacy Trust (September 2008). Доступно на: http://www.literacytrust.org.uk/assets/0000/0402/Literacy_Changes_Lives_Executive_summary.pdf.

[Приступљено 27.11.2016]

коришћења технологије или је иста на сасвим ниском нивоу, слабо излазе на изборе. Са друге стране, људи који читају и који имају виши степен писмености, углавном не живе на терету државе, имају решено стамбено питање, користе рачунар на послу, више су ангажовани у демократским процесима. Профил породице која чита је следећи: мање су склони разводу, запослени су, имају решено стамбено питање и живе самостално у пристојним условима. Чланови писмене заједнице чешће су ангажовани унутар те заједнице и у њеним активностима, чешће верују другим њеним члановима и сматрају је сигурном. Висина писмености на националном нивоу огледа се у следећем: нација са високим процентом писмених људи је спремнија на гласање и учествовање у демократским акцијама; код њених чланова смањен је проценат пушача и алкохоличара, као и особа са психичким поремећајима, а нација је у сваком смислу здравија; њене чланове одликују боље развијене радне вештине и способности.

Читање смањује ниво стреса, показала је студија коју су спровели истраживачи са Универзитета у Тексасу.¹⁵⁸ Читање опушта. Читање позитивно утиче на ментално здравље и смањује ризик од настанка деменције. Јавне библиотеке могу да допринесу унапређењу културе читања формирањем, развијањем и представљањем у јавности завичајних збирки; организовањем најразличитијих облика програма са циљем промоције културе читања (промоција књига, предавања, трибина, изложби, радионица, промовисањем локалног стваралаштва), и друго.

Александра Вранеш даје сликовити пример како је у једном малом граду препозната важност постојања јавне библиотеке: на улазу у дански градић Фредексбургу налазе се два путоказа – на једном од њих пише: Центар, а на

¹⁵⁸ Reading 'can help reduce stress'. Доступно на: <http://www.telegraph.co.uk/news/health/news/5070874/Reading-can-help-reduce-stress.html>.

[Пристапљено: 31.12.2017]

другом: Библиотека.¹⁵⁹ Овај пример би могао да буде добра смерница и за друге градове који желе да унапреде слику о себи и да раде на промовисању образовања, науке и културе.

3.2.2.1. Библиотеке за бебе

Васпитање за књигу требало би да отпочне још у предшколском узрасту, када се дете по први пут укључује у литерарну комуникацију, упознаје са књижевним текстом у форми прилагођеној датом узрасту. Дете које се у најранијем периоду свога живота дружило са књигом и из тог дружења носи позитивне утиске, показате веће интересовање и имаће снажнију мотивацију према савладавању почетног читања.

Једна од библиотечких услуга која има за циљ управо развијање читалачких навика код деце од најранијег доба јесте оснивање тзв. библиотека за бебе (baby libraries). Библиотеке за бебе могу постојати у оквиру дечијих одељења библиотеке. Ипак, идеално би било да се направи посебан кутак за најмлађе кориснике, који ће бити прилагођен њиховим потребама, комфоран и адекватно опремљен, у којем ће бебе и њихови родитељи осећати пријатно и где ће моћи да се опусте и упознају са библиотеком и књигама.

Библиотеке за бебе намењене су деци до 3 године старости, а замисао њиховог постојања је да се деца од најранијег узраста упознају са библиотеком и књигом, тако што ће у просторијама библиотеке провести део дана и са библиотекарем прелиставати књиге намењене њиховом узрасту, пре свега сликовнице. Бебама се може показати како се користе књиге, како се окрећу странице и како се чита, те ће се тако благовремено упознати са књигом и почеће да на њу гледају као на једну од својих играчака и неће је посматрати као страни

¹⁵⁹ Школска и јавна библиотека као носиоци образовне и културне делатности / Александра Вранеш ... [и др.] // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 15.

предмет. Деца, у зависности од узраста, показују различито интересовање према књизи. Бебе до 6 месеци узимају књигу и листају је, посматрајући је као непознат предмет који желе боље да упознају. Али већ у узрасту од око 11 месеци, деца показују интересовање за садржајем у књизи: обраћају пажњу на цртеже и слике, на боје и са занимањем посматрају прст који „подвлачи“ редове током читања.¹⁶⁰

Све је више библиотека широм света које организују програме за бебе. Библиотека у Бирмингему у Енглеској има програм „Бебе воле библиотеке“ који омогућава бебама да проведу време у библиотеци, да читају књиге намењене њиховом узрасту, као што су интерактивне књиге, сликовнице, „бучне“ књиге и музички дискови.¹⁶¹ На веб презентацији Библиотеке у Бирмингему истакнуто је да се на овакав начин, упознавањем детета са књигом од његовог најранијег узраста, код деце јавља потреба за каснијим посећивањем библиотеке и за читањем књига. Програми привикавања деце на књигу употпуњени су активностима као што су читање прича и дружење са ауторима.

Основа оваквих програма је у остваривању интерактивности између родитеља, деце и библиотекара. Препорука је да родитељи читају и код куће, пред дететом, и да га тако додатно подстичу на дружење са књигом, што ће имати позитиван утицај на развој говорних вештина и описмењавање најмлађих, као и стицање навике коришћења књиге од најранијег узраста.

¹⁶⁰ Babies in the Library: Creating a Truly Baby-Friendly Early Literacy Play Space / Debra Knoll // Public Libraries Online. – May 2014. Доступно на: <http://publiclibrariesonline.org/2014/05/babies-in-the-library-creating-a-truly-baby-friendly-early-literacy-play-space/> [Приступљено 14.09.2016]

¹⁶¹ Babies love libraries. Доступно на: <http://www.libraryofbirmingham.com/article/childrenunder5/babieslovelibraries> [Приступљено: 14.09.2016]

3.2.2.2. Библиотеке за тинејџере

Нека истраживања показују да у периоду током похађања средње школе долази до затишја у навикама читања. Управо је тај критични период време када библиотеке треба да посебну пажњу обрате на тинејџере и да своје просторе и програме прилагоде управо овој циљној групи не би ли их задржали као своје кориснике. Младе кориснике библиотеке треба усмерити на бављење активностима које ће допринети њиховом неформалном учењу, а једна од таквих активности је читање књига.¹⁶² Треба плански бирати књиге које ће се промовисати међу одабраном циљном групом, које ће бити прилагођене њиховим интересовањима. На пример, ако је књига била актуелна пре неколико деценија, не треба очекивати да она буде једнако занимљива и садашњим генерацијама, нарочито ако се ради о деци школског узраста. Требало би прилагодити и осавременити школску лектуру. На тај начин, ако се уведе занимљивије штиво као лектира, ученици ће бити више мотивисани да читају и ван обавезног градива.

У Канади је, подстакнуто резултатима ранијих истраживања који су показали да је код деце од 12 до 13 година примећено опадање интересовања за читање, 2011. године спроведено истраживање које је имало за циљ да истражи улогу читања из задовољства код деце овог узраста и његов утицај на развој детета као личности.¹⁶³ Резултати истраживања показали су да тинејџери, као и одрасли, свакодневно користе читање из задовољства за добијање информација, добијајући на тај начин увид у односе међу одраслима, изграђујући личне вредности, културни идентитет, естетски укус. Читање из задовољства представља важан пут развоја појединца из адолесцентског узраста до одрастања.

¹⁶² Eurostat statistical books : youth in Europe – a statistical portrait, 2009. Доступно на: <http://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/1668203/YouthinEurope.pdf/40f42295-65e4-407b-8673-95e97026da4a>.

[Приступљено: 19.08.2016]

¹⁶³ The importance of pleasure reading in the lives of young teens: Self-identification, self-construction and self-awareness / Vivian Howard // Journal of Librarian and Information Science. – Vol. 43, issue 1 (2011), p. 46-55.

Ауторка овог истраживања је, сумирајући резултате добијене из одговора анкетираних ученика, поделила предности читања ради задовољства у неколико група:

1) читање из задовољства у образовне сврхе – у циљу побољшања писмености и когнитивних способности, вербалних компетенција и вокабулара, у циљу профилисања личних интересовања и инспирације за стручно и лично напредовање

2) социјални разлози за читање из задовољства – разумевање света, развијање друштвене свести и емпатије, оснаживање, учење о могућим опасностима и начинима за њихово превазилажење

3) лични разлози за читање из задовољства – ради забаве, бег од стварности и проблема, ради опуштања, ради повећања способности имагинације, идентификација са ликом из књиге у циљу потврђивања сопствене вредности.

Весна Тодоров спровела је истраживање на тему развоја језичке интелигенције код деце основношколског узраста. Као резултат овог истраживања изнела је, између осталог, закључак да су читање и одлазак у библиотеку начини за унапређивање способности везаних за језичку интелигенцију, наглашавајући посебно важност улоге библиотекара у овоме процесу.¹⁶⁴

У циљу утврђивања колико је учење читања у раном добу имало утицаја на интелигенцију код деце вршено је тестирање над близанцима, од којих је једно имало више склоности ка читању него друго. Истраживање је вршено у 5 наврата, од када су испитаници имали 7 до 16 година. Резултати истраживања су показали да је онај близанац који је имао развијеније читалачке навике постигао боље

¹⁶⁴ Језичка интелигенција код деце – како је препознати и развијати / Весна Тодоров // Педагошка стварност. – ISSN 0553-4569. – Год. 57, бр. 1-2 (2011), стр. 80.

результате на тестовима опште интелигенције. Такође, доказано је да побољшање способности читања утиче на повећање вербалне и невербалне интелигенције.¹⁶⁵

Тинејџери су специфична група корисника библиотека. Још увек не довољно одрасли, али не више ни деца, тинејџери захтевају посебне услове. Пре свега, простор у библиотеци намењен тинејџерима треба посебно прилагодити и опремити.¹⁶⁶ Програми који су намењени овој групи корисника треба да буду интересантни, иновативни, прилагођени њиховим очекивањима. Адолесцентски период је време када се читаоц упознаје са новим видовима читања, са упознавањем референсног и научног фонда, са коришћењем завичајне збирке. Активности за тинејџере треба прилагодити у складу са њиховом свакодневицом, а то значи да у раду са њима треба укључити савремену технологију, Интернет, рачунаре и телефоне.

Младе људе на време треба припремити на то да читају са критичким ставом.¹⁶⁷ Да би се критичко читање успешно савладало, потребно је да се сагледају суштина и позадина информација које су дате. Приликом подучавања критичког читања читалац се подстиче да након прочитаног сачини резиме на основу свог животног и читалачког искуства и да на тај начин утврди да ли је то што је прочитао исправно.¹⁶⁸ Да би стекао критички став према прочитаном штиву младог читаоца треба подстицати на разговор о прочитаном, на дељење

¹⁶⁵ Does Learning to Read Improve Intelligence? A Longitudinal Multivariate Analysis in Identical Twins From Age 7 to 16 / Stuart J. Ritchie, Timothy C. Bates, Robert Plomin // Child Development. – Vol. 86, issue 1 (2015), p. 23-36. Доступно на: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/cdev.12272/full#cdev12272-bib-0013>. [Приступљено: 31.12.2017]

¹⁶⁶ Више о начинима преображаја библиотеке у адекватан простор за тинејџере у: Простори за тинејџере: преображај библиотеке корак по корак / Кимберли Болан Тејни ; са енглеског превела Ксенија Вуловић. – Београд : Филолошки факултет, 2009 (Београд : Белпак). – 164 стр.

¹⁶⁷ Читање, разумевање штива и двојезичност // Марта Тертели Телек // Норма. – ISSN 0353-7129. – Год. XIII, бр. 3 (2008), стр. 123. Доступно на: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-7129/2008/0353-71290803121T.pdf>. [Приступљено: 07.08.2016]

¹⁶⁸ Исто. – Стр. 125.

утисака и искуства. У томе важну улогу има библиотекар, који са читаоцем може да разговара о књизи, да му поставља питања и да му помогне да растумачи евентуалне нејасноће у вези са прочитаним. Када у раном добу усвоји овакав начин размишљања и научи да процењује оно што је прочитао, човек ће користити ово искуство и касније у животу током свих наредних читања. На тај начин људи уче да размишљају о томе што су прочитали, да уче из прочитаног и да користе знање које су стекли читањем књига.

3.2.3. Школске библиотеке

Поред дечијих одељења јавних библиотека, прво место на којем се деца упознају са светом књига је школска библиотека. Школска библиотека је срце школе.¹⁶⁹ Задатак школске библиотеке је да код ученика развија навике читања и коришћења библиотечких услуга, као и да ученике оспособљава да користе информације у свим облицима и на свим медијима и омогући им да овладају вештинама потребним за учење у току целог живота.¹⁷⁰

У Ифла/Унеско манифесту за школске библиотеке наводи се да је улога школске библиотеке да „омогућава ученицима да овладају вештинама за учење током читавог живота, развија њихову стваралачку машту“.¹⁷¹ Следеће ставке

¹⁶⁹ Портфолио школског библиотекара / Невена Тољага // Управљање знањем у школској библиотеци / [приредиле Александра Вранеш, Љиљана Марковић]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 113.

¹⁷⁰ Закон о основном образовању и васпитању // Службени гласник Републике Србије. – Бр. 55 (2013). – Доступно на: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovnom_obrazovanju_i_vaspitanju.html. [Приступљено: 13.11.2016]

¹⁷¹ IFLA/UNESCO манифест за школске библиотеке // Гласник Народне библиотеке Србије 1/2005. – Стр. 419-422. Доступно на: https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1283. [Приступљено: 03.12.2018]

наведене у овом манифест такође указују на улогу школске библиотеке у развоју културе читања:

Школска библиотека нуди помоћ при учењу, књиге и изворе који свим учесницима образовног процеса у школи омогућавају да развију критичко мишљење и да делотворно користе информације у свим облицима и на свим медијима.

Библиотечко особље омогућава коришћење књига и других извора информација, у распону од уметничких до документарних, од штампаних до електронских, на лицу места и на даљину.

Доказано је да ако библиотекари и наставници међусобно сарађују ученици достижу виши ниво писмености, боље овладавају вештинама читања, учења, решавања проблема, као и информационим и комуникационим вештинама.

Следећи циљеви су неопходни за унапређивање писмености, информатичке писмености, подучавања, учења и за подизање културног нивоа и представљају основне услуге школске библиотеке:

- подршка и побољшање образовних циљева наведених у наставном плану и програму школе;
- развијање и неговање навике и уживања у читању и учењу код деце, као и навике коришћења библиотеке током читавог живота;
- пружање прилике да се искуси стварање и коришћење информација у циљу стицања знања, познавања, развијања маште и уживања;
- подстицање свих ученика да стичу и користе вештине вредновања и коришћења информација, без обзира на облик, формат или медиј, као и да овладају начинима друштвене комуникације;
- обезбеђивање приступа локалним, регионалним, националним и глобалним изворима и могућностима, што оне који уче доводи у додир са различитим идејама, искуствима и ставовима;
- организовање активности које јачају друштвену и културну свест;
- сарадња са ученицима, наставницима, управом и родитељима да би се остварили циљеви школе;

- заступање начела да су слобода мишљења и приступ информацијама неопходни предуслови за делотворно и одговорно учешће у грађанском демократском друштву;
- промоција читања и извора и услуга школске библиотеке у школској и широј друштвеној заједници¹⁷²

Делатности школске библиотеке су образовно-васпитна¹⁷³, библиотечно-информациона¹⁷⁴ и културно-јавна¹⁷⁵.

¹⁷² IFLA/UNESCO манифест за школске библиотеке // Гласник Народне библиотеке Србије 1/2005. – Стр. 419-422. Доступно на: https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1283. [Приступљено: 03.12.2018]

¹⁷³ Образовно-васпитна делатност подразумева учествовање у образовно-васпитном процесу, стварање услова за интердисциплинарни приступ настави, остваривање сарадње са директором, наставницима, стручним сарадницима.

Образовно-васпитна функција у односу на ученике има следеће карактеристике: пружа услове за самосталан рад ученика, омогућује непосредан, једноставан и брз приступ информацијама и коришћењу библиотечке грађе, обезбеђује доступност расположивим ресурсима и информацијама, упознаје ученике са начином коришћења библиотечке грађе и информација и облицима њихове презентације, омогућава ученицима да користе библиотечке ресурсе у складу са својим могућностима, знањем и интересовањем, упознаје ученике са могућношћу коришћења различитих метода и средстава.

Образовно-васпитна функција у односу на наставнике и организацију наставе подразумева: развијање концепта савремене организације наставе уз примену различитих метода, облика и средстава рада (индивидуални рад, групни рад, тимски рад, истраживачки рад, итд), планирано коришћење ресурса библиотеке у процесу наставе учења у библиотеци и ван ње, коришћење библиотечких ресурса у процесу припреме наставе, коришћење библиотечких ресурса и после редовне наставе, организације допунске наставе и различитих облика додатног рада, буђење радозналости и интересовања за учење и истраживање код ученика, усавршавање наставника. У: Предлог стандарда за рад школских библиотека.

¹⁷⁴ Библиотечно-информациона делатност подразумева планирање и набавку библиотечке грађе, физичку обраду и инвентарисање библиотечке грађе, каталогизацију и класификацију библиотечке грађе, давање на коришћење библиотечке грађе, пружање информација релевантних за натаву и коришћење фонда, спровођење поступка ревизије и отписа библиотечке грађе, вођење библиотечке статистике. У: Предлог стандарда за рад школских библиотека.

Доносимо неколико делова из Предлога стандарда за рад школских библиотека¹⁷⁶ који конкретно указују на улогу школских библиотека у развоју културе читања.

Члан 16.

Фонд школске библиотеке намењен је ученицима, наставницима, стручним сарадницима и осталим запосленим у школи.

Члан 17.

Библиотечки фонд школске библиотеке чине различите врсте библиотечке грађе:

- књижна грађа (књиге, периодика и друге публикације у штампаном облику)
- некњижна грађа (аудиовизуелна грађа – компакт и дигитални видео дискови, дијапозитиви, аудиокасете и видеокасете, микрофилмови; географске карте, мапе, атласи; дидактичке игре – у библиотеци основне школе)
- електронски извори (приступ интернету), електронске књиге и часописи, посебне библиографске базе података, базе података пуног текста, електронске публикације са даљинским приступом – on-line публикације, образовни софтверски пакети;
- Брајеве књиге, звучне књиге и часописи и речници знаковног језика (за ученике којима је потребна посебна друштвена подршка)

¹⁷⁵ Културно-јавна делатност школске библиотеке односи се на сарадњу са образовно-васпитним установама, установама културе, стручним друштвима, удружењима и другим организацијама и институцијама; учествовање и организацији садржаја из области културе као што су трибине, такмичења, промоције књига, изложбе, квизови и друго. У: Предлог стандарда за рад школских библиотека.

¹⁷⁶ Предлог стандарда за рад школских библиотека

Члан 18.

Библиотечки фонд школске библиотеке садржи:

- лектуру за наставу српског, односно матерњег језика (минимално 25 примерака за школе по 4 одељења, односно по 1 примерак на свака 4 ученика за школе које имају више од 4 одељења по разреду)
- класична дела књижевности
- уџбенике (минимум 5 по наставном предмету)
- стручну и научну литературу из свих области
- референсну збирку (енциклопедије, лексикони, речници, библиографије)
- психолошко-педагошку и методичку литературу
- законе и подзаконска акта из области образовања, васпитања и библиотекарства
- стручне, педагошке и часописе за децу
- научно-популарну литературу за све научне области, примерену деци и младима
- белетристику за децу и младе, која по својој литерарној и педагошкој вредности одговара ученицима
- литературу на страним језицима

Члан 19.

У школама где се настава одвија на језицима националних мањина библиотечки фонд је и на језицима националних мањина.

Школске библиотеке су, очекивано, биле предмет проучавања, поред библиотекара, и наставника и професора у основним и средњим школама и на универзитетима. О школским библиотекама говорило се на семинарима, на стручним скуповима и радови о њима објављивани су у зборницима и у периодици. Различити су аспекти са којих су разматране активности школских библиотека: посматране су као центар образовања и описмењавања у школи,

разматрана је улога библиотекара као сарадника у настави, дати су примери добре праксе када је реч о промоцији књиге и читања.

„Школска библиотека треба да буде информациони комуникациони центар, који располаже различитом вишеаспектном библиотечком грађом и вешто, зналачки, инспиративно и занимљиво је презентира читалачкој публици кроз стимулативне програме за повећање читаности.“¹⁷⁷

Гордана Ђоковић као основне задатке школске библиотеке, а који су у најужој вези са развијањем културе читања, наводи:

- стварање трајних навика служења књигом
- привикавање ученика на самосталан рад, да заволи књигу и да уме њоме да се служи
- упознавање са могућностима рада и учења у библиотеци
- развијање навике код ученика да стално свраћају у библиотеку и да им читање постане омиљена забава
- омогућавање наставницима праћење најновије педагошко-методичке литературе и најновијих достигнућа из појединих наставних предмета¹⁷⁸

Деца школског узраста библиотечки фонд користе као допуну настави, али и за задовољавање индивидуалних потреба за сазнавањем. Задатак који пред собом имају школске библиотеке јесте да младе науче да воле књигу. „Боравак међу књигама, читање одломака, показивање фотографија и слика писаца за децу, прелиставање листова и часописа допринеће да ученици од првих корака схвате

¹⁷⁷ Библиографија и настава језика и књижевности / Александра Вранеш // Школска библиотека и настава језика и књижевности. Књ. 1 / уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет универзитета, 2010 (Београд : Белпак). – Стр. 214.

¹⁷⁸ Школска библиотека у савременом образовању на примеру наставе књижевности / Гордана Ђоковић // Креативне радионице у школској библиотеци. 2 / уредник Александра Вранеш. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2012 (Београд : Белпак). – Стр. 72.

да су то драгоцени извори сазнања према којима се треба односити као према светињама.¹⁷⁹

„Деловање савремене школске библиотеке у бити је усредсређено на остваривање педагошког циља који гласи: развијање културе читања свих врста текстова.“¹⁸⁰ Уколико ученик стекне навику да користи школску библиотеку створиће се код њега предуслов за доживотно учење коришћењем библиотека, критичко просуђивање прочитаног и преношење љубави према књизи и читању и на окружење.

Различити су начини на који се код деце може створити навика коришћења библиотеке и њених извора. У школској библиотеци могу се реализовати часови било којег наставног предмета и том приликом може да се користи фонд библиотеке. У ту сврху примењује се истраживачко читање. Могу се организовати изложбе књига из фонда библиотеке поводом обележавања значајних датума. Креативне радионице, које могу бити тематске, којима се деца ближе упознају са светом књиге од великог су значаја за развој љубави према књизи и читању. „Конвенционални видови – помоћ при избору штива и литературе, укључивање деце у процес формирања збирки и развоја библиотечког пословања те развијање потреба за читањем – усредсређени су на то да пасивне посетиоце библиотеке преобразе у ангажоване читаоце и самосталне кориснике информација.“¹⁸¹

¹⁷⁹ Рад на уређењу школских листова и улога библиотеке / Александра Вранеш ... [и др.] // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 69.

¹⁸⁰ Криза читања : комплексан педагошки, културолошки и општедруштвени проблем / Павле Илић, Оливера Гајић, Миланка Маљковић. – Нови Сад : Градска библиотека, 2007 (Петроварадин : Алфа граф). – Стр. 62.

¹⁸¹ Рад са децом и школском омладином и едукација библиотекара / Радован Мићић // Деца и библиотеке : зборник радова са међународног научног скупа одржаног у Београду од 5. до 9. октобра 2005. / уредник Александра Вранеш. - Београд : Филолошки факултет Универзитета : Библиотекарско друштво Србије, 2006. – Стр. 161.

Приликом упознавања деце са књигом и културом читања треба бити опрезан и приступати томе методолошки и постепено. У супротном, наметањем читања, може доћи до јављања отпора према књизи и читању, што може довести до последица као што су отежана комуникација, друштвена неприлагођеност, ограничена машта и непостојање критичког мишљења.¹⁸² Након прочитаног дела деци треба дати прилику да оно што су читањем запазили искажу на себи својствен начин, а то могу учинити кроз разне облике писменог изражавања, глуму, рецитовање, беседу, музику, слику, цртеж и на друге начине.

Психолог Џејмс Хилман (James Hillman) наводи да су они који су у детињству читали приче или којима су их други читали у бољем стању и имају боље изгледе од оних који нису имали прилику за то, сматрајући да је читање прича заправо један вид раног сусретања са животом.¹⁸³ Ученици који проналазе задовољство у читању бивају охрабрени на учење, изражајна могућност им се повећава, понашање постаје отменије и целокупан духовни живот постаје квалитетнији.¹⁸⁴

Читање се убраја међу сазнајне активности и представља допуну и продужетак школских активности чак и када не спада међу обавезе које захтева школа. Упознавањем књижевних дела, читањем уопште, дете лакше може да изрази своја искуства и сазнања, јер на тај начин вежба и богати вештине свога изражавања. Међутим, иако је школска лектира и дечија књижевност први корак у стицању читалачких навика код деце, читалачке навике могу се развијати и коришћењем неке друге врсте литературе: „Подстицањем ученика да користе приручну и стручну литературу развија се навика читања и учења не само у школи, већ и ван ње. На тај начин ученици се упознају са основним начинима

¹⁸² Библиотеке за децу и њихови психолошки аспекти / Драгана Милуновић // Гласник Народне библиотеке Србије. – ISSN 1820-1245. – Бр. 1 (2003), стр. 164.

¹⁸³ Према: *Istorija čitanja* / Alberto Mangel. – Novi Sad : Svetovi, 2005 (Novi Sad : MBM plas). – Str. 21.

¹⁸⁴ Читањем ка стварању – стварањем ка читању / Павле Илић ... [и др.]. – Нови Сад : Градска библиотека : Прометеј, 2013. – Стр. 11.

претраживања различитих извора информација, оспособљавају се за самостално коришћење литературе, развијају вештину изражавања, критичко размишљање, писменост...¹⁸⁵ Коришћење додатних средстава за рад, као што је секундарна литература за учење и слично, важно је јер се на тај начин гради култура служења књигом и посезања за алтернативним изворима знања.¹⁸⁶

Читање или чак и само слушање другог док чита, има многобројне позитивне утицаје. Најпре, оно развија машту код деце. Учи их да разликују добро и зло, стављајући се у улогу ликова из књиге. Читање развија интуицију. Покушавањем да разреши мистерију приче коју чита дете (али и одрастао човек) развија когнитивне способности. Читањем се повећава фонд речи и побољшава стил изражавања. Обично су ученици који пишу најбоље саставе на часовима српског језика управо деца која радо и много читају. Деца се неретко поистовећују са личностима из књига и на тај начин изграђују емпатију. Ову позитивну страну читања потврдило је и истраживање на Универзитету у Буфалу.¹⁸⁷ Читање подстиче културу говора и побољшава вештине изражавања. Читање утиче на изграђивање естетског укуса. Мајкл Горман наводи да читање није пасивна активност, већ да оно захтева улагање читаочевог знања и разумевања да би било продуктивно и сматра да су читање и ентузијазам за читањем међу најважнијим даровима која се могу поклонити деци.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Приручна и стручна литература у школској библиотеци / Драгана Грујић // Школска библиотека и настава језика и књижевности. Књ. 1 / уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет универзитета, 2010 (Београд : Белпак). – Стр. 305.

¹⁸⁶ Читалачке навике средњошколаца у Србији / Зора Крњић, Ивана Степановић и Драгица Павловић Бабић. – Зборник Института за педагошка истраживања. – ISSN 0579-6431. – Год. 43, бр. 2 (2011), стр. 269.

¹⁸⁷ Reading fiction 'improves empathy', study finds. Доступно на: <http://www.psychologicalscience.org/news/reading-fiction-improves-empathy-study-finds.html#.WCdIGyMrL-k>. [Приступљено: 31.12.2017]

¹⁸⁸ Naše neprolazne vrednosti : bibliotekarstvo u XXI veku / Majkl Gorman; preveo Sergej Macura. – Београд : Filološki fakultet Univerziteta (Београд : Belpak), 2007. – Стр. 202-203.

Мајкл Горман за дечије библиотеке каже да су то места која дају основу за доживотно описмењавање и која живе у сећању дуго након што човек престане да буде дете.¹⁸⁹ Драгана Милуновић библиотеке назива малом, али важном кариком у ланцу институција које утичу утицај формирање личности детета. У свету књиге, дете је препуштено преиспитивању себе и света који га окружује и, упознајући се са најразличитијим животним ситуацијама и људским личностима, стиче искуство које ће му бити од користи у реалним догађајима са којима ће се током живота сусретати. На тај начин, уз помоћ књиге и читања оно постепено гради своју личност. „Библиотечки ресурси такође помажу деци у општем интелектуалном и емоционалном развоју, развоју језичких способности, социјалном развоју, васпитном развоју као и развијању различитих вештина.“¹⁹⁰

Љубиша Рајић сматра да је свако читање у школи одраз читања у кући и у средини у којој ученици живе и да се млади васпитавају у једном процесу који је дуготрајан и који захтева посебну пажњу са посебним нагласком на интеракцију са младима.¹⁹¹

„Школске библиотеке имају посебну одговорност према деци и младима у формирању њиховог читалачког укуса и критичког односа према медијским порукама.“¹⁹² Школске библиотеке могу допринети развоју мултикултуралности код својих корисника тако што ће у своме фонду имати и збирке књига на страним језицима.

¹⁸⁹ Naše neprolazne vrednosti : bibliotekarstvo u XXI veku / Majkl Gorman; preveo Sergej Macura. – Beograd : Filološki fakultet Univerziteta (Beograd : Belpak), 2007. – Str. 68.

¹⁹⁰ Библиотеке за децу и њихови психолошки аспекти / Драгана Милуновић // Гласник Народне библиотеке Србије. – ISSN 1820-1245. – Бр. 1 (2003), стр. 164.

¹⁹¹ Страна књижевност у фонду школске библиотеке / Љубиша Рајић // Креативне радионице у школској библиотеци. 1 / уредник Александра Вранеш. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 91-92.

¹⁹² Улога библиотеке у медијском образовању и развоју медијске писмености / Емилија Радибратовић // Управљање знањем у школској библиотеци / [приредиле Александра Вранеш, Љиљана Марковић]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 117.

Коришћење школске библиотеке и успешност ученика су узајамно повезани чиниоци.¹⁹³ Истраживање обављено у Пенсилванији 2013. године донело је следеће закључке: доступност књигама и часописима директно условљава напредовање ученика, резултати ученика који похађају школе у којима постоје добре библиотеке виши су за 10 до 18%, циркулација библиотечког материјала у јавним библиотекама виша је за 50% у регијама у којима је виши просечни успех ученика, посећивање библиотеке током лета је у порасту у односу на посећивање током школске године.

Крајем 2007. године обављено је истраживање на тему читалачких навика средњошколаца у Србији, на узорку од 2426 ученика из 26 школа из северног, централног и јужног дела Србије.¹⁹⁴ Свега 8,4% средњошколаца навело је читање књига као једну од три најчешће активности у слободно време, а 6,5% је навело читање часописа. Према овом истраживању, 12% ученика уопште не чита, 21% чита само обавезну лектуру, 40% лектуру и понекад књиге које нису обавезне, 20% лектуру а често и друге књиге, док 7% готово увек чита неку књигу. Једно од питања односило се на процену односа породице ученика према књигама и читању. У највећем броју случајева ученици су се изјаснили да њихови укућани не читају, а у око 7% ученичких породица о књигама се уопште и не прича. У око 22% породица ученика књиге се цене и читају. Што се тиче односа ученика према библиотекама, око 62% њих је учлањено у библиотеку, а од тог броја око 15% и не користи услуге библиотеке. Око 18% испитаника позајмљује књигу једном месечно, а око 20% два пута у току месеца. Што се тиче чињенице да 38% ученика није учлањено ни у једну библиотеку, њих 19% изјавило је да потребне књиге набавља другде, 17% изјавило је да не воли да чита, а око 7% да им је мрско да одлазе у библиотеку и да воде рачуна о роковима за враћање књига.

¹⁹³ Улога школске библиотеке у настави књижевности / Александра Вранеш ... [и др.] // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 150.

¹⁹⁴ Читалачке навике средњошколаца у Србији / Зора Крњић, Ивана Степановић и Драгица Павловић Бабић. – Зборник Института за педагошка истраживања. – ISSN 0579-6431. – Год, 43, бр. 2 (2011). – 266-282. стр.

Аутори овог истраживања закључују да су развијеније читалачке навике повезане са високим школским успехом ученика, са вишим нивоом образовања оца и типом школе коју ученици похађају. Исто истраживање показало је да девојчице читају више од дечака.

„Значај библиотеке доводи се у непосредну везу са улогом књиге у васпитању и образовању ученика и са функцијом читања којом се књига запућује у духовни свет и живот ученика.“¹⁹⁵ Један од начина како да се деца школског узраста подстакну да прочитају књигу јесте да им је наставник препоручи. Чак и ако само виде наставника да чита, то може пробудити код њих жељу да и сами нешто прочитају. Истраживачи ове теме предлажу да се користе одређене врсте трикова, као што су остављање књиге на столу током одмора где ће ученици моћи да је виде и прелистају, па да се на тај начин заинтересују за њу и укључе се у разговор о књизи са наставником.¹⁹⁶ Предлаже се, такође, да се ученици анимирају тако што ће се увести пракса неформалног разговора о прочитаним књигама. На основу ових дискусија наставник или библиотекар може да стекне представу о томе какав је речник ученика, шта воле и шта не воле да читају, шта од прочитаног разумеју или не разумеју. На овај начин ученици, осим тога што стичу навике читања и разумевања прочитаног текста, вежбају и вештине усменог изражавања.

Важно је да се приликом доласка у библиотеку, пажња усмери на давање предности личном избору ученика на дело које ће читати. Библиотекар је ту да усмери и да препоручи књигу, али је пожељно да корисник сам бира литературу и да на тај начин, учећи се на примеру доброг и мање доброг избора, сам гради свој читалачки укус.

¹⁹⁵ Функција школске библиотеке у савременој настави књижевности / Љиљана Бајић // Креативне радионице у школској библиотеци. 1 / уредник Александра Вранеш. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 10.

¹⁹⁶ Подстицање ученика на читање / Драгољуб Гајић // Норма. – ISSN 0353-7129. – Год. IX, бр. 1-2 (2002), стр. 126. Доступно на: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-7129/2002/0353-71290202125G.pdf>. [Пристапљено: 07.08.2016]

Аутори књиге *Читањем ка стварању – стварањем ка читању* предлажу да се у наставни програм уврсте савремена дела по ученичком избору образлажући овакав свој став следећом тврдњом: „Пошто се онда таква дела читају из жеље, а не само из обавезе као она из стандардног дела програма, ако су то још и уметнички мање-више вредна дела, оправдано је очекивати да ће то њихов однос према књизи и читању битно побољшати“.¹⁹⁷

„Помажући ученицима да се користе књижним фондовима, подстичући их на ваљано читање не само књижевних дела већ и секундарне литературе и развијајући њихове читалачке навике и потребе, библиотека учествује у планирању и остваривању приоритетних садржаја и циљева наставе књижевности у школи.“¹⁹⁸ Читање књижевних дела подразумева читање бајки, басни, лектире, поезије. Од основношколског узраста деца се упознају са националном али и са страном књижевношћу.

„...приоритетан задатак наставе матерњег језика, на коме се ученик уводи у почетно читање и који са наставом књижевности чини јединствен и наставни предмет, оспособљава ученика да сходно свом узрасту и субјективним могућностима ваљано читају, да се развију у активне и компетентне читаоце.“¹⁹⁹ Са овим ставом слаже се и Александра Вранеш, која истиче да приоритет наставе, уз сарадњу са библиотеком у том процесу, треба да буде јачање мотивације за читање и развијање књижевне културе ученика.²⁰⁰ Потребно је код ученика

¹⁹⁷ Читањем ка стварању – стварањем ка читању / Павле Илић ... [и др.]. – Нови Сад : Градска библиотека : Прометеј, 2013. – Стр. 254.

¹⁹⁸ Улога школске библиотеке у настави књижевности / Александра Вранеш ... [и др.] // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 148.

¹⁹⁹ Читањем ка стварању – стварањем ка читању / Павле Илић ... [и др.]. – Нови Сад : Градска библиотека : Прометеј, 2013. – Стр. 68.

²⁰⁰ Школски библиотекар као сарадник у настави / Александра Вранеш ... [и др.] // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 108.

пробудити дугорочну мотивацију за редовним, континуираним и систематски читањем књига, не само кроз наставу књижевности већ и кроз све друге наставне предмете. Потпорну улогу у овоме процесу имају школске и јавне дечије библиотеке, које допуњују процес описмењавања ученика кроз различите програме и активности и на тај начин, заједно са васпитно-образовним установама, раде на стварању културно просвећеног и читалачки освешћеног друштва. „Особина деце читалаца је да у све верују и да се не дистанцирају од онога што дознају читањем. И зато им треба дати добру књигу. Такву књигу може да има школска библиотека, а библиотекар да зна и да може да је препоручи.“²⁰¹ Школска библиотека има пред собом одговоран задатак, а то је да развије читалачке навике код деце тако да им коришћење библиотека постане целоживотна потреба.

3.2.4. Високошколске библиотеке

Према Члану 51. Закона о библиотечко-информационој делатности Републике Србије, високошколске установе су обавезне да оснују универзитетске и факултетске библиотеке ради подршке и унапређења образовног, истраживачког и научног рада студената, наставника, професора и истраживача.²⁰² У Стандардима за високошколске и универзитетске библиотеке који се у Србији примењују од 2012. године под појмом „високошколска библиотека“ подразумевају се универзитетске библиотеке²⁰³, библиотеке

²⁰¹ Школска библиотека у савременом образовању на примеру наставе књижевности / Гордана Ђоковић // Креативне радионице у школској библиотеци. 2 / уредник Александра Вранеш. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2012 (Београд : Белпак). – Стр. 69.

²⁰² Стандард за високошколске и универзитетске библиотеке из 2012. године. Доступно на: <http://zbus.rs/cir/index.php?a=standardi&b=cirilica>. [Приступљено: 18.11.2018]

²⁰³ Универзитетске библиотеке су централне високошколске библиотеке које: координирају библиотечко-информациону делатност на универзитету; координишу набавку библиотечко-информационе грађе и извора у оквиру универзитета; организују и усклађују рад система размене и међубиблиотечке позајмице библиотечко-информационе грађе и извора у земљи и са

факултета²⁰⁴, института, студентских организација универзитета и виших школа у Србији.

У истом Стандарду, када је реч о фонду високошколских библиотека, наведено је следеће:

Збирка библиотеке је заједничка одговорност библиотеке и институције-оснивача. Нагласак треба да буде на квалитету а не на квантитету, а институција-оснивач мора бити укључена у процес избора нове и отписа застареле грађе. Фондом библиотеке сматра се физичка грађа која се налази у магацину библиотеке и сва дигитална и дигитализована грађа која се налази на библиотечким серверима или је из просторија библиотеке корисницима доступна преко интернета. Осим књига, библиотека мора имати и фонд научних и стручних серијских публикација, као и специфичне информационе изворе. Електронске

иностранством; координишу израду библиографија и електронских база података о високошколским наставницима, научним радницима и сарадницима универзитета; прикупљају, обрађују, чувају и дају на коришћење обавезни примерак библиотечко-информационе грађе и извора који настају и објављују се на универзитету, као уџбенике, објављене радове наставника и сарадника, специјалистичке, магистарске и докторске радове (укључујући завршне дипломске и мастер радове који се не чувају трајно у папирном облику); усклађују, припремају, организују и спроводе програм обуке корисника – студената, доктораната и истраживача у области система комуникације у науци, коришћења информационих извора у оквиру библиотечко-информационог система Републике Србије, ауторских права и вредновања научног рада; успостављају и одржавају дигиталне репозиторијуме матичних високошколских установа који садрже дигитализоване дисертације, радове наставника, сарадника и студената, образовни материјал, дигитализоване публикације из фондова високошколских библиотека и други материјал од интереса за матичну установу; пружају стручну помоћ запосленима у библиотекама и информационим центрима у оквиру универзитета и учествују у њиховом сталном стручном усавршавању. У: Стандард за високошколске и универзитетске библиотеке из 2012. године. Доступно на: <http://zbus.rs/cir/index.php?a=standardi&b=cirilica>. [Приступљено: 18.11.2018]

²⁰⁴ Факултетске библиотеке и библиотеке високих школа су део универзитетског библиотечко-информационог система, у оквиру којег обављају библиотечке функције специфичне за институцију која их је основала. Оне свој рад усклађују са матичним универзитетским библиотекама. У: Стандард за високошколске и универзитетске библиотеке из 2012. године. Доступно на: <http://zbus.rs/cir/index.php?a=standardi&b=cirilica>. [Приступљено: 18.11.2018]

публикације које су део библиотечког фонда налазе се на серверу библиотеке или установе оснивача, или се налазе на удаљеним серверима, али су метаподаци о њима са линковима укључени у електронски каталог библиотеке.²⁰⁵

Што се тиче услуга високошколских библиотека, Стандард доноси следеће: „Библиотека треба да пружа различите услуге које подржавају образовне и истраживачке активности институције-оснивача. Библиотечке услуге треба да подстичу ефикасно коришћење расположивих ресурса, и о пруженим услугама се води уредна статистика. Део услуга је и пружање информационих услуга и информационо описмењавање корисника, студената, младих истраживача и свих грађана који желе да се професионално усавршавају.“²⁰⁶ У складу са политиком подршке отвореном приступу информацијама, библиотеке оснивају и одржавају или се укључују у већ постојеће дигиталне репозиторијуме са отвореним приступом, подстичу студенте и запослене да у репозиторијум похрањују дигиталне публикације и препубликације и подстичу коришћење постојећих релевантних репозиторија и других информационих извора у отвореном приступу на светској мрежи.²⁰⁷

Према Стандарду за библиотеке научноистраживачких института и установа њихови задаци су да:

- спроводе набавну политику института и установа у чијем су саставу, у складу са научноистраживачким пројектима, а у координацији са сродним библиотекама;
- материјално одговарају за фонд и воде инвентар целокупног фонда;
- воде електронски каталог у складу са важећим прописима каталожко-библиографске обраде;
- чувају библиотечку грађу у складу са одговарајућим прописима;
- обезбеђују приступ информацијама и документима;

²⁰⁵ Стандард за високошколске и универзитетске библиотеке из 2012. године. Доступно на: <http://zbus.rs/cir/index.php?a=standardi&b=cirilica>. [Приступљено: 18.11.2018]

²⁰⁶ Исто.

²⁰⁷ Исто.

- обављају међубиблиотечку позајмицу;
- учествују у планирању техничко-технолошког развоја библиотеке;
- систематски образују кориснике за ефикасно коришћење библиотечно-информационих услуга библиотеке;
- обрађују и чувају у библиотеци или репозиторију документа настала у научно-истраживачком процесу матичне институције;
- формирају статистичке податке о свом раду у складу са прописима о библиотечној статистици;
- учествују у изради актуелне документације о библиотеци;
- обављају обавезну ревизију и отпис библиотечке грађе;
- обављају и остале послове предвиђене законом, као и планом и програмом оснивача;
- активно учествују у одржавању заједничких база података и мрежних станица;
- обављају дисеминацију информација, у складу са најновијим информационим системом;
- примењују усвојене стандарде и препоруке из области библиотечке делатности;
- учествују у организацији и спровођењу информационе делатности у библиотеци научноистраживачких института и установа;
- одржавају базу података и уређују библиографије радова наставника и сарадника научноистраживачког института и установе.²⁰⁸

Истраживање о корисницима високошколских библиотека спроведено је међу 143 студента Високе школе за организацију рада у Крању.²⁰⁹ Издајамо

²⁰⁸ Стандард за библиотеке научноистраживачких института и установа из 2012. године. Доступно на: <http://zbus.rs/cir/index.php?a=standardi&b=cirilica>. [Приступљено: 18.11.2018]

²⁰⁹ Резултати истраживања о корисницима високошколских библиотека / Жоже Урбанија // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 51-68.

следеће резултате истраживања који се односе на читалачке навике студената и њихов однос према библиотеци:

- Студенти су литературу за читање претежно бирали у складу са претходним образовањем, односно бирали су књиге из стручних области које су и предмет њихових студија. То би се могло објаснити жељом да се и даље стручно усавшавају.
- Препоставка да студенти који су одлучили да наставе студије набављају више властите литературе показала се нетачном.
- Студенти сматрају да је ефикасније и брже када се за помоћ приликом проналажења литературе обрате библиотекару, него када сами претражују.

Ово истраживање показује жељу студената да се посредством књиге проширују знање из области коју проучавају на универзитету, а да при томе радије користе библиотечке фондове него што купују књиге. Такође, помоћ библиотекара приликом претраживања сматрају драгоценом. Овакви резултати указују на неопходност постојања одабраног и квалитетног библиотечког фонда у високошколским библиотекама, као и стручног, образованог и предусретљивог кадра.

Истраживања које је 2011. године спровео Завод за проучавање културног развитка показују да је међу активностима студентске популације, поред других културних активности, заступљено и читање књига. „Читање и учесталост читања представља посебан облик културног интересовања студентске популације, јер су везани за књигу која је саставни део студентског свакодневног живота.“²¹⁰ За разлику од транспарентних активности као што је одлазак на културне догађаје чија је једна од основних функција самопромоција, читање се сматра културном активношћу која се одвија у приватном простору испитаника и која, као таква,

²¹⁰ Културни живот и потребе студената у Србији / Слободан Мрђа. – Београд : Завод за проучавање културног развитка, 2011. – Стр. 93. Доступно на: <http://zaprokul.org.rs/wp-content/uploads/2015/01/studenti.pdf>. [Приступљено: 19.08.2016]

даје релевантни увид у културу једне личности. Као разлози читања дати су читање ради формалног учења (које подразумева читање наставне и уџбеничке литературе у вези са обавезама на факултету) и читање ради сопственог образовања и обавештавања. Истраживање је показало да се слабији ученици чешће опредељују за телевизију да би задовољили своја интересовања, а бољи ученици задовољење својих потреба за културним садржајима проналазе у читању. Студенти читају књижевна дела (32,8%), часописе (24,7%), научно популарне књиге (9,3%), стрипове (3,0%) и дневну штампу (30,3%).

Универзитетске библиотеке теже „предметној специјализацији фондова и селективној дисеминацији информација за ужи круг истраживача“.²¹¹ Високошколске библиотеке су извор научних истраживања и развоја науке. Обавеза високошколских библиотека је да, стављајући на располагање свој фонд и услуге, подрже образовни процес установа при којима се налазе, да буду на располагању корисницима током студирања и да створе добру основу за континуирано образовање и након завршених студија. Њихова је дужност да помогну факултетима да модернизују свој начин рада, да своје услуге понуде и удаљеним корисницима, а обавеза запослених у њима је да вештине, знање и искуство које имају искористе да, заједно са установама при којима се налазе, модернизују начин спровођења образовног процеса и вођења наставе и да кроз свој рад допринесу развоју културе читања.

3.2.5. Специјалне библиотеке

Премда је Удружење специјалних библиотека основано још 1909. године, термин „специјална библиотека“ још увек није потпуно прецизно одређен. Проблеми у одређивању дефиниције специјалних библиотека проистичу из

²¹¹ Високошколске библиотеке / Александра Вранеш. – Београд : Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ : Конзорцијум TEMPUS пројекта UMI JER 16059-2001, 2004 (Београд : МСТ Гајић). – Стр. 30.

специфичности установа при којима се налазе, специфичност фонда и услуга које пружају. Специјалне библиотеке налазе се при одређеним институцијама и њихов основни задатак је да „услужују посебне, затворене групе корисника, везане за одређену институцију у чијем се саставу и сама налази, а у циљу задовољења духовних потреба запослених стручњака“.²¹² Како наводи Јелена Добриловић Драговић „специјална библиотека постоји као посебна јединица унутар неке организације која нема библиотечке циљеве“.²¹³ Специјалне библиотеке формирају се при другим установама и организацијама, па тако постоје библиотеке при болницама, музејима, војсци, затворима, адвокатским канцеларијама, позориштима, културним центрима, верским установама, невладиним организацијама, уметничким удружењима и друго. Према томе, група корисника специјалних библиотека је врло широка а истовремено и веома специфична, у зависности од установе при којој се библиотека налази.

Циљ специјалних библиотека је да на што бржи и ефикаснији начин проследи информацију до својих корисника и пруже им одговор на постављено питање. У Југословенским стандардима за специјалне библиотеке као њихов основни циљ наводи се стављање библиотечке грађе и информација на располагање корисницима, у складу са њиховим областима интересовања. Наглашава се, такође, да специјална библиотека мора да примењује савремену библиотечку и информациону технику у циљу ажурног пружања информација.²¹⁴ Фонд специјалних библиотека састоји се од публикација и материјала који су уско повезани са струком и делатношћу установе при којој се налазе и чине га пре свега уџбеници, стручна периодична издања, извештаји и стандарди.

²¹² Од рукописа до библиотеке : појмовник / Александра Вранеш и Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет, 2008 (Београд : Белпак). – Стр. 282.

²¹³ Модел за изградњу система квалитета у специјалним библиотекама / Јелена Р. Добриловић Драговић. Докторска дисертација. Доступно на: <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:11935/bdef:Content/get> [Приступљено: 27.11.2018]

²¹⁴ Југословенски стандарди за специјалне библиотеке // Библиотекар – часопис за теорију и праксу библиотекарства (Београд). – ISSN 0006-1832. – Год. 24, бр. (1978), стр. 121-128.

„Суштина библиотека је слобода. Слобода да се чита, слобода идеја, слобода комуникације. Њихова суштина је образовање (што није процес који се завршава оног дана када напустимо школу или факултет), забава, стварање безбедних места и приступ информацијама.“²¹⁵ Образовање је резултат стеченог знања и збира запажања и искуства, а библиотека је често и извор и место за чување тог искуства. Образовање човеку даје адекватно и применљиво знање, формира код човека друштвену и рационалну мисао, а библиотека, нарочито специјална, представља инструмент самообразовања, средство за стицање знања и чињеничних информација, центар интелектуалног развоја и место које пружа приступ знању из одређене струке сачуваном из претходног периода. У специјалним библиотекама најзаступљеније је интензивно и екстензивно читање, као и критичко читање према некој теми. Читалачка писменост сматра се једном од кључних компетенција за академски успех и лични развој појединца.²¹⁶

Библиотекар који ради у специјалној библиотеци мора да успостави везу са матичном установом у склопу које библиотека постоји и да укаже на важност постојања библиотеке, да анимира кориснике и да им буде на услузи приликом њиховог рада. Широк је аспект могућности које, самим својим постојањем при најразличитијим установама, пружају специјалне библиотеке када се ради о промовисању и развијању културе читања. Библиотекар помаже кориснику приликом напредовања у струци, тако што га упућује на најрелевантнију литературу из стручне области и на поуздане електронске изворе, помаже му око организовања научног рада и пописивања литературе. Оне су најчешће у функцији подршке читања ради учења, ако се налазе при научно-истраживачким или културним установама.

Корисници специјалних библиотека углавном су већ профилисани читаоци, који су развили потребу за доживотним учењем и усавршавањем у послу којим се

²¹⁵ Нил Гејмен: зашто наша будућност зависи од библиотека, читања и маштарења. Доступно на: <https://dizquediz.wordpress.com/2017/05/10/nil-gejmen-citanje/>. [Приступљено: 15.05.2017]

²¹⁶ Činioci razvoja viših nivoa čitalačke pismenosti – veštine argumentovanja u školskoj nastavi / Marija Branković ... [etal.] // Psihološka istraživanja. – ISSN 0352-7379. – God. 16, br. 2 (2013), str. 142.

баве. Читање има улогу у перманентном образовању, усавршавању професионалних знања и радних навика и генерално у формирању друштвене свести људи и њиховог погледа на свет. Читање побољшава меморију и концентрацију. Читање пружа подршку процесу самообразовања и подржава доживотно учење. Активности које повезују управљање знањем и читање јесу избор литературе и „промишљање прочитаног“²¹⁷. Човек који чита поседује знање из књига које је до тада прочитао и на основу тога знања бира литературу коју ће даље да чита. Франц Кафка (Franz Kafka) је рекао: „Читамо да бисмо постављали питања.“ Управо је постављање питања, другима или самима себи и размишљање о прочитаном, начин да се систематизује и допуни знање. А сваки наредни пут када се чита, овај процес се понавља и читалац постаје богатији за нека нова знања.

У књизи *Читањем ка стварању – стварањем ка читању* аутори су читање посматрали у корелацији са стварањем, односно читање је представљено као делатност која инспирише на даље стварање. Аутори наводе да „читалачка имагинација ствара сопствене светове, па је већ свако ваљано читање књижевног текста стваралачко деловање“²¹⁸ и да се „радо чита само онда кад се ужива у радости стварања које доноси читање, а радост стварања неодољиво тражи да се чита“.²¹⁹ Док чита текст читалац се поставља у равн са аутором и са текстом, а њихово удружено деловање чини књижевно дело: „Пошто интенције текста нису (и не могу бити) формулисане до краја, и пошто су такве остале од свог творца, остаје на читаоцу да тај процес, на свој начин, доврши до краја“.²²⁰ Овакав

²¹⁷ Нове улоге аутора и читалаца: аутоматизација и управљање сложеним процесима читања и писања / Адам Софронијевић и Тамара Вученовић // Култура. – ISSN 0023-5164. – Бр. 136 (2012), стр. 26. Доступно на: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0023-5164/2012/0023-51641236024S.pdf>. [Приступљено: 05.08.2016]

²¹⁸ Читањем ка стварању – стварањем ка читању / Павле Илић ... [и др.]. – Нови Сад : Градска библиотека : Прометеј, 2013. – Стр. 7.

²¹⁹ Исто. – Стр. 247.

²²⁰ Исто. – Стр. 14.

приступ који у стваралачком чину обједињује аутора, дело и читаоца, назива се аксиолошким. Чиниоци настајања догађања књижевнога дела јесу писац, текст и читалац, а ова три чиниоца су међусобно условљена: „без писца, не би било текста, без текста, писац не би имао чиме да позива читаоца на сарадњу, без читаоачеве сарадње, свет пишевога текста не би био оживљен, не би постојао у свести читаоца, без чега он и не постоји, а онда не постоји ни књижевно дело.“²²¹ Још је аутора који подржавају идеју о томе да је највећи домет читања инспирисање на даље стварање. Виолета Ракић сматра да је прави читалац она који на основу прочитаног ствара, али истиче да услед недостатка слободног времена човек не може да се овој активности довољно посвети.²²² Јадранка Божић такође наводи да су читање и писање неодвојиве активности, које имају за циљ да се „порука подигне на степен трајности“.²²³

Данас је више него раније доступна стручна литература, монографске и серијске публикације. Читајући овакву литературу човек остаје у корак са најновијим достигнућима у својој струци, а уједно се охрабрује да и сам допринесе развоју струке. Да би написао квалитетан научни или стручни рад, човек мора да буде поткован знањем, да се информише о радовима својих претходника и да проучи доступну литературу. Дакле, да би се и сам бавио научним радом, појединац мора да се истраживачким читањем упозна са дотадашњим научним постигнућима.

„Читање је конструктивна делатност (читалац из речи и реченица конструише и гради у себи представљен свет, делове стварности, повезујући њихово значење), заснива се на коришћењу предзнања, односно претходно

²²¹ Читањем ка стварању – стварањем ка читању / Павле Илић ... [и др.]. – Нови Сад : Градска библиотека : Прометеј, 2013. – Стр. 38.

²²² Сајбер култура и библиотекарство / Виолета Ракић // Култура : у потрази за новом парадигмом : тематски зборник у 4 књиге. Књ. 3 / уредник Љиљана Бајић. – Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 244.

²²³ Антропологија књиге и читања / Јадранка Божић // Гласник Народне библиотеке Србије. – ISSN 1450-8915. – Год. 1 (1999), стр. 127.

стеченог знања (свесно и континуирано коришћење претходно стеченог знања), циљно вођена, селективна делатност, која у великој мери зависи од мотивације читаоца и његове способности разумевања штива.²²⁴ У току читања човек треба да буде сконцентрисан на то што чита, да користи претходно стечено знање да би разумео оно што чита и да би могао да усвоји ново знање. Барбије је читање сматрао чином који се одиграва у садашњем времену, али се слобода читања гради у односу на оно што је читалац понео као друштвени и културни основ, у односу на потребе које читањем жели да задовољи и у односу на приступ књизи.

3.2.6. Дигиталне библиотеке

Дигитална библиотека чини интегрални део фонда библиотеке, примењујући нову технологију која омогућава приступ дигиталним колекцијама. Дигитална библиотека је онлајн колекција дигиталних објеката потврђеног квалитета, који се креирају, прикупљају и којима се управља уз поштовање међународно прихваћених принципа. Поред приступа дигиталним објектима, корисницима дигиталних библиотека доступна је и услуга у виду подршке приликом коришћења и преузимања расположивих ресурса.²²⁵

Како наводи Цветана Крстев „дигиталне библиотеке представљају, у неку руку, остварење различитих визија, како из дела научне фантастике, тако и из озбиљне научне литературе о свеобухватном бележењу људског знања и његовој широкој доступности“²²⁶. Управо је овај принцип широке доступности једна од

²²⁴ Читање, разумевање штива и двојезичност // Марта Тертели Телек // Норма. – ISSN 0353-7129. – Год. XIII, бр. 3 (2008), стр. 122. Доступно на: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-7129/2008/0353-71290803121T.pdf>. [Приступљено: 07.08.2016]

²²⁵ IFLA/UNESCO Manifesto for Digital Libraries. Доступно на: <https://www.ifla.org/publications/iflaunesco-manifesto-for-digital-libraries> [Приступљено: 24.11.2018]

²²⁶ Дигиталне библиотеке – разграничење појмова / Цветана Крстев. - Инфотека: часопис за дигиталну хуманистику (Београд). - ISSN 2271-9461. - Год. 3, бр. 1-2 (2002). – Доступно на:

предности дигиталних библиотека, а нарочито када се оне користе у научно-истраживачке сврхе. Још неке од предности њиховог коришћења су: бржа доступност, олакшани приступ, двадесетчетворочасовна доступност публикација, већи степен ажурности информација, мањи простор за складиштење великог броја података, развијен систем претраге и проналажења потребних информација.

Дигиталне библиотеке сачињене су од публикација у електронском облику. Виолета Стојменовић наводи да је данас приметна тенденција да се искуство читања у виртуелном простору дигиталне библиотеке учини сроднијим читању у реалном простору“ а, с друге стране, „да се нека од очекивања и искустава везаних за рад са електронским текстовима пренесу у штампану књигу“.²²⁷

Дигиталне библиотеке представљају базе података које омогућавају корисницима да их употребљавају као средство за учење на даљину. „Интернет се све више користи у сврху учења, а информационе технологије омогућавају удаљени приступ информацијама и средствима за стицање знања, обезбеђујући не само пренос информација у дигиталном облику, већ и учење у оквиру удаљених система знања, као и интерактивну комуникацију између ученика и професора.“²²⁸

На тему примена информационих технологија у библиотекама Мајкл Горман каже: „Учење и наука и библиотеке наставиће да постоје зато што их људска бића воле ради њих самих и зато што унапређују живот и друштво. Наставићемо да уграђујемо електронску технологију у библиотеке и живот из

https://www.researchgate.net/publication/28808961_Digitalne_biblioteke_-_razgranichenje_pojmova.

[Приступљено: 24.11.2018]

²²⁷ Књига између креативности и интерактивности / Виолета Стојменовић // Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савременог друштва, Београд, 24-26. септембар 2010. ; уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 107.

²²⁸ Место и улога библиотека у управљању знањем / Гордана Недељков // ЛИК : часопис за литературу и културу / главни уредник Александра Вранеш. – ISSN 2303-8640. – Год. 3, бр. 4 (2017) – Стр. 180. Доступно на: http://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/journals/ai_lik/2017-4/ai_lik-2017-3-4-8.pdf [Приступљено: 26.11.2018]

практичних разлога и зато што, уз правилну употребу, та технологија може да побољша стварне библиотеке и просветли и улепша појединачни живот и друштво²²⁹. Библиотеке се, свакако не по први пут у својој историји, прилагођавају променама са којима су суочене и у постојећој ситуацији и омогућеним ресурсима за рад раде на унапређењу својих услуга тако да оне буду по мери корисника. Из тога разлога, настају и развијају се дигиталне библиотеке како би се корисници – припадници информационог друштва на адекватан начин задржали у библиотекама и како би се и даље развијала читалачка култура.

3.2.6.1. Дигиталне библиотеке – примери добре праксе

Један од показатеља како настанак дигиталних књига може да допринесе популаризовању културе читања јесте формирање и коришћење база података са књигама у дигиталном облику. Доносимо преглед неких од оваквих портала.

Светска дигитална библиотека (World Digital Library)²³⁰ је пројекат који је покренула Конгресна библиотека у Вашингтону у сарадњи са Унеском са циљем да се промовише културно наслеђе земаља широм света и да се подржи интеркултурални дијалог. На овоме порталу налази се обиље материјала који се може користити у образовне, научно-истраживачке и сазнајне сврхе. Омогућен је приступ грађи из 193 земље, а Србија је, посредством Народне библиотеке Србије, једна од њих.

Пројекат Гутенберг²³¹ покренут је још 1971. године, када је Мајкл Харт (Michael Stern Hart) заједно са својим сарадницима почео да дигитализује текстове који нису били под ауторским правима и да их поставља на сервере, а потом и на интернет. Данас се на сајту пројекта Гутенберг налази више од 57.000 књига у

²²⁹ Naše neprolazne vrednosti : bibliotekarstvo u XXI veku / Majkl Gorman; preveo Sergej Macura. – Beograd : Filološki fakultet Univerziteta (Beograd : Belpak), 2007. – Str. 52.

²³⁰ World digital library. Доступно на: <https://www.wdl.org/en/> [Приступљено: 29.11.2018]

²³¹ Пројекат Гутенберг. Доступно на: <http://www.gutenberg.org/>. [Приступљено: 29.11.2018]

електронском формату које се могу бесплатно користити. Текст је у потпуности претражив, а између неколико понуђених формата корисник може да бира онај који му највише одговара за читање. Каталог који се налази на самом порталу омогућава претраживање базе података помоћу различитих параметара. Пројекат Гутенберг омогућава развој социјалне функције књиге која се односи на подржавање мултикултуралности и интеркултуралности. Захваљујући овом пројекту омогућено је упознавање нових култура кроз књижевну продукцију различитих земаља. Језици на којима је преко 50 књига у овој бази података су: кинески, италијански, енглески, француски, фински, шпански, латински, шведски, немачки, грчки, дански и други.²³²

Међународна дечија дигитална библиотека²³³ омогућава приступ дечијим књигама у електронском формату.²³⁴ Све књиге које се налазе у њој могу се претраживати према разним критеријумима. Мисија Међународне дечије дигиталне библиотеке је да свој деци света, која су из различитих разлога морала да напусте своје домове и преселе се у друге земље, омогући приступ књигама на њиховом матерњем језику и учење о њиховој породичној и културној баштини. Циљ је да се на овоме месту обједине дечија књижевност на свим језицима света и омогући упознавање свих култура.

Пројекат Google Books²³⁵ омогућава приступ књигама у електронском облику на више нивоа. Претраживањем каталога могу се добити подаци о књизи и веза ка њој. Унутар овога пројекта постоји пројекат који има за циљ да,

²³² У овој дигиталној библиотеци налазе се следеће књиге на српском језику: *Први српски буквар* Вука Стефановића Карацића, *Свет Бранислава Нушића*, *Секунд вечности: источњачки роман* Драгутина Ј. Илића и *Камено доба* Јована Жујовића. Упит је постављен 29.11.2018.

²³³ International Children's Digital Library. Доступно на: <http://en.childrenslibrary.org/>. [Приступљено: 24.11.2018]

²³⁴ У Међународној дечијој дигиталној библиотеци на дан 20.04.2018. године налазило се 9 књига на српском језику. Упит је поновљен 24.11.2018. године и тада је број добијених резултата био 78, а доступним их је учинила Народна библиотека Србије која је учесник у овом пројекту.

²³⁵ Google books. Доступно на: <https://books.google.com/> [Приступљено 20.04.2018]

повезивањем са издавачима и библиотекама, формира јединствен виртуелни каталог књига на свим језицима који ће омогућити читаоцима да открију нове књиге за читање, а издавачима да дођу до нових читалаца.

Образовне и културне установе у Србији не заостају за светским трендовима када је реч о дигитализацији књига. Дигитална библиотека Филолошког факултета Универзитета у Београду²³⁶ настала је дигитализовањем издања Факултета. Могу је користити наставници, студенти и истраживачи, а њен садржај је могуће претражити према аутору, наслову, стручној и предметној класификацији. Циљ формирања ове библиотеке, како је наведено на сајту пројекта, јесте заштита од хабања приликом коришћења књига, подршка учењу на даљину, оснаживање присуства српске науке, Филолошког факултета, Универзитета у Београду и српског писма на интернету.

Дигитална Народна библиотека Србије²³⁷ основана је са циљем омогућавања приступа знању и информацијама из богатих фондова српске националне библиотеке. Састоји се од збирки књига, новина, часописа, рукописа и друге врсте грађе. Дигитализовањем фондова Народне библиотеке Србије и њиховим постављањем у отворени приступ испуњава се функција књиге у промовисању националног културног наслеђа и развоја интеркултуралног дијалога.

Дигитална библиотека Матице српске²³⁸ настала је као резултат дигитализације старих и ретких публикација која се одвија од 2006. године, у циљу заштите публикација и омогућавање приступа корисницима. Према подацима који се налазе на веб страници Дигитална библиотека Матице српске садржи 15.695 публикација.

²³⁶ Дигитална библиотека Филолошког факултета Универзитета у Београду. Доступно на: <http://www.fil.bg.ac.rs/lang/sr/%20biblioteke/digitalna-biblioteka/>. [Приступљено: 30.11.2018]

²³⁷ Дигитална Народна библиотека Србије. Доступно на: <http://www.digitalna.nb.rs/>. [Приступљено: 30.11.2018]

²³⁸ Дигитална библиотека Матице српске. Доступно на: <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/>. [Приступљено: 05.12.2018]

Универзитетска библиотека Светозар Марковић из Београда²³⁹, као депозитна библиотека за докторске дисертације, формирала је дигиталну библиотеку Phaidra у којој се архивирају докторске дисертације одбрањене на Универзитету у Београду. Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ такође поседује дигитализоване колекције старих српских новина које се налазе у фонду библиотеке, као што су *Београдске новине*, *Браник*, *Време*, *Звезда*, *Зора*, *Нова искра* и друге, које су дигитализоване за потребе учешћа у пројекту *Europeana Newspapers*. Када се приступи неком од наслова новина, могу се бирати појединачни бројеви према датуму излажења. Поред тога, библиотека је дигитализовала и збирку рукописа из заоставштине Исидоре Секулић и збирку ћирилских рукописа.

У Србији је 2002. године оформљен Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку²⁴⁰ (КоБСОН) као једна од првих иницијатива за омогућавање приступа научним информацијама у електронском облику. Основан са циљем оптимизовања набавке страних научних информација, преласка са папирних издања на електронска, унапређења приступа електронским информацијама, промоције домаћег научног издаваштва, КоБСОН активно учествује у промовисању културе читања у сврхе образовања и науке. Посредством КоБСОН-а корисницима из Србије је у 2018. години доступан велики број електронских часописа и електронских књига из различитих научних области, од добављача као што су Springer, EBSCO eBook, Google Books, Pub Med, Science Direct, Cleveland Medicine Index и други.

²³⁹ Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“. Доступно на: <http://www.unilib.rs/sadrzaji/digitalna-biblioteka/> [Приступљено: 05.12.2018]

²⁴⁰ Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку. Доступно на: http://kobson.nb.rs/kobson/%20o_konzorcijumu.1.html. [Приступљено: 20.04.2018]

3.3. Библиотечки фонд у функцији развијања културе читања

Фонд једне библиотеке чине монографске и серијске публикације, референсна збирка, завичајна збирка, библиографска збирка, стручна и научна литература, аудиовизуелна грађа, некњижне збирке. У зависности од врсте библиотеке фондови ће се мање или више разликовати.

Библиотечки фонд треба да буде уравнотежен и да подразумева оптимално задовољавање потреба корисника, оптимално увећање фонда у односу на евентуално отписивање. Набавку фонда треба ускладити са потребама, захтевима и принципима корисности једног фонда. Четири су основна вида набавке: куповина, поклон, размена и обавезни примерак. Куповина подразумева набавку која је усклађена са потребама корисника и формирање адекватног фонда усклађеног са профилем библиотеке. Размена је вид набавке који омогућава да се публикације који су једној библиотеци вишак размене са другом библиотеком чијем профилу и фонду више одговарају. „Међубиблиотечка размена је вид набавке библиотечке грађе и обавља се по три основна принципа: страна за страну, књига за књигу и вредност за вредност.“²⁴¹ Поклон је стихијски вид набавке, често неусклађен са стварним потребама библиотеке, али неретко основни вид набавке у неким од библиотека. Обавезни примерак је законски успостављен облик набавке који обавезује издавача да примерак свог издања доставља националној библиотеци.

Фонд библиотеке моће да буде и покретан и то је један од начина да књига пронађе пут до својих читалаца. „Покретан библиотечки фонд организује једна библиотека на територији општине за становнике насеља која броје до 1000 становника, или за радне организације које су својим запосленима обезбедиле колективно учлањење у библиотеку. Возило којим се библиотечка грађа преноси назива се библиобус и уређено је према одговарајућим нормативима који

²⁴¹ Од рукописа до библиотеке : појмовник / Александра Вранеш и Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет, 2008 (Београд : Белпак). – Стр. 198.

обухватају и ентеријер и стручно пословање.²⁴² Творац институције „путујућа библиотека“, претече данашњих библиобуса, која је настала са идејом да књига стигне и до најудаљенијих читалаца, био је Чарлс Ејми Катер (Charles Ammi Cutter, 1837–1903). Он је уједно и изумитељ јединственог система класификације где се публикације смештају по презимену аутора.²⁴³

Поред делатности које подразумевају прикупљање, чување и давање на коришћење фонда, библиотека подржава развој културе читања кроз успостављање институције обавезног примерка, формирање референсне збирке и завичајног фонда.

3.3.1. Фонд обавезног примерка

„Обавезни примерак је назив за примерак публикације који непосредно након штампања, штампарија (односно издавач, за публикације штампане у иностранству) доставља националној библиотеци, а она их у складу са *Законом о културним добрима*, дистрибуира како би допринела очувању културног и научног блага једног народа, али и дистрибуцији информација и знања. Позитивне особине обавезног примерка су: очување националног идентитета; заштита ауторских права; основ за набавку библиотечке грађе; основа за текућу библиографију и остала библиографска истраживања.“²⁴⁴

Према Члану 4. Закона о обавезном примерку публикација „Обавеза достављања обавезног примерка утврђује се с циљем остваривања права грађана на

²⁴² Од рукописа до библиотеке : појмовник / Александра Вранеш и Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет, 2008 (Београд : Белпак). – Стр. 41.

²⁴³ Library sistematizer extraordinaire / Pip Stromgren // The Daily Hampshire Gazette. Доступно на: <https://forbeslibrary.org/info/library-history/charles-ammi-cutter/> [Приступљено 20.11.2018]

²⁴⁴ Од рукописа до библиотеке : појмовник / Александра Вранеш и Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет, 2008 (Београд : Белпак). – Стр. 237.

слободан приступ информацијама, знањима и другим интелектуалним добрима, прикупљања и очувања националног научног и културног наслеђа, библиографске контроле, обраде публикација у систему узајамне каталогизације према међународним стандардима, израде националне библиографије и других библиографија и прикупљања других података о издавачкој продукцији.²⁴⁵

Члан 5. Закона о обавезном примерку:

„Обавезни примерак односи се на публикацију:

- 1) коју је објавио домаћи издавач у Републици Србији или у иностранству за коришћење и дистрибуцију у Републици Србији;
- 2) која је штампана у Републици Србији за потребе издавача из иностранства;
- 3) која је издата у иностранству, а која се дистрибуира у Републици Србији у више од десет примерака годишње.

Обавезни примерак обухвата следеће врсте публикација: књиге, брошуре, сепарате, серијске публикације, музикалије, картографску грађу, каталогe, календаре, умножене уметничке и сценске програме, штампане фотографије, разгледнице и цртеже, просторне и друге планове, гравире, плакате, летке и другу ликовну и графичку грађу, огласе и саопштења, звучне и видео записе на било којем медију (изузев на филмској траци односно кинематографског дела), електронске публикације дистрибуиране на физичким носачима и електронске публикације дистрибуиране на интернету, ако су објављене у Републици Србији, садржај интернет домена Републике Србије, комбиноване и мултимедијалне публикације, рачунарске програме у јавној употреби и друге публикације.²⁴⁶

Обавезу прикупљања и чувања обавезног примерка имају националне библиотеке. Постоји такође и институција локалног обавезног примерка која обавезује издавача да достави по један примерак сваке публикације јавној библиотеци на територији општине у којој се налази. Локални обавезни примерак је основ за формирање завичајне збирке. Академски обавезни примерак се

²⁴⁵ Закон о обавезном примерку публикација// Службени гласник Републике Србије. – Бр. 52 (2011). – Доступно на: https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=4914. [Приступљено: 29.11.2018]

²⁴⁶ Исто.

доставља матичној високошколској библиотеци ради прикупљања грађе значајне за развој науке.

Прикупљањем и представљањем обавезног примерка публикација једне земље омогућава се очување и промовисање националног културног идентитета у ширим међународним оквирима. Обавезни примерак представља извор за различита истраживања те земље и народа у културолошком, историјском и социјалном контексту. Обавезни примерак постоји и у служби је свих грађана одређене земље или локалне заједнице. Успостављањем и спровођењем институције обавезног примерка, библиотеке омогућавају услове за развој културе читања, пре свега читања у сврхе учења и истраживања.

3.3.2. Завичајна збирка

Завичајне збирке формирају се углавном у јавним библиотекама и, док остали део фонда једне јавне библиотеке може наликовати фондовима друге, завичајна збирка је оно што чини разлику међу сваком од њих. „Јавна библиотека прикупља библиотечко-информациону грађу и изворе који се својим садржајем односе на географско, политичко, етничко, историјско, културно и економско обележје подручја на коме она обавља своју делатност – завичајна збирка. Завичајну збирку чине дела аутора (писац, преводилац, приређивач итд.) који су живели или живе на подручју на коме јавна библиотека обавља своју делатност. Завичајна збирка обухвата: монографске и серијске публикације, некњижну грађу (рукописи, гравире, позивнице, плакати, програми, фотографије, разгледнице, картографска грађа), као и мултимедијалну грађу (ЦД, ДВД, звучни и видео записи) и изворе.“²⁴⁷

Дефиницију завичајних фондова дала је Десанка Стаматовић: „Завичајни фонд чини системски прикупљена, сређена и обрађена библиотечка грађа која се

²⁴⁷ Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности, Службени гласник РС бр. 39/13.

својим садржајем односи на завичај, на одређену географску, историјску, политичку, културну и економску средину, која је створена или штампана на територији завичаја и чији су аутори рођењем или стваралаштвом и животом везани за завичај.²⁴⁸

Завичајне збирке представљају драгоцен извор информација и незаобилазан чинилац очувања националне свести и културе. Значајне су за проучавање историје и културне историје, за израду локалних и националних библиографија, за попуњавање обавезног примерка. Скуп завичајних фондова представља националну библиотеку.²⁴⁹ Често се захваљујући управо завичајним фондовима могу попунити празнине у националној библиографији. „Завичајна периодика има непроцењив значај за једну средину јер је њена својеврсна хроника, колективни дневник и памћење тог краја, било да се ради о званичним листовима административних органа, фабричким листовима, сатиричним или руком писаним партизанским гласилима, било приватним новинама, кратковеким фанзинима произишлим из ’кућне радиности’ и сл. Управо оваква гласила често ће бити ’минус’ у фондовима националних библиотека, а најлакше ју је пронаћи у локалној средини.²⁵⁰

Завичајне збирке доприносе развијању културе читања у више праваца свога деловања. Пре свега, оне могу да значајно допринесу попуњавању празнина у националној библиографији и да употпуне слику о националној издавачкој продукцији. Популарисање завичајних аутора такође доприноси развоју културе читања, јер се на овај начин афирмишу аутори који су можда до тада били непознати, али су вредни пажње. Дигитализација завичајних збирки и њихових

²⁴⁸ Према: Завичајни фондови / Дејан Вукићевић. – Београд : Службени гласник ; Инђија : Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, 2011 (Београд : Гласник). – Стр. 45.

²⁴⁹ Јавне и школске библиотеке између стандарда и слободе информисања / Александра Вранеш ... [и др.] // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 42.

²⁵⁰ Завичајни фондови / Дејан Вукићевић. – Београд : Службени гласник ; Инђија : Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, 2011 (Београд : Гласник). – Стр. 63.

јединствених и драгоцених чинилаца представља популарисање завичаја и завичајних стваралаца широј, глобалној публици.

Завичајни фонд карактерише разноврсност грађе, па тако у њему, више него у другим фондовима, долази до преплитања библиотечке, музејске и архивске грађе које све заједно чине богату и разноврсну завичајну збирку. Управо оваква разноврсност омогућава завичајним збиркама да буду драгоцени извор за истраживачки рад.

3.3.3. Референсна збирка

Када говоримо о значају читања, неопходно је указати на важност читања референсне литературе. Референсну литературу чине библиографије, енциклопедије, речници, лексикони, каталози, тезауруси, календари, водичи, годишњаци, анотације, регистри и друга приручна литература. Ова литература у библиотекама служи као драгоцени извор информација, те је врло важна када је реч о читању у сврху научно-истраживачког рада или учења. Референсна литература својом садржином прати рад институције у којој се библиотека налази и доприноси формалном и неформалном образовању. Тзв. истраживачке библиотеке праве су ризнице литературе из појединих стручних области и места на којима се, уз помоћ обученог особља, могу спроводити разна истраживања. Стога је посао који обавља референсни библиотекар од великог значајан.

Референсна збирка може се наћи у сваком типу библиотеке и за сваки од њих представља изузетно важан део фонда. Нарочито је важно да се референсна збирка формира у високошколским библиотекама, јер оне представљају место где млади истраживачи чине прве кораке у научно-истраживачком раду. У локалној заједници у којој не постоји други тип библиотека неопходно је референсну збирку формирати и одржавати у јавној библиотеци.

Референсна или информациона библиотечка служба задужена је за комуникацију и давање информација корисницима. Корисници се нпр. обраћају

референсном библиотекару за помоћ приликом претраживања и вредновања грађе и извора. Референсни библиотекар треба да буде спреман да даје одговоре на више нивоа и да се прилагођава кориснику. Он такође има удела и у доношењу одлука које се тичу набавке грађе. Референсни библиотекар је директно укључен у развијање културе читања тиме што корисника упућује на адекватну литературу, помаже му у евалуацији добијених информација и пружа подршку читању ради учења или истраживања. Коришћењем референсне збирке корисник библиотеке најчешће користи екстензивно читање.

3.4. Библиотечке услуге у функцији развијања културе читања

Мајкл Горман за библиотекарство каже да је оно струка дефинисана услугом.²⁵¹ Библиотечке услуге чине оквир библиотечке делатности. Као неке од услуга које библиотека нуди, Александра Вранеш наводи: издавање библиотечке грађе, пружање информација о публикацијама и из публикације, образовање корисника о информационом апарату библиотеке, увођење у технику научног рада.²⁵² Културно-просветна делатност библиотеке подразумева неговање и развијање збирки и легата, организовање књижевних разговора, састанака, такмичења, награђивања, издавачку делатност итд.²⁵³

Велики број библиотечких услуга као што су издавање књига на коришћење, помоћ приликом претраживања фонда, организовање књижевних вечери и трибина, промоција књига и друге, у непосредној је вези са развијањем културе читања. У овоме делу рада желимо да укажемо на ове али и на друге активности библиотеке које су такође у функцији развијања културе читања, као што су: међубиблиотечка позајмица, обрада библиотечке грађе, израда библиографија, библиотерапија, рад са корисницима са тешкоћама у читању, организовање најразличитијих програма промоције књиге и читања.

²⁵¹ Naše neprolazne vrednosti : bibliotekarstvo u XXI veku / Majkl Gorman; preveo Sergej Macura. – Beograd : Filološki fakultet Univerziteta (Beograd : Belpak), 2007. – Str. 90.

²⁵² Високошколске библиотеке / Александра Вранеш. – Београд : Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ : Конзорцијум TEMPUS пројекта UMI JER 16059-2001, 2004 (Београд : МСТ Гајић). – Стр. 143.

²⁵³ Исто. – Стр. 159.

3.4.1. Међубиблиотечка позајмица

Важно средство у ширењу културе читања јесте међубиблиотечка позајмица. Ова библиотечка услуга има пред собом два циља: промовисање националног идентитета кроз размену књига и омогућавање читаоцу да дође до потребне/жељене литературе. За успостављање институције међубиблиотечке позајмице још 30-их година 20. века залагао се Џеси Шир.

Под међубиблиотечком позајмицом подразумева се класична позајмица материјала који се враћа као и електронска испорука докумената. Међубиблиотечку позајмицу и снабдевање документима чини неколико сегмената: материјал који се позајмљује (класични и дигитални документи), канали путем којим се позајмица обавља (класични и електронски вид) и корисници (традиционални и „невидљиви“ корисници).²⁵⁴ Међубиблиотечку позајмицу данас треба позиционирати као сервис конекција корисника са изворима информација и учинити је значајним делом у ланцу откривања информација и снабдевања информација.²⁵⁵ „Међубиблиотечка позајмица је пројекат који кориснику омогућава да набави публикацију или копију посредовањем библиотеке чији је члан од институције културе која је поседује. Захваљујући стандардизовању и аутоматизацији пословања, као и другим пројектима који воде уједначавању и поспешивању пословања, међубиблиотечка позајмица има бројне клијенте, који у последње време користе и погодности Онлајн библиотечког центра (OCLC).“²⁵⁶

Међубиблиотечка позајмица спроводи се међу библиотекама унутар једне земље, али уколико се за тим укаже потреба књиге се могу позајмити и из

²⁵⁴ Међубиблиотечка позајмица – место, простор и промене / Александра Павловић // Креативне радионице у школској библиотеци. 1 / уредник Александра Вранеш. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 67.

²⁵⁵ Исто. – Стр. 69.

²⁵⁶ Од рукописа до библиотеке : појмовник / Александра Вранеш и Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет, 2008 (Београд : Белпак). – Стр. 198.

библиотека у иностранству. На пример, Данска краљевска библиотека омогућава својим корисницима – студентима, професорима и запосленима на Универзитету у Копенхагену – да бесплатно поруче књигу из било које библиотеке на свету и она ће им стићи на кућну адресу. За остале кориснике ова услуга се спроводи на нивоу скандинавских библиотека и књига такође бесплатно стиже до корисника.²⁵⁷ Осим што помажу корисницима да дођу до потребне литературе, библиотеке путем међубиблиотечке позајмице подржавају културну дипломатију и промовишу националну културу, ауторе и књиге у иностранству, па тако и „Српска културна дипломатија за своја најбоља достигнућа дугује захвалност управо књизи и библиотекама као сталним и поузданим амбасадорима својих културних вредности и баштине.“²⁵⁸

3.4.2. Обрада библиотечке грађе

Обрада библиотечке грађе, каталогизација и класификација, важан су сегмент у приближавању књиге корисницима. Нарочито је за кориснике важна предметизација, односно давање описа, која је кључна за идентификацију књиге. Корисник се често о литератури за читање информише преко каталога (раније штампаног, а сада електронског), те је стога квалитетна обрада од изузетне важности за добијање првих информација о литератури. Џејмс Томпсон (James Thompson) наводи: „Каталогизирати књигу значи начинити извештај о свим библиографским детаљима – аутору, наслову, издању, пагинацији, издавачкој целини, месту издавања, издавачу и години издања. Класификовати књигу значи предвидети њен предмет и унети га на одговарајуће место у класификационом

²⁵⁷ The Royal Danish Library. Доступно на: http://www.kb.dk/en/udlaan/laan/laan_andre.html. [Приступљено 31.08.2017]

²⁵⁸ Библиотеке и српска културна дипломатија / Александра Вранеш ... [и др.] // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 208.

систему који библиотека користи; таква предметна класификација укључује и избор одговарајуће предметне одреднице за предметни каталог.²⁵⁹

„Универзална библиографска контрола замишљена је у циљу спречавања дуплирања истоврсних напора на плану припремања информација у складу са међународним стандардима, како би информације могле бити прихваћене у сваком библиотечком систему.“²⁶⁰ Универзална библиографска контрола треба да обезбеди да се сваки документ каталогизује само једном, и то у земљи порекла, и да тај запис буде доступан свим библиотекама и истраживачима широм света.²⁶¹ Каталогизација у публикацији – СІР подразумева израду прелиминарног каталогског записа пре издавања публикације. Запис који добијају публикације (монографске, серијске и некњижна грађа) у штампаној и електронској форми, представља сажету и у међународним размерама унифицирану информацију о библиографским и садржинским карактеристикама публикације. СІР запис пружа информације о публикацији као што су информација о наслову, аутору, уреднику, илустратору, преводиоцу, издавачу, мјесту и години издавања, материјалном опису публикације, издавачкој цјелини итд. „Каталогизацијом у публикацији омогућава се евидентирање објављивања сваке публикације и пре њеног штампања; праћење тока издавачке продукције; јединственост обраде каталогског записа; библиографска контрола; уштеда и комплексност у процесима обраде библиотечког материјала у библиотекама у мрежи; униформност и правременост информисања; заштита ауторског права“.²⁶²

²⁵⁹ Према: Високошколске библиотеке / Александра Вранеш. – Београд : Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ : Конзорцијум TEMPUS пројекта UMI JER 16059-2001, 2004 (Београд : МСТ Гајић). – Стр. 137.

²⁶⁰ Од рукописа до библиотеке : појмовник / Александра Вранеш и Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет, 2008 (Београд : Белпак). – Стр. 301.

²⁶¹ Naše neprolazne vrednosti : bibliotekarstvo u XXI veku / Majkl Gorman; preveo Sergej Macura. – Beograd : Filološki fakultet Univerziteta (Beograd : Belpak), 2007. – Str. 133.

²⁶² Од рукописа до библиотеке : појмовник / Александра Вранеш, Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет, 2013. – Стр. 165.

У Народној библиотеци Србије се од јануара 2005. налази Национални центар за додељивање међународних стандардних бројева за различиту врсту грађе. Циљ овога система је да се свакој публикацији додели јединствени идентификациони број који ће представљати сваку публикацију као засебну целину. Постојање система међународних стандардних бројева за различите врсте грађе у служби је библиотека као установа које помажу развијању и очувању културе читања. Захваљујући овоме систему омогућена је лакша комуникација између издавача, библиотекара и корисника, упрошћени су процеси поруџбине књиге или друге врсте публикација, омогућена је израда и ажурирање електронских база података и каталога. Међународни стандардни бројеви додељују се за монографске публикације²⁶³, серијске публикације²⁶⁴, музикалије²⁶⁵, аудиовизуелну грађу²⁶⁶.

²⁶³ ISBN је јединствени идентификатор књига и других монографских публикација, односно свих публикација чије је издавање завршено, без обзира на то на ком медију се налазе. ISBN број се састоји од десет цифара испред којих се пише словна ознака ISBN. Десетоцифрени број је подељен на четири сегмента различите дужине који се одвојени цртицама или размаком. Први део представља јединствени број који добија свака земља, а следећи сегмент број који добија сваки издавач. Наредни број дефинише наслов, а последњи број у низу је контролни број, који омогућава да се преко рачунара провери тачност додељеног броја. Главна карактеристика ISBN-а је то што на међународном нивоу свака публикација има сопствени и јединствени идентификациони број. Овај систем, осим што свакој књизи додељује матичну ознаку, омогућава бољу комуникацију између читаоца, библиотекара, књижара, издавача и купца. Данас се систем поруџбине књига код издавача не може замислити без коришћења ISBN-а. Систем међународног стандардног броја за монографске публикације такође је погодан за електронску обраду података. У трговини књигама и у библиотекама ISBN се користи за наручивање књига и за контролу складишта.

²⁶⁴ Међународни серијски број за серијске публикације састављен је од осам цифара. ISSN добијају оне публикације које се дефинишу као серијске. Серијска грађа су: часописи, магазини, електронски часописи, текући водичи, годишњи извештаји, новине, природни билтени поводом неког догађаја и монографске серије. ISSN број такође добијају и интегрисани извори, а то су публикације које се мењају, односно библиографски ресурси који се састоје од једног или више волумена допуњених посебним странама које се убацују, уклањају или замењују. Народна библиотека Србије има обавезу додељивања ISSN од 2004. године.

²⁶⁵ ISMN представља међународни стандардни број за музикалије. Користи се за означавања свих штампаних музикалија, тј. нота, при чему сваки ISMN број идентификује један наслов једног

Библиотекари имају изузетну улогу у приближавању књиге кориснику, тако што унапређују присутност књизи применом адекватних библиографских описа.²⁶⁷ Без правилне обраде књига би у библиотекама физички била присутна, али истовремено неупотребљива. Сви послови који се тичу обраде библиотечке грађе, као што су каталогизација и класификација, доношење стандарда, одређивање метаподатака, формирање библиографског описа, спроводе се у циљу стварања што бољих услова да књига (односно друга библиотечка грађа) на најбољи начин пронађе свој пут до корисника.

3.4.3. Израда библиографија

„Библиографија је наука која има сопствене научне методе, библиографски и класификациони, и користи их у циљу систематизације људског знања и његових разнородних продуката. Како свој научне методе уступа другим наукама, третирана је и као помоћна, али не и подређена научна дисциплина.

издања одређеног издавача. Употреба овог система доприноси ефикаснијем представљању издања штампаних музикалија, трговини музикалијама, претраживању у библиотечким базама података и каталозима. Служи такође и као помоћ при изради националне библиографије штампаних музикалија. Национална ISMN агенција налази се у Народној библиотеци Србије.

²⁶⁶ ISAN представља јединствени идентификатор за аудиовизуелна дела и са њима повезане верзије. ISAN је развила Међународна организација за стандардизацију, а њиме руководи Међународна ISAN агенција која је основана у Женеви 2003. године. Овај број може бити додељен дигиталним и физичким медијима, као што су штампани материјали везани за приказивање у биоскопима, DVD издања, рекламе, маркетиншки материјал и паковање. ISAN број идентификује дело или садржај на који се односи, и то уз помоћ метаподатака регистрованих у Међународној ISAN агенцији. У Србији је Регистрациона ISAN агенција основана 10. децембра 2007. године у Народној библиотеци Србије.

²⁶⁷ Унапређење књиге путем библиотека / Херман Либерс // Међународни семинар Књига у развоју савременог друштва = The book in the development of the contemporary society = Книга в развитии современного общества / [организатор] Народна библиотека СР Србије. - Београд : Народна библиотека СР Србије, 1973 (Београд : „Слободан Јовић“). – Стр. 66.

Методолошки, библиографија подразумева истраживања на пољу спознавања, пописивања, описивања и разврставања грађе у складу са унапред задатим програмом, принципима и циљевима рада. Резултат библиографских истраживања је попис публикација уређен по неком заједничком обележју, установљене намене, типа и структуре, чија тачност, потпуност и доследност зависе од степена образовања, научне дисциплине и савесности библиографа.²⁶⁸

Дефинисање међународних правила за опис различитих врста библиографске грађе (ISBD-a²⁶⁹) омогућило је унификацију описивања, без лингвистичких, националних, географских и других ограничења, као и конверзију података у машински читљиву форму. Међународни стандард за описивање свих типова публикација донет је 1977. године у Бриселу.²⁷⁰ Он почива на стабилној схеми описа кроз осам подручја, у којима постоји тачно утврђено место за сваки појединачни податак, као и систем симбола, правописних правила. Осам подручја библиографског описа су: 1. стварни наслов и подаци о одговорности, 2. издање, 3. подаци специфични за грађу или врсту публикације, 4. издавање, 5. материјални опис, 6. издавачка целина, 7. напомене, 8. међународни стандардни број.

Делови библиографије су библиографска студија, која се пише на самом почетку и у којој аутор уводи у садржину саме библиографије. Затим следи попис библиографских јединица, а на крају се налази регистар.

Израда библиографија и каталога књига од изузетне је важности за развијање културе читања. Библиографије и каталози представљају основни

²⁶⁸ Од рукописа до библиотеке : појмовник / Александра Вранеш и Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет, 2008 (Београд : Белпак). – Стр. 41.

²⁶⁹ International Standard Bibliographic Description

²⁷⁰ На основу општег ISBD стандарда донети су још: Међународни стандард за опис монографских публикација 1974. године, Међународни стандард за опис серијских публикација, Међународни стандард за опис некњижне грађе и Међународни стандард за опис картографске грађе 1977. године, Међународни стандард за опис музикалија и Међународни стандард за опис старе и ретке књиге 1980. године и Међународни стандард за опис компонентних делова 1988. године.

информациони апарат библиотека, а ретроспективна и текућа библиографија су сведочанство о издавачкој делатности једне земље, о њеној националној читалачкој култури и средство за њену међународну промоцију. Коришћење библиографија најзаступљеније је приликом истраживачког рада, као средство информисања и усмеравања тока истраживања. Из тога разлога сегмент рада библиотека који се односи на израду библиографија на директан начин подржава развој читања ради учења и истраживања.

3.4.4. Библиотерапија

„Учествујући у васпитно-образовној делатности, библиотекарима имају могућност да утичу на развојни пут детета тако што ће бити у могућности да сваком, у правом тренутку, понуде одговарајућу књигу.“²⁷¹ Ова делатност библиотекара назива се библиотерапија. Библиотерапија је дефинисана као „терапеутско читање при коме деца налазе сличности са својим проблемима и увиђају како деца слична њима излазе на крај са тешкоћама“.²⁷² Наталија Томовна Оганесјан (Наталья Томовна Оганесян) наводи да је библиотерапија једна од подгрупа терапије стваралаштвом при чему „библиотерапија представља веома примамљиву варијанту терапије зато што прилично једноставно и ефикасно помаже људима који се налазе пред тешкоћама и усмерава их ка исправним одлукама“.²⁷³ Одређени теоретичари развојну библиотерапију називају

²⁷¹ Примена библиотерапије у школској библиотеци / Јелена Митровић // Читалиште. – ISSN 2217-5563. – Год. III, бр. 23 (2013), стр. 64. Доступно на: http://www.citaliste.rs/casopis/br23/mitrovic_jelena.pdf. [Приступљено: 06.08.2016]

²⁷² Према: Примена библиотерапије у школској библиотеци / Јелена Митровић // Читалиште. – ISSN 2217-5563. – Год. III, бр. 23 (2013), стр. 62. Доступно на: http://www.citaliste.rs/casopis/br23/mitrovic_jelena.pdf. [Приступљено: 06.08.2016]

²⁷³ Библиотерапија као средство самоактуализације психичких стања / Наталија Томовна Оганесјан // Библиотека као огледало васељене: огледи из савремене руске науке о библиотекарству /

„подршком знању“. Један од термина којима се описује библиотерапија је и „вођено читање“.

Може се издвојити неколико група библиотерапије, као што су институционална, клиничка и развојна.²⁷⁴ За развојну библиотерапију сматра се да утиче на нормалан развој појединца и представља врсту подршке при решавању свакодневних проблема, а бави се очувањем душевног здравља.

Библиотерапија се у основној школи може користити као вид превенције негативних појава и спречавање конфликтних проблема и насиља.²⁷⁵ Библиотекари треба да препознају потребе најмлађих корисника, да их у складу са идентификованим потребама усмере на читање одговарајуће литературе и да од малена код њих развијају љубав према књизи и читању.

Библиотерапија се не примењује само у раду са децом, већ и са одраслим корисницима. „Коришћење специјално одабраних књига омогућава суштински утицај на емоционално стање људи уз минимални утросак средстава. У неким случајевима књига одвлачи човека од лошег утицаја и усмерава његову енергију на постизање позитивних циљева, спасава од досаде, буди жељу за сазнањем, у

[изабрао, приредио и превео Добрило Аранитовић]. – Београд : Службени гласник; Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, 2009 (Београд : Гласник). – Стр. 532.

²⁷⁴ Примена библиотерапије у школској библиотеци / Јелена Митровић // Читалиште. – ISSN 2217-5563. – Год. III, бр. 23 (2013), стр. 63. Доступно на: http://www.citaliste.rs/casopis/br23/mitrovic_jelena.pdf. [Приступљено: 06.08.2016]

²⁷⁵ Књига као уточиште, школска библиотека као превенција: примена библиотерапије у библиотеци основне школе / Мирјана Радовановић Пејовић, Ана Дуковић, Марина Јевтић // Корак библиотеке: часопис за културу и библиотечко-информациону делатност (Ужице). - ISSN 2466-524X. – Год. 2 (2017), стр. 71. Доступно на: <https://drive.google.com/file/d/0B25r9UPRRxEcEQ1M21fd2FMcmM/view>. [Приступљено: 24.11.2018]

другим случајевима књиге нас приморавају да преиспитујемо читав свој живот, да променимо не само однос према нечему, већ и целокупно своје понашање.²⁷⁶

„Библиотерапија је библиотечка делатност која се одвија у терапеутске сврхе.“²⁷⁷ Бирају се одређени материјали за читање, за сваку терапеутску сврху посебно, а након тога се о прочитаном размишља, разговара и дискутује. Ове активности спроводе се у циљу поистовећивања са прочитаним и проналажења решења проблема које корисник има. Оно што је прочитано у књизи помаже читаоцима, било да су у питању деца или одрасли, да се поистовете са ликом из књиге и да схвате да и други имају исте или сличне проблеме које и сами осећају, а разговором са библиотекарем о својим осећањима, ставовима и запажањима покушавају да реше проблем и поправе расположење. До решења проблема долази се критичким сагледавањем ситуације, преиспитивањем и креирањем прихватљивог решења. Важно је нагласити да библиотерапија не подразумева случајну препоруку за читање, већ „промишљени скуп поступака који захтева брижљиво планирање“.²⁷⁸ У томе процесу кључна је улога библиотекара који има специјализована знања из области библиотерапије. „Библиотекари у болницама, посебно у психијатријским клиникама, могу и заиста да унапређују читање као извор задовољства и забаве и, доста често, као елемент и процесу лечења и рехабилитације.“²⁷⁹

²⁷⁶ Библиотерапија као средство самоактуализације психичких стања / Наталија Томовна Оганесјан // Библиотека као огледало васељене: огледи из савремене руске науке о библиотекарству / [изабрао, приредио и превео Добрило Аранитовић]. – Београд : Службени гласник; Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, 2009 (Београд : Гласник). – Стр. 533.

²⁷⁷ Од рукописа до библиотеке : појмовник / Александра Вранеш и Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет, 2008 (Београд : Белпак). – Стр. 91.

²⁷⁸ Библиотерапија као средство самоактуализације психичких стања / Наталија Томовна Оганесјан // Библиотека као огледало васељене: огледи из савремене руске науке о библиотекарству / [изабрао, приредио и превео Добрило Аранитовић]. – Београд : Службени гласник; Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, 2009 (Београд : Гласник). – Стр. 534.

²⁷⁹ *Naše neprolazne vrednosti : bibliotekarstvo u XXI veku* / Majkl Gorman; preveo Sergej Macura. – Beograd : Filološki fakultet Univerziteta (Beograd : Belpak), 2007. – Str. 148.

3.4.4.1. Рад са корисницима са тешкоћама у читању

У библиотеци су сви корисници једнаки и свима је неопходно омогућити једнак приступ знању. У IFLA Манифесту за библиотеке које пружају услуге особама са тешкоћама у читању из 2012. године²⁸⁰ наводи се следеће:

„Конвенција Уједињених Нација о правима особа са инвалидитетом (посебно чланови 9, 21 и 24) наводи да особе са тешкоћама у читању имају једнако право на приступ књигама, знању и информацијама, у исто време, по истој цени и квалитету као и сви остали.

Библиотеке у једној заједници представљају „врата“ ка информацијама, науци и провођењу слободног времена, и потребно је обезбедити да њихове услуге буду доступне свима. Провајдери садржаја и технологија су кључни партнери за развој ових инклузивних услуга везаних за читање ради информисања и провођења слободног времена. Они треба да то остваре тако што ће искористити нове могућности дигиталног издаваштва и испоруке.

Основна начела

Међународна федерација библиотечких асоцијација и институција које пружају услуге особама са тешкоћама у читању (ИФЛА) промовише право особа са тешкоћама у читању на равноправни приступ свим библиотечким и информационим услугама и подржава међународно и локално законодавство које се бори против дискриминације особа са инвалидитетом.

(1) ИФЛА препоручује свим библиотекама и провајдерима информација да, као део својих основних услуга, омогући сервисе, збирке, опрему и средства која ће помоћи кориснику са тешкоћама у читању да приступи и користи ресурсе који су му потребни.

²⁸⁰ ИФЛА Манифест за библиотеке које пружају услуге особама са тешкоћама у читању. Доступно на: https://www.nb.rs/about_us/icitem.php?id=25050. [Приступљено: 18.02.2019]

(2) ИФЛА подстиче библиотеке и провајдере информација да консултују појединце са инвалидитетом и групе које их представљају приликом планирања развоја и у току пружања услуга.

(3) ИФЛА потврђује да су најбоље услуге пружали професионалци који су имали свест о потребама, као и свест о врстама услуга које су неопходне особама са тешкоћама у читању. Стога ИФЛА подстиче све библиотеке и информационе сервисе да обезбеде да особље буде адекватно обучено и да буде на располагању за рад са корисницима са тешкоћама у читању, подржава стални професионални развој и формалне библиотечке и информационе студијске програме који ће олакшати оснаживање пуноправног пружања библиотечких и информационих услуга особама са тешкоћама у читању.

(4) ИФЛА подржава напоре да се особама са тешкоћама у читању побољша приступ ресурсима путем договора, упућивања и размене ресурса између библиотечких и информационих сервиса, као и између ових и других организација специјализованих за пружање услуга намењених особама са проблемима у читању.

Стога, ИФЛА подстиче оснивање и развој интернационалне мреже библиотека са приступачним материјалима.

(5) ИФЛА подржава настојања да се обезбеди законска регулатива о ауторским правима која омогућава особама са тешкоћама у читању равноправан приступ информацијама у свим библиотекама и од стране свих информационих провајдера.

(6) Осим испуњења законских захтева, ИФЛА подстиче придржавање принципа универзалног дизајна, смерница и стандарда како би се обезбедиле библиотечке и информационе услуге, збирке, технологије, опрема, капацитети који олакшавају задовољење потреба корисника са тешкоћама у читању.“

Говорећи о процесу учења вештине читања код деце оштећеног слуха Јасмина Карић наводи следеће: „Техника читања нам је циљ само док њоме не

овладамо, а онда она постаје средство у процесу стицања знања.²⁸¹ У раду са корисницима који имају тешкоће у читању библиотеке се прилагођавају њиховим могућностима и потребама. Из тога разлога, у библиотекама се налазе књиге на Брајевом писму које се читају додиром прстију, аудио књиге које корисници могу да слушају, књиге штампане увећаним словима. Формат књига који је намењен глувим корисницима је видео формат, односно видео анимација на којима спикер приказује текст језиком симбола.

Библиотека Савеза слепих Србије „Др Милан Будимир“²⁸² почела је са радом 1971. године. Данас садржи више од 6.000 наслова у аудио формату и око 50.000 примерака књига на Брајевом писму. Библиотека Савеза слепих Војводине²⁸³ такође омогућава слепим и слабовидим корисницима да користе књиге, у својој бази има преко 16.000 библиотечких јединица, а такође поседује и сопствени студио за снимање звучних књига.

Библиотеке које омогућавају приступ књигама које могу да користе корисници са инвалидитетом, поред тога што остварују основну улогу библиотека која се односи на давање на коришћење библиотечке грађе и извора, имају и другу, важнију улогу. Проналазећи адекватне начине да омогуће читање и приступ књизи корисницима са инвалидитетом оне на најнепосреднији начин учествују у њиховом образовању и социјализацији.

²⁸¹ Значај, улога и место разумевања прочитаног текста код ученика оштећеног слуха у разредно-предметној настави / Јасмина Карић // Педагошка стварност. – ISSN 0553-4569. – Год. 50, бр. 7-8 (2004), стр. 571.

²⁸² Библиотека Савеза слепих Србије. Доступно на: <http://www.savezslepih.org.rs/biblioteka/>
[Приступљено: 30.11.2018]

²⁸³ Библиотека за слепе „Мр Омер Маринков“. Доступно на: <http://www.ssv.org.rs/o-biblioteci.html>
[Приступљено: 04.12.2018]

3.4.5. Промоција књиге и читања

Програми за промоцију књиге и неговање културе читања саставни су и неизбежан део активности библиотека, али и образовних установа. Да би се програми који промовишу читање и негују култ књиге успешно спроводили, неопходна је сарадња библиотека, библиотечких и просветних радника, родитеља. Такође, неопходно је руководити се постојећом теоријом у овој области, примерима добре праксе у свету и спровођењем теорије у пракси у самој институцији. Добро развијена теорија комбинована са искуством први је корак у постизању успеха.

Програме намењене подршци читању треба осмислити према циљној групи којој су намењени. У школској библиотеци у сврху промоције књиге и читања може се формирати литерарна секција, која ће као свој „производ“ имати школске зидне новине, школски часопис, који ће стварати ученици под менторством наставника или библиотекара. Један од начина за промоцију читања који може да се реализује у библиотекама јесте формирање библиотечке секције. Један од њених програма је вођење дневника читања и организовања разговора на тему прочитаних књига, што ученицима омогућава да уједно вежбају и изражавање писаним путем.²⁸⁴

²⁸⁴ У књизи *Криза читања : комплексан педагошки, културолошки и општедруштвени проблем* наилазимо на пример изгледа дневника читања, који би требало да садржи следеће елементе: основна скица – план за усмено излагање; библиографски подаци о делу, време читања, импресије о прочитаном; белешке о аутору, књижевно дело у времену и простору, ликови, ставови о одабраним одломцима; карактеролошке таблице за главне ликове; компарација са неким другим књижевним делом; избор цитата (са назнаком странице), мисли, доживљаји, асоцијације; окосница фабуле, личне импресије, размишљања, коментари у сажетом и развијеном облику; тема, композиција, фабула, ликови, идеја, језик и стил; критички став, тезе, осврт на прочитано дело, писмено обликован проблем. У: *Криза читања : комплексан педагошки, културолошки и општедруштвени проблем* / Павле Илић, Оливера Гајић, Миланка Маљковић. – Нови Сад : Градска библиотека, 2007 (Петроварадин : Алфа граф). – Стр. 69.

Промоција књиге може се вршити и извлачењем књига из постојећег фонда, поводом неког значајног јубилеја, годишњице рођења или смрти аутора, годишњице добијања награде и слично. Препоручују се такође програми који би се заснивали на томе да баке и деке читају унуцима или да млади људи читају старијима који живе у домовима за старе. Електронске књиге се такође могу ефикасно користити у циљу промоције читања (Weber and Cavanaugh, 2006)²⁸⁵ и информационог описмењавања деце школског узраста (Schiemann, 2016)²⁸⁶. Могућности за промоцију читања су разни и омогућавају креативни рад.

„За планирање и реализацију успешне медијске кампање није потребан увек тим људи већ и добро организовани, мотивисани и искусни појединци – могу да остваре солидне резултате.“²⁸⁷ Библиотекар 21. века, који је уједно и добар познавалац информационих технологија, треба да искористи предности које нуди Интернет. Он треба да најмлађе кориснике усмери на добре и вредне стране интернета када је реч о читању. На интернету се могу пронаћи подаци који ће помоћи у бољем разумевању текста и културних и историјских прилика у којем је настао, у упознавању аутора и приближавању књиге корисницима. На Интернету, уз помоћ и стручно вођење библиотекара кроз базе података у потрази за информацијама које су релевантне, могу се пронаћи:

- каталози домаћих и страних библиотека које нуде податке о фондовима
- књиге у електронском формату
- референсна литература

²⁸⁵ Promoting reading: Using ebooks with gifted and advanced readers / Christine L. Weber, Terence W. Cavanaugh // *Gifted Child Today*, year 4, vol. 29 (2006): 56–63. Доступно на: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ746309.pdf> [Приступљено: 20.04.2018]

²⁸⁶ E-books Can be a Great Choice for Middle Schoolers / Christopher Schiemann // *School Library Journal*, February 2016. Доступно на: <https://www.slj.com/2016/02/students/ebooks-can-be-a-great-choice-for-middle-schoolers/>. [Приступљено 20.04.2018]

²⁸⁷ Библиотеке и медији у информационом друштву / Тамара Вученовић // *Управљање знањем у школској библиотеци* / [приредиле Александра Вранеш, Љиљана Марковић]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 105.

- биографије аутора
- књижевна критика о делу
- странице намењене љубитељима књига и читања где се може узети учешће у дискусији и размени информација

Развој Интернета омогућио је олакшану комуникацију и интеракцију. Читаоци могу да са ауторима, библиотекарицама и другим читаоцима дискутују о прочитаном и тиме формирају праве мале виртуелне заједнице посвећене књигама и читању.²⁸⁸ Такве групе постоје и на друштвеним мрежама и имају немали број корисника. Управо је интернет допринео популаризацији књига у штампаном облику, јер се путем мреже људи могу информисати о књигама и пронаћи нове наслове које желе да читају. На блоговима и форумима писци одговарају на питања читалаца и учествују у дискусији. Захваљујући поменутих технолошким иновацијама отварају се нове димензије читања. Читање у дигиталном добу може се упоредити са јавним читањем које је било заступљено у средњем веку, без асоцијације на „мрак средњег века“, већ управо супротно. Данас је читање јаван чин. Захваљујући Интернету и савременим технологијама читаоци могу да се удружују, размењују идеје, мишљења и запажања о прочитаном, да остављају коментаре међусобно, али и да успоставе комуникацију са аутором. Суштинска веза између средњовековног гласног читања и читања у електронском добу јесте у социјализацији људских бића које ова читања омогућавају.

Двадесет први век карактерише свакодневна употреба технологије у свим сегментима деловања појединца. Један од начина на који технологија утиче на

²⁸⁸ Један од оваквих сајтова је Goodreads (www.goodreads.com) који је основан 2006. године са циљем да помогне људима да пронађу и поделе књиге које воле. У међувремену Goodreads је постао највећи сајт на свету посвећен читању и препорукама за читање, са преко 80 милиона чланова и преко 2 билиона књига у својој бази. Корисници сајта могу да виде шта њихови пријатељи читају и да објаве шта је то што они читају. Књиге се могу сортирати према жанровима, могу се слагати по полицама и на тај начин корисник може да начини сопствену библиотеку. Сајт анализира читалачки укус корисника и на основу добијених резултата даје препоруке за читање. Велики број пријављених корисника на сајту Goodreads показује да људи данас не читају мање, већ да су читање, као и већи део других својих активности, прилагодили савременим токовима и пренели га у дигитално окружење.

живот појединца јесте свакодневна употреба Интернета и друштвених мрежа. Првобитна намена друштвених мрежа било је омогућавање комуникације и задовољење човекове потребе за забавом. Данас су друштвене мреже неизбежан део пословања савремених организација из различитих струка и моћно маркетиншко средство.

Друштвене мреже изграђене су од стране групе људи који деле иста интересовања и активности и замишљене су са идејом да корисници међу собом деле садржај у виду текста, фотографија, видео и аудио записа. Друштвене мреже представљају интернет сервисе који омогућавају појединцима да креирају јавни или полу-јавни профил унутар једног ограниченог система, да профилишу списак људи са којима деле садржај и прегледају садржај других корисника унутар тога система.²⁸⁹

Према подацима Републичког завода за статистику Србије у 2017. години 68,0% домаћинстава користило је Интернет, а 68,1% има персонални рачунар.²⁹⁰ У Србији је 1.516.574 регистрованих корисника библиотека било у 2017. години, а коришћено је 15.279.947 јединица библиотечке грађе (од тога 11.703.015 књига и брошура).

Републички завод за статистику је 2016. године спровео истраживање о коришћењу друштвених мрежа међу корисницима Интернета у Србији. Резултати су показали следеће:

- 90,3% интернет популације од 16 до 24 година поседује налог на некој од друштвених мрежа
- 68,7% испитаника користили су друштвене мреже попут Фејсбука и Твитера када су проводили време на Интернету

²⁸⁹ Social Network Sites: Definition, History and Scholarship / Danah M. Boyd and Nicole B. Ellison // Journal of Computer-mediated communication. God. 13, br. 1 (2007), str. 210-230.

²⁹⁰ Upotreba informaciono-komunikacionih tehnologija u Republici Srbiji / priredili Miladin Kovačević, Kristina Pavlović, Vladimir Šutić. – ISSN 1820-9149. – (2017), str. 145. Dostupno na: <http://publikacije.stat.gov.rs/G2018/Pdf/G20182051.pdf> [Pristupljeno: 02.12.2018]

- 36,1% предузећа koristilo je društvene mreže za potrebe svoga poslovaња²⁹¹

На питање о учешћу у друштвеним мрежама испитаника одговори су дати у делу који следи.

Табела 1. Учешће у друштвеним мрежама према годинама испитаника

Распон година испитаника	Учешће у друштвеним мрежама	
	2016.	2017.
16–24	90,3	90,6
25–34	79,1	82,1
35–44	67,1	72,1
45–54	51,5	50,1
55–64	53,1	41,2
65–74	33,1	24,4

Табела 2. Учешће у друштвеним мрежама према образовању испитаника

Ниво образовања	Учешће у друштвеним мрежама	
	2016.	2017.
ниже од средњег	69,9	68,2
средње	69,9	69,1
више и високо	63,7	64,0

²⁹¹ Upotreba informaciono-komunikacionih tehnologija u Republici Srbiji / Miladin Kovačević, Kristina Pavlović, Vladimir Šutić. – ISSN 1820-9149. – (2016), str. 151. Dostupno na: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2016/pdf/G20166004.pdf>. [Pristupljeno: 02.12.2018]

Табела 3. Учешће у друштвеним мрежама према радном статусу испитаника

Радни статус	Учешће у друштвеним мрежама	
	2016.	2017.
запослен	65,9	67,2
незапослен	70,5	67,8
студент	87,8	91,3
остали	65,6	52,4

Табела 4. Учешће у друштвеним мрежама према полу испитаника

Пол	Учешће у друштвеним мрежама	
	2016.	2017.
мушки	70,1	68,1
женски	67,2	67,5

Резултати истраживања Републичког завода за статистику показују висок проценат људи који користи друштвене мреже. Библиотеке треба да искористе утицај друштвених мрежа и када делују у функцији развијања културе читања, да дођу до својих корисника, да им омогуће да буду у току са најновијим активностима које се у библиотеци спроводе и да анимирају и привуку пажњу нове читалачке публике. Промоција културе читања на друштвеним мрежама може да се одвија у два правца: давањем информација и креирањем садржаја.²⁹²

²⁹² Друштвене мреже у функцији развијања културе читања / Гордана Недељков // MELISSA - Museums, Ethics, Library and Information Science, Studies, Archives, Vol. 16/1 (2017). Транскултуралност и библиотеке. 1 / 16. Међународна научна конференција MELISSA, Београд, 29. септембар - 1. октобар 2017. / [ed. Александра Вранеш, Љиљана Марковић]. – Београд : Филолошки факултет, Универзитет у Београду, 2017. – ISBN 978-86-6153-495-9. (ISSN 2560-3418). Стр. 107. Доступно на: http://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/eb_ser/melissa/2017-1/melissa-2017-16-1-ch9.pdf [Пристапљено: 02.12.2018]

3.4.5.1. Библиотекар као посредник између читаоца и књиге

Библиотекари свих типова библиотека су посредници између корисника и забележеног знања, а та њихова улога је у узрочно-последичној вези са културом читања. Амерички библиотекар Пулман је још 1912. године на конгресу америчких библиотекара истакао да је задатак библиотекара да књигу донесе читаоцу и да читаоца доведе до књиге.²⁹³ Читање је једна врста комуникације, односно преношења неке врсте поруке, а, одредивши се за једну књигу, читалац се нада да ће у њој пронаћи задовољење своје потребе за забавом, информацијом, духовним обогаћењем или потврдом сопствених идеја. Одговорни у ланцу стицања поруке до циља, поред штампара, издавача и продавца су и библиотекар, јер они представљају „путеве комуникације који писца могу да удаље или приближе читаоцу, тј. да свесно или несвесно спрече или успоставе комуникацију“.²⁹⁴ О непосредној вези између библиотекара и корисника када је реч о читању Владимир Јокановић каже: „Читање није ни чисто индивидуални независни чин, нити наглашени социјални чин, већ креативна спрега једног и другог, при чему се не може занемарити међусобни утицај библиотекара и читаоца.“²⁹⁵

²⁹³ Резултати истраживања о корисницима високошколских библиотека / Же Урбанија // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 52.

²⁹⁴ Културни живот и потребе студената у Србији / Слободан Мрђа. – Београд : Завод за проучавање културног развитака, 2011. – Стр. 18. Доступно на: <http://zaprokul.org.rs/wp-content/uploads/2015/01/studenti.pdf>. [Приступљено: 19.08.2016]

²⁹⁵ Општи поглед на теоријске и методолошке проблеме истраживања читања и читалаца / Владимир Јокановић // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 18.

Како наводи Јадранка Божић: „Заслуга је библиотекара што је за људску заједницу сакупљено и сачувано писано и штампано благо свих народа. Кроз векове, све до данашњег дана, библиотекари, било да су називани књигохраниоцима, књижничарима или либрариусима, јесу чувари знања у најширем смислу речи.“²⁹⁶

Према дефиницији Александре Вранеш и Љиљане Марковић „Библиотекар је лице запослено у библиотеци које има одговарајућу факултетску стручну диплому, односно положен стручни испит и који свој однос према књизи и кориснику гради на друштвено прихваћеним етичким постулатима.“²⁹⁷

Елена Савова (Елена Савова) указује на директну везу између стварања институције библиотекара и институције читаоца. Наиме, она прави разлику између *чувара књига* – „људи којима је тадашње друштво поверавало задатак – на први поглед скромну и једва приметну улогу, али веома одговорну – да чувају духовне вредности и стваралачко наслеђе и да их преносе са генерације на генерацију“ и *библиотекара*, сматрајући да се библиотекар јавља онда када „постаје посредник између књиге и читања, онда када друштво, пролазећи кроз различита раздобља свог развоја, стигне до открића књиге и створи њеног непосредног потрошача – читаоца.“²⁹⁸

Шпански филозоф и есејиста Хосе Ортега и Гасет (José Ortega y Gasset) је 1935. године на отварању међународне конференције библиотекара и библиографа у Мадриду изложио свој рад на тему „Мисија библиотекара“ у којем указује на значај књиге, библиотекара и библиотека. Он сматра да је професија

²⁹⁶ Антропологија књиге и читања / Јадранка Божић // Гласник Народне библиотеке Србије. – ISSN 1450-8915. – Год. 1 (1999), стр. 133.

²⁹⁷ Од рукописа до библиотеке : појмовник / Александра Вранеш и Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет, 2008 (Београд : Белпак). – Стр. 91.

²⁹⁸ Друштвена одговорност библиотекарког радника / Елена Савова // Међународни семинар Књига у развоју савременог друштва = The book in the development of the contemporary society = Книга в развитии современного общества / [организатор] Народна библиотека СР Србије. – Београд : Народна библиотека СР Србије, 1973 (Београд : „Слободан Јовић“). – Стр. 137.

библиотекара проистекла из најсветлије човекове потребе за знањем и за књигом и да је библиотекар активни посредник између човека и забележеног знања. Књиге и библиотеке сматрао је најзначајнијим творевинама које је човек осмислио да би сачувао и одбранио културу.²⁹⁹

Вера Ивановна Черњиченко (Вера Ивановна Черниченко) говорећи о професији библиотекара и његовом односу према кориснику каже: „Комуникација у библиотеци јесте сложен и разгранат процес, чији се успех одређује и личним циљевима читалаца, и умешношћу библиотекара да не само да их задовоље, већ у првом реду да их схвате.“³⁰⁰ Она сматра да у једну од основних функција библиотекара треба сврстати и истраживачку функцију, која је проистекла из чињенице да данас деца ређе него раније посећују библиотеке: „Трагање за узроцима због којих деца не посећују библиотеке један је од задатака стручњака запослених у библиотекама“.³⁰¹

Од профила корисника, у зависности од његовог образовања, социјалног статуса и личних интересовања, зависиће избор литературе за читање. Будући да библиотеке постоје због својих корисника и омогућавају приступ знању и информацијама свим корисницима без обзира на њихове „верске, полне, идеолошке, старосне, професионалне и друге различитости“³⁰², оне морају да изађу у сусрет и оним корисницима који долазе у библиотеку да би позајмили тзв. „лаку литературу“ за читање. Сматрамо да је овде пресудна улога библиотекара који треба да постигне компромис и да истовремено учини свога корисника

²⁹⁹ Misión del bibliotecario / José Ortega y Gasset. – Madrid : Consejo nacional para la cultura y las artes, 2005.

³⁰⁰ О педагошкој компоненти библиотекарске професије / Вера Ивановна Черњиченко // Библиотека као огледало васељене: огледи из савремене руске науке о библиотекарству / [изабрао, приредио и превео Добрило Аранитовић]. – Београд : Службени гласник; Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, 2009 (Београд : Гласник). – Стр. 210.

³⁰¹ Исто. – Стр. 206.

³⁰² Од рукописа до библиотеке : појмовник / Александра Вранеш и Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет, 2008 (Београд : Белпак). – Стр. 76.

задовољним, али и да се потруди да библиотека не постане само место које ће сакупљати и издавати тзв. „лаку литературу“.

„Слободан приступ је корисницима обезбедио већу самосталност и независност увида у библиотечки материјал, као и осећај веће комодије у библиотеци.“³⁰³ Отварање библиотека и омогућавање кориснику да самостално претражује библиотечки фонд свакако је оно што се препоручује. Ако је корисник дошао по неку књигу које (тренутно) нема у библиотеци, библиотекар му може изаћи у сусрет тако што ће му понудити да сам претражује фонд, било то претраживање електронског или лисног каталога, или претрага самог фонда, јер ће корисник можда на тај начин пронаћи другу потребну литературу и изаћи задовољан из библиотеке.

Мајкл Горман каже да су библиотекарски посвећени очувању записаног знања и информација, а „крајњи разлог за очување свих ових текстова, слика и записаних звукова је обезбеђивање прилике будућим генерацијама да их читају, гледају и слушају, и на тај начин, стекну знање тако да могу да створе ново знање. То ново знање ће се онда садржати у записима који се састоје од текстова, слика и звукова који сами увећавају записе човечанства. Тако се наставља бескрајни круг стицања, стварања, записивања, очувања и преношења знања и побољшава друштво и унапређује цивилизација“.³⁰⁴ У томе процесу, улога библиотекара је кључна и у тој својој улози библиотекар је незаменљив.

Завод за проучавање културног развоја спровео је истраживања чији су резултати објављени 1973. године и који показују неке карактеристике односа између читалаца и библиотекара. Према овом истраживању од укупног броја анкетираних читалаца 59% је несамосталних читалаца, који се ослањају на помоћ библиотекара приликом избора литературе. Степен читалачке еманципације повећава се са изграђивањем читалачког стажа и читалачких навика и са степеном

³⁰³ Библиотеке XXI века / Јасмина Нинков. – Београд : Чигоја штампа, 2010 (Београд : Чигоја штампа). – Стр. 77.

³⁰⁴ Naše neprolazne vrednosti : bibliotekarstvo u XXI veku / Majkl Gorman; preveo Sergej Macura. – Beograd : Filološki fakultet Univerziteta (Beograd : Belpak), 2007. – Str. 201.

стручне спреме корисника.³⁰⁵ На степен еманципације савремених читалаца утиче и доступност информација и развој информационе писмености, те су данас корисници библиотека прилично самостални у својим активностима и истраживачком раду. Средства масовних комуникација омогућавају корисницима библиотека да се лакше информишу о књижној продукцији.

Међусобна сарадња библиотекара и издавача неопходна је на путу стварања и довођења књиге до њеног читаоца. Драгољуб Гаварић чак сматра да „на основу, пре свега, библиотекарског мишљења, издавач треба да заснива свој план, односно да води своју политику“.³⁰⁶ Хорст Кунце (Horst Kunze) сматра да је приликом обликовања научне литературе важно укључити и библиотекара, као стручног сарадника, односно пре свега библиографа и информатичара.³⁰⁷ Са оваквим ставом слаже се и Елена Савова: „Савремени библиотекарски радник мора да поседује много знања, одређене навике, енергију и широко образовање како би могао да буде први помоћник научнику у његовом научноистраживачком раду, што значи да библиотекарски радник сноси моралну одговорност за практичне и друштвене последице резултата научних открића.“³⁰⁸

³⁰⁵ Према: Општи поглед на теоријске и методолошке проблеме истраживања читања и читалаца / Владимир Јокановић // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 17.

³⁰⁶ Значај издавачке делатности у подстицању читалачких интересовања / Драгољуб Гаварић // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 88.

³⁰⁷ Питања око обликовања научне литературе / Хорст Кунце // Међународни семинар Књига у развоју савременог друштва = The book in the developement of the contemporary society = Книга в развитии современного общества / [организатор] Народна библиотека СР Србије. - Београд : Народна библиотека СР Србије, 1973 (Београд : „Слободан Јовић“). – Стр. 82.

³⁰⁸ Друштвена одговорност библиотекарског радника / Елена Савова // Међународни семинар Књига у развоју савременог друштва = The book in the developement of the contemporary society = Книга в развитии современного общества / [организатор] Народна библиотека СР Србије. - Београд : Народна библиотека СР Србије, 1973 (Београд : „Слободан Јовић“). – Стр. 140.

Библиотека је установа културе, а библиотекари су, између осталог, културни аниматори. Још 1972. године на саветовању о улози библиотека у перманентном образовању донет је закључак да би сви библиотекари требало да буду и аниматори, и то у разговору са корисником, у приступу кориснику, његовим потребама и интересовањима. Иако је разговор један од основних облика анимације, данас су многе библиотеке развиле и друге облике анимационог рада: организовање изложби, концерата, рецитала, предавања и течајева, позоришних представа, филмских пројекција, дечјих образовних и забавних програма, активног присуства на друштвеним мрежама, коришћење технологије веб 2.0.³⁰⁹ Ово су неки од начина којима је могуће привући нове кориснике у библиотеку. Нарочита пажња посвећује се дечјим програмима – причаоницама, луткарским играма и слично. Показатељ успешности рада библиотека није број књига у њеном фонду, нити број посета, већ позитивни резултати у процесу унапређивања читалачких интересовања и способности код деце.³¹⁰

Милена Драгићевић Шешић и Бранимир Стојковић наводе следеће послове и задатке библиотекара – аниматора културе:

- припрема предлога плана и програма културних, образовних и пропагандно-информативних анимационих активности;
- организује: течајеве, предавања, трибине, разговоре, саветовања; књижевне промоције, уметничке вечери, сусрете; изложбе свих типова; филмске, видео и слајд пројекције; синкретичке приредбе и манифестације; специфичне програме за поједине старосне или друштвене групе (дечје, омладинске);
- укључује библиотеку у све веће и значајније програме које припремају друге институције културе (годишњице, манифестације, фестивали, акције,

³⁰⁹ Технологија веб 2.0 односи се на интерактивну двосмерну комуникацију између креатора садржаја на вебу и конзумента тога садржаја.

³¹⁰ Радост учења у библиотеци / Александра Вранеш ... [и др.] // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 78.

комплексни програми), било организовањем пратећих програма, било прихватањем и реализовањем програма у библиотеци;

- планира и организује маркетинг библиотеке (информативно-пропагандни рад), истражује публику, организује маркетиншке акције (дани књиге или дани отворених врата), припрема летке, огласе, дистрибуира информације о новим књигама, итд;
- организује програме и акције за потребе привредних предузећа, школа, месних заједница, болница, аматерских друштава, стварајући тако од библиотеке истински локални културни центар;
- систематски анализира и прати присуство публике на овим програмима и активностима, као и рецепцију програма од стране публике;
- формира клубове љубитеља књиге;
- истражује културне и читалачке потребе публике како би развијао облике и методе анимационог и маркетиншког деловања.³¹¹

Важност постојања аниматора културе истиче и Милош Ћирић који каже да је „суштина анимације у практичним активностима везаним за социјални и културни живот, односно за подстицање заинтересованости појединаца за уметност, интелектуално стваралаштво и своје животно окружење“³¹². Он такође наводи да је развој анимације утицао на пораст понуде културних и забавних садржаја. Библиотека може да има задовољавајући и богат културни програм, али корист од тога је мала ако је о њему информисан мали број људи. Питања која се намећу су следећа: на који начин би библиотекари могли да буду аниматори културе; како би требало представити културни садржај које библиотеке нуде; према коме треба усмерити активности културне анимације? Неопходне су константне активности усмерене на промовисање културног садржаја које библиотеке нуде. Организовањем културног програма, посао библиотекара није

³¹¹ Култура – менаџмент, анимација, маркетинг / Милена Драгићевић-Шешић, Бранимир Стојковић. – Београд : Клио, 2003. – Стр. 98-100.

³¹² Културна анимација и институције културе / Милош Ћирић // Култура: часопис за теорију и социологију културе и културну политику (Београд). - ISSN 0023-5164. - Бр. 136 (2012), стр. 355-375.

завршен – они тада преузимају улогу аниматора културе и њихова задатаке је да кориснике информишу о културним активностима које се спроводе. Овај посао захтева осмишљавање маркетиншке стратегије, која подразумева оглашавање у медијима и на друштвеним мрежама, дељење промотивног материјала и усмено обавештавање корисника. Ширењу позитивне слике о библиотеци можда најбоље доприносе задовољни корисници, који ће другима препоручити библиотеку као место које би требало да посете, а њене активности оценити као квалитетне и незаобилазне. Крајњи циљ који библиотеке треба да поставе испред себе јесте задовољан корисник који је у библиотеци, очекујући то или не, задовољио своје културне потребе.

Библиотекари прилагођавају своје задатке и развијају нове вештине у складу са променама у друштву. Са развојем и све чешћом употребом књига и информација у електронском облику, дигиталних библиотека и база података библиотекари развијају нове вештине. Цветана Крстев сматра да је за достизање пуног успеха дигиталних библиотека и њихово укључивање у образовање и истраживање неопходно, поред других стручњака разних друштвених профила, укључити и библиотекаре.³¹³

По Quality Function Deployment методи за увођење система квалитета у универзитетско образовање, која је развијена у Јапану, трећи од 27 параметара који утичу на квалитет стеченог знања јесте снабдевеност школске библиотеке.³¹⁴ Ипак, фонд библиотеке је такоређи неупотребљив, „мртав“, ако у тој истој библиотеци не постоји ангажовани, образовани и вешти библиотекар који воли свој посао, ако нема развијеног система каталога, база података и протока информација.

³¹³ Дигиталне библиотеке – разграничење појмова / Цветана Крстев. - Инфотека: часопис за дигиталну хуманистику (Београд). - ISSN 2271-9461. - Год. 3, бр. 1-2 (2002). – Доступно на: https://www.researchgate.net/publication/28808961_Digitalne_biblioteke_-_razgranicenje_pojmova.

[Приступљено: 24.11.2018]

³¹⁴ Информациона и медијска писменост у фокусу образовања и етике / Александра Вранеш ... [и др.] // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 55.

Одмах иза родитеља и наставника, библиотекар је први у ланцу одговорности када је реч о развијању читалачких навика код деце. Компетенције и приврженост библиотекара у раду са децом, добра опремљеност библиотека и сарадња библиотекара са наставницима и са родитељима омогућиће квалитетан развој читалачких навика код деце. И наставници и библиотекар улажу заједничке напоре да данашње задато, и често фрагментарно, читање уступи место креативном читању, са идејом да се на тај начин читаоцу омогући стицање знања, самоостварење и естетски доживљај уметнички обликоване стварности.³¹⁵

„Од школског библиотекара се очекује да поседује и континуирано стиче одређена знања и формира вештине за вршење библиотечке делатности. Коришћењем савремених метода и технологија рада, образовне, креативне и истраживачке активности школског библиотекара добијају веће педагошке вредности.“³¹⁶ Школски или дечији библиотекар треба да искористи све предности које информационе технологије имају, односно да дететову склоност ка коришћењу технологије употреби и у сврху побуђивања његовог интересовања за књигу. Подстицањем ученика на читање, библиотеке и библиотекар у њима доприносе стварању развијених личности, са навиком да уче и стичу знања, са развијеном маштом и критичким мишљењем и са богатим речником. Рад библиотекара са ученицима може да буде индивидуалан или групни, радионичарски, а при томе треба користити различите врсте мотивације (искуствена, доживљајна, емпатичка, хумористичка, асоцијативна, фантазијска). Коришћење библиотека понекад је једини начин да дете упозна и заволи читање, нарочито ако потиче из социјално угрожених породица или породица слабијег имовинског стања у којима куповина књига није приоритет. Библиотекар има пре свега одговорност да помогне деци школског узраста да стекну читалачке навике

³¹⁵ Млади и читање / Радован Мићић // Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савременог друштва, Београд, 24-26. септембар 2010. ; уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 392.

³¹⁶ Портфолио школског библиотекара / Невена Тољага // Управљање знањем у школској библиотеци / [приредиле Александра Вранеш, Љиљана Марковић]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 108.

и да заволе књигу и читање и да их користе као допунско средство за учење и савладавање школских обавеза. Улога библиотекара се затим преноси на давање подршке доживотном учењу и самообразовању, коју преузимају библиотекарски у јавним и специјалним библиотекама.

Различити читаоци исто књигу доживљавају и тумаче на другачије начине – постоји онолико читања колико има читалаца. Корисници библиотека неретко и сами, нашавши се у библиотеци, размењују искуства и дају препоруке једни другима за читање. У библиотекама се неретко праве листе чекања на књигу, које се проширују и унутар којих се смењују наслови за читање. Тиме, наравно, координише библиотекар. Да би што успешније изашла у сусрет корисницима, библиотека мора да добро познаје своје кориснике: „Профил корисника је, једноставно, скуп информација о кориснику и он се традиционално установљује приликом додељивања чланства; често је ограничен на име, адресу и, у високом школству, на статус (то јесте, студент, особље, спољни сарадник и тако даље). [...] ...онај ко жели да пружа квалитетне услуге мора без остатка да се усредсреди на кориснике.“³¹⁷

Човек је по својој природи знатижељан и природно је да тежи новим сазнањима. Због тога библиотекарски треба да раде на томе да стално смишљају алтернативне и занимљиве начине да дођу до својих корисника. Александра Вранеш као једну од могућности решавања овога проблема даје отварање тзв. алтернативних библиотека, која је „у потпуности профилисана према потребама читалаца, а не према дидактичким, просветитељским настојањима ни библиотекара, ни наставника, ни научника ни државника. Она и настаје као производ отпора реалности и монотонији живота, вођена жељама, идејама, подстицајима појединаца или група за које су култура и образовање заједничко добро и потреба“.³¹⁸ Одређени видови алтернативних библиотека могу се наћи на

³¹⁷ Biblioteke u dvadeset prvom veku / Piter Brofi. – Beograd : Clio, 2005 (Beograd : AB Taš). – Str. 218-219.

³¹⁸ Алтернативна библиотека / Александра Вранеш // Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савременог друштва, Београд, 24-26. септембар 2010. ; уредници Александра

најразличитијим местима, на улици, у тржним центрима, превозним средствима, а оне постоје „с намером да сваки успутни читалац изложу књигу може позајмити, читати и вратити када, како и ако му одговара“.³¹⁹ Лишени очекивања нечега новог у библиотеци, уколико је у њој све познато, корисници ће библиотечки простор почети да доживљавају као место на којем се досађују и проредиће посећивање.

Говорећи о актуелном питању о будућности библиотека и библиотекара Александра Вранеш наводи: „Опстанак библиотека и библиотекара уопште се не доводи у питање. Нови професионалци ће се, можда, називати менаџерима знања, али неће бити ништа друго него што су били и раније, посредници између знања и људи и ђака који су га жељни.“³²⁰

3.4.5.2. Програми промоције књиге и читања – примери добре праксе

У овоме делу рада желимо да укажемо на програме промоције књиге и читања у свету и у Србији. У процес планирања и реализације програма промоције књиге и читања неопходно је поред библиотека, укључити надлежне институције, локалну заједницу и друге установе науке, културе и образовања, како би се ангажовали сви расположиви ресурси и како би се постигли најбољи резултати.

Вранеш, Љиљана Марковић. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 52.

³¹⁹ Исто. – Стр. 53.

³²⁰ Школска библиотека данас / Александра Вранеш // Креативне радионице у школској библиотеци. 2 / уредник Александра Вранеш. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2012 (Београд : Белпак). – Стр. 17.

У свету је 23. април Дан књиге. Успоставио га је Унеско 1995. То је један од програма који се обележава на глобалном нивоу у циљу промовисања књиге, читања, издавања и заштите интелектуалне својине.

Немачка је земља која традиционално посвећује много пажње култури читања и улаже много у програме промоције књига, а у израду програма укључене су све образовне институције: предшколске и школске установе, библиотеке и надлежна министарства.³²¹ Нарочито велика пажња посвећује се раду библиотека и њихова улога у подршци развијању културе читања је препозната и подржана. Библиотеке у Финској такође много улажу у промоцију култа књиге и читања. Простори библиотека су опремљени, прилагођени потребама савремених корисника, па тако у просторијама библиотеке корисници могу не само да читају, већ и да користе интернет, слушају музику, гледају филмове, скенирају, копирају, штампају. Коришћење библиотека је бесплатно.

У Пољској постоји Институт за књигу, чија је мисија спровођење делатности у вези са промоцијом пољске књиге. На веб страници Института свакодневно се објављују вести из области и књижевности, информације о новим објављеним књигама и књигама у припреми, као и информације о ауторима и претходној издавачкој делатности. Посебан део посвећен је преводној књижевности. Да би информације учинили доступнијим широј публици, све вести објављују се и на енглеском језику.³²²

Јапански град Јокохама спровео је кампању промоције књиге и читања уз слоган „Створени смо од наших књига за децу“. Идеја која стоји иза ове кампање је указивање на значај онога што се чита у дечијем узрасту на формирање личности човека, на његова интересовања и читалачки укус, односно на то да

³²¹ Више о програмима промоције читања у Немачкој у: Промоција књиге и читања у Немачкој / Добрила Бегенишић // Читалиште. – ISSN 2217-5563. – Бр. 19 (2011), стр. 31-34. Доступно на: http://citaliste.rs/casopis/br19/begenisic_dobрила.pdf. [Приступљено: 02.09.2017]

³²² The Book Institute Poland. Доступно на: <http://www.bookinstitute.pl/>. [Приступљено 10.01.2018]

књиге утичу на обликовање човека онаквог какав јесте. Направљене су скулптуре од књига у облику деце која читају и постављене у библиотекама и учионицама.³²³

Национална кампања за промоцију читања спроводи се у Канади.³²⁴ Као део кампање побројане су позитивне стране читања:

1. Читање има позитиван утицај на свакодневни живот у Канади. Демократија, економија и квалитет свакодневног живота су побољшани захваљујући квалитетном и критичком читању.
2. Читање је значајно за добробит друштва и за његово функционисање као демократске заједнице.
3. Читање је доживотни извор задовољства за појединце.
4. Читање побољшава способности критичког мишљења сваког појединца.
5. Читање повећава емпатију и води ка бољем разумевању људи који су другачији од нас. Оно повећава нашу емоционалну интелигенцију и помаже нам да боље сагледамо друга мишљења.
6. Читање је значајно да би човек био способан да функционише. Оно смањује препреке ка успеху и помаже људима да схвате значење света.
7. Читање ствара основу за будуће учење. Оно повећава самопоуздање и даје способност критичког процењивања.
8. Читање инспирише. Оно је окидач за имагинацију.
9. Читање побољшава здравље појединца и економску добробит.
10. Читање чува културу за будуће генерације. Оно ствара везе унутар заједнице.

³²³ We are made of our childhood books. Доступно на: <https://gkindshivani.com/2015/08/04/we-are-made-of-our-childhood-books/>. [Приступљено 21.11.2016]

³²⁴ National reading campaign (Campagne pour la lecture). Доступно на: <http://www.nationalreadingcampaign.ca/wp-content/uploads/2013/09/ReadingFacts1.pdf> [Приступљено 26.02.2019]

11. За друштво је важно да има велику количину популације која чита, тако да могу да вежбају контролу над сопственим животом и разумевање како да направе ефективне промене. Оно их учи да буду активни грађани.

Спроводећи ову кампању, надлежни су истакли резултате истраживања позитивног утицаја читања на ангажовање појединца у друштву. Истраживања су показала да ће људи који читају пре доирати новац у хуманитарне сврхе, волонирати у друштвеним заједницама и на неки начин помоћи особи из свога непосредног окружења, него што ће то учинити људи којима читање није међу омиљеним активностима.³²⁵

У Сједињеним Америчким Државама 2009. године покренута је кампања под називом „Мала бесплатна библиотека“.³²⁶ Иницијатива је потекла од Тода Бола (Todd Bol) и Рика Брукса (Rick Brooks), који су се удружили и покренули производњу кућица са књигама, са мисијом да „промовишу писменост и љубав према читању омогућавајући бесплатну размену књига широм света и изградњом свести о ширењу вештина, креативности и мудрости кроз генерације“. Пројекат је од самог почетка наишао на пажњу јавности, а после неколико година његов значај препознале су и партнери и спонзори и помогли да се пројекат прошири. Кућице са књигама постављане су широм Сједињених Америчких Држава. Године 2012. основана је независна организација „Мала бесплатна библиотека“. Пројекат је медијски пропраћен, прикључили су му се волонтери, основан је фестивал „Мала бесплатна библиотека“. Првобитни циљ, да се постави 2510 малих бесплатних библиотека, постигнут је августа 2012. године. У новембру 2016. тај број је достигао 50.000 библиотека у САД и у свету. Број библиотека који се отвара је све већи, а позив за сарадњу и за отварање библиотека у свим крајевима света је стално отворен.

³²⁵ Social effects of book reading. Доступно на: <http://www.hillstrategies.com/content/social-effects-book-reading>. [Приступљено 27.11.2016]

³²⁶ Little free library. Доступно на: <https://littlefreelibrary.org/> [Приступљено 26.02.2019]

У Србији је прва отворена библиотека постављена у Београду, у Кнез Михаиловој улици, преко пута Гете института, 2011. године. Иницијатива за постављањем библиотеке потекла је од организације младих људи под називом Гете герила. Прве књиге у њој биле су књиге на немачком језику, а касније су се у њој могле наћи и књиге на другим језицима. Већ након месец дана, библиотека је остала празна, те су студенти андрагогије Филозофског факултета у Београду покренули акцију и допунили библиотеку књигама. Међутим, и овај пут књиге се нису дуго задржале у библиотеци. Сама конструкција је уништена. Године 2013. Гете Герила је обновила библиотеку и поново поставила књиге у њу. Почетком 2016. године пројекат је поново покренут. Направљене су нови модели отворене библиотеке и постављени на другим локацијама у Београду (улазима зграда, аутобуским стајалиштима): у Чачку, Сремској Митровици, Ваљеву, на Дивчибарама. Према подацима из фебруара 2016. на територији Београда има око 10 оваквих библиотека.³²⁷

Библиотека Шабачка покренула је портал Књижодери путем којег младим корисницима препоручују младим корисницима књиге за читање.³²⁸ Циљ оснивања овог портала је да се млади људи преко виртуелног света заинтересују за библиотеку и читање књига. Још један од пројеката Библиотеке Шабачке је пројекат „Рођени за читање“. Циљ овога пројекта је да код родитеља пробуди свест о важности и значају читања њихове деце.³²⁹

На иницијативу Библиотеке града Београда покренут је портал *Шта да читам?*³³⁰, са циљем да се на овом месту дају препоруке за читање књига које су објављене у Србији. Данас препоруке за читање даје око 30 библиотекара из

³²⁷ Емисија „Са књигама на ти“ : Шта су то отворене библиотеке. Доступно на: <https://www.youtube.com/watch?v=CeN3BAGqCIM> . [Приступљено 01.12.2018]

³²⁸ Портал Књижодери. Доступно на: <http://mladi.bibliotekasabac.org.rs/index.php/en/> Приступљено: [21.03.2018]

³²⁹ Рођени за читање. Доступно на: <http://bibliotekasabac.org.rs/rodjeni-za-citanje/>. [Приступљено 17.04.2018]

³³⁰ Шта да читам? Доступно на: <http://www.stadacitam.rs/preporuke/>. [Приступљено: 23.03.2018]

јавних библиотека широм Србије, као и одређени број књижевних критичара и писаца. Циљ портала је да промовише издавачку делатност Србије и да ради на унапређењу културе читања у Србији. Пројекат је подржало Министарство културе и информисања Републике Србије.

Секретаријат за социјалну заштиту града Београда у сарадњи са Филолошким факултетом Универзитета у Београду током 2010. и 2011. године организовао је акцију *И ја волим да читам*. Циљ ове акције било је популарисање књиге и читања код деце из расељених ромских породица која живе у насељима Чукарица, Барајево, Раковица и Сурчин.³³¹ Студенти Катедре за библиотекарство и Катедре за иберијске студије свакога викенда током неколико месеци одлазили су у насеља у различитим деловима Београда и волонтерски држали часове и радионице за децу. Циљ одржавања ових радионица био је развијање интересовања за књигу и читање код деце, кроз игру и дружење. Радионичарски рад наишао је на одличан пријем код деце различитог узраста, а студенти су имали прилику да практично примене знања која су стекли на студијама. Часови су били занимљиви и, што је и био циљ, подстакли су интеракцију, интересовање и дијалог. Следи пример припреме једног од часова реализованих у оквиру ових радионица. Час је припремио и одржао аутор овога рада у оквиру предмета *Методичка пракса* током мастер студија.

Табела 5. Пример припреме једног реализованог часа у оквиру акције *И ја волим да читам*

ПРЕДМЕТ:	Методичка пракса
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Песма „Страшан лав“ Душана Радовића
УЗРАСТ:	Први разред основне школе

³³¹ Више о овој акцији у: Љубопитљивост и бајковитост / Драгана Грујић // Креативне радионице у школској библиотеци. 1 / уредник Александра Вранеш. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 61-64.

ТИП ЧАСА:	Представљање
ОБЛИЦИ РАДА:	Фронтални, индивидуални, групни
МЕТОДЕ РАДА:	Монолошка, дијалoшка, илустративна
НАСТАВНА СРЕДСТВА:	Књига „Лепо је све што је мало“ Душана Радовића, одштампана песма, бојице, селотејп трака, папир или картон великог формата.
ЦИЉ И ЗАДАЦИ ЧАСА:	Представљање и обрада дечије песме у неформалном окружењу, подстицање ученика на размишљање и развијање маште.
ТОК ЧАСА	
УВОДНИ ДЕО ЧАСА (5 минута)	<ul style="list-style-type: none"> ● Разговор о машти и маштању. Питања: <ul style="list-style-type: none"> – О чему најчешће маштате? – Да ли причате са својим другарима о томе о чему маштате? – Да ли бисте волели да чујете о чему машта један дечак? – Јесте ли некад чули за страшног лава? <i>Ако је одговор негативан, најавити песму. Ако је одговор позитиван, најавити подсећање на песму.</i> ● Најава песме.
ГЛАВНИ ДЕО ЧАСА (30 минута)	<ul style="list-style-type: none"> ● Читање песме (3 минута) ● Објашњавање непознатих речи. Очекиване непознате речи: нарогушен=намрштен, љутит; гума=гумица за брисање. ● Разговор о прочитаном кроз питања и одговоре (10–15 минута)

	<p>Питања:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Да ли вам се допала песма? Шта вам се највише допало у њој? – Који је то стих који се више пута понавља? <i>Очекивани одговор је: стих „страшно, страшно“.</i> – Због чега песник стално понавља тај стих? <i>Очекивани одговор: да би навео децу да се уплаше од страшног лава.</i> – Да ли сте се уплашили од страшног лава? Ако јесте, зашто јесте? Ако нисте, зашто нисте? – Зашто је Брана обрисао лава? <i>Очекивани одговори: почео је да га се плаши; досадио му је, итд.</i> – Да ли можете да замислите колики је тај лав који може да поједе „трамвај цео и облака један део“ и који је „ишао на три ноге, гледао на три ока и слушао на три ува“? <i>Очекивани одговор је: не. Ипак, има једно место где би чак и такав лав могао да постоји. Знате ли које је то место? Ако се ученици сами не сете, открити им да је то место оно које постоји у нечијој машти.</i> – Након разговора, поново поставити питање са почетка: О чему маштате? <i>Очекује се да одговори буду другачији и креативнији након разговора о песми.</i> – Циљ питања је показати деци да је уз помоћ маште све могуће.
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> ● Задатак (10 минута): <ul style="list-style-type: none"> – Нацртајте и обојите нешто о чему маштате!
<p>ЗАВРШНИ ДЕО ЧАСА (10 МИНУТА)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Разговор о нацртаном. Представљање дечијих маштарија које су исказали цртежима. Заједничко прављење плаката на тему „Машта може свашта“. Плакат се оставља у библиотеци. Ако неко од ученика није стигао да заврши свој цртеж, може га сутрадан донети и залепити. ● Домаћи задатак: Научити напамет песмицу!

Градска библиотека у Новом Саду од 2008. године организује отворену библиотеку на плажи Штранд, из које сваки корисник може да, потпуно бесплатно, уз лични документ, позајми књигу или часопис за читање.

Народна библиотека „Стефан Првовенчани“ у Краљеву организује програме промоције књиге и читања. Ови програми реализују се у сарадњи са другим установама културе и образовања, али и са ентузијастичним појединцима (библиотекарима, волонтерима, читаоцима, познатим личностима) који су препознали важност одржавања оваквих активности. Неки од програма који су одржани су *Бајкотекa*, *Краљево чита*, *Прочитај и обавезно заборави*, *Очи света*, *Књигомат*, *Торбица лепих речи*.³³²

³³² О овим програмима више се може прочитати у: Читање је путовање у знање / Милоје Радовић // Читалиште. – ISSN 2217-5563. – Бр. 19 (2011), стр. 27-30. Доступно на: http://citaliste.rs/casopis/br19/radovic_miloje.pdf. [Приступљено: 26.02.2019] или на веб презентацији Народне библиотеке „Стефан Првовенчани“ <https://www.kv-biblio.org.rs/> [Приступљено: 26.02.2019]

Народна библиотека „Владислав Петковић Дис“ из Чачка покренула је пројекат *Књижне инсталације за е-генерације* у циљу промоције књиге и читања и смањења кризе читања међу младима. Учесници пројекта су извршили селекцију романа и за сваки од њих снимили трејлер који су поставили на Интернет. Поред овога, пројекат је подразумевао коришћење информационих технологија (прављење веб сајта, израду QR кодова, снимање филмова) и осмишљавање маркетиншке стратегије. Применом нових технологија које млади свакодневно користе и измештањем услуга у виртуелни простор библиотека је успешно реализовала овај пројекат а као резултат навела повећано интересовање младих за књигу и за библиотеку, као и већу присутност библиотеке у локалној заједници и повећан број корисника уопште.³³³

3.4.5.3. Промоција културе читања на друштвеним мрежама – примери добре праксе

Друштвена мрежа Фејсбук

Идеја која је стајала иза формирања друштвене мреже Фејсбук је повезивање групе студената са Харварда ради комуникације и размене информација. Данас, Фејсбук представља моћно средство комуникације и маркетинга. За прављење налога на овој друштвеној мрежи довољно је имати приступ Интернету и активну имејл адресу. Налог се може направити тако да буде у виду странице или у виду корисничког профила, а обе варијанте могу да се укључују у групе затвореног или отвореног типа према неком интересовању. Фејсбук нуди могућност коришћења мултимедијалног садржаја тако да се у једној објави може користити и фотографија и текст и хипертекст. Ова опција омогућава бољу видљивост и привлачи пажњу већег броја корисника. Да би страница на

³³³ Књижне инсталације за е-генерације / Марија Радуловић. – Савремена библиотека. – ISSN 0353-0655. – Год. XXIX, бр. 34 (2017), стр. 36-43.

Фејсбуку била сврсисходна мора да постоји добро организована маркетиншка стратегија која ће се доследно спроводити.

Примери добре праксе када је реч о вођењу налога библиотека на друштвеној мрежи Фејсбук јесу оне странице или профили који редовно ажурирају свој садржај у циљу дељења информација и који ступају у интеракцију са својим корисницима. Примери таквих налога су:

- The Library of Congress – Налог Конгресне библиотеке у Вашингтону. Ова страница је веома активна и више пута на дан објављује садржај на тему рада библиотеке, промовише културу читања кроз представљање својих фондова и колекција, кроз информисање о програмима промоције књиге и читања и др.
- The European Library – Налог портала Европска библиотека који је пратио пројекат дигитализације културног наслеђа Европе. Са овога налога може се информисати о самом пројекту и може се приступити дигитализованим колекцијама установа културе.
- IFLA – Налог Међународног удружења библиотекара на којем се објављују информације о раду Удружења и актуелности из области библиотечко-информационе делатности широм света.
- Library Connect – Страница која повезује библиотекаре широм света са циљем да размењују искуства.
- Народна библиотека Србије – На страници се објављују актуелне вести у вези са радом Библиотеке, најављују се будући догађаји који се у њој организују и информише се о одржаним активностима у Библиотеци.
- Библиотека Матице српске – Објављује информације и новости из Библиотеке и најаве догађаја. Свакодневно објављује подсећања на рођење знаменитих људи из науке и културе.
- Библиотекарско друштво Србије – На страници се редовно објављују новости у вези са радом Друштва и актуелне информације из области библиотекарства.

- Библиотекари за децу и младе – Група чија је мисија да промовише књигу и читање од најранијег узраста. Група је веома активна, свакодневно се постављају објаве у којима библиотекари из Србије и земаља у окружењу приказују креативне и занимљиве примере из праксе у свакодневном раду у промоцији културе читања код деце.
- Велики број пре свега јавних, али и других типова, библиотека у Србији има профиле или странице на Фејсбуку на којима објављују новости из своје библиотеке, нове наслове, најављују догађаје у библиотеци и постављају фотографије са догађаја који су одржани.

Друштвена мрежа Фејсбук је већ дуже времена популарна у Србији. Већи број библиотека препознао је неопходност присутности на овој друштвеној мрежи као један од начина да буде у близини својих корисника. Међутим, стиче се утисак да су библиотеке у Србији пасивне и да не користе у потпуности све могућности које друштвена мрежа попут ове пружа. Интеракција са корисницима је, у већини посматраних случајева, сведена на минимум, а повратне реакције углавном нема. Сматрамо да библиотеке треба да пораде на комуникацији са корисницима и на друштвеној мрежи Фејсбук.

Друштвена мрежа Инстаграм

Друштвена мрежа Инстаграм је покренута 2010. године. Фокус ове мреже је на визуелном изражавању. Садржина објава које се на њој налази је комбинација фотографије и кратких описа уз њу, као и тзв. ознака (енгл. hashtag) које функционишу по принципу кључних речи и на једном месту окупљају све објаве које су обележене одређеним термином.

Велике светске библиотеке имају налог на Инстаграму. Коришћење је углавном једнообразно: објављују се фотографије (не превише често – једном на дан или једна фотографија у неколико дана). На фотографијама су углавном приказане књиге и/или људи који их читају, просторије библиотека и слично.

Примери из праксе:

- Конгресна библиотека (Library of Congress) – објављује актуелне и информације из прошлости у виду фотографија
- Британска национална библиотека – поставља фотографије својих фондова и приче о људима који их користе. На фотографијама из збирки библиотеке могу се видети врло вредни делови фонда, а уз сваку од њих налази се опис.
- Библиотека шабачка – објављује информације о раду библиотеке
- Народна библиотека Ужице – објављује актуелне информације о своме раду, о одржаним и планираним догађајима

Са циљем да проверимо заступљеност термина из области библиотекарства на друштвеној мрежи Инстаграм у поље за претрагу унели смо одређене термине и добили следеће резултате³³⁴:

Табела 6. Заступљеност термина из области библиотекарства на друштвеној мрежи Инстаграм

термин	број добијених објава означених задатим термином	кратак опис објава
#library	6.113.290	фотографије библиотека, књига, са одржавања догађаја у библиотеци, радионица, знаменитих људи, библиотекара
#reading	19.682.203	фотографије људи који читају, књига, кућа за читање
#book	35.577.586	фотографије књига,

³³⁴ Упит је постављен 05.12.2018. године.

		одломака уз књига
#biblioteka	90.463	фотографије књига, библиотека, догађаја
#citanje / #čitanje	14.986 / 7.991	фотографије књига, одломака из књига, читања
#knjiga	64.920	фотографије књига, одломака из књига

Након спроведеног истраживања утврђујемо да је присутност књига, барем у виду фотографија и објава о њима, присутна на Интернету. Део објава постављају библиотеке, али у објављивању не заостају ни читаоци. Овакви резултати наводе нас на закључак да се култура читања полако, али сигурно смешта у виртуелни свет и да тамо наставља да постоји и развија се. Примећено је и да се ознаке наведене у табели често налазе на истој објави, што указује на то да су библиотеке, књиге и читање повезане и у виртуелном свету.

Друштвена мрежа Твитер

Друштвена мрежа Твитер углавном се користи за дељење информација. Објаве на овој друштвеној мрежи, тзв. „твитови“ ограничени су на 280 карактера (раније је ограничење било 140).

Неке од библиотека и библиотечких удружења који имају активне и ажурне налоге на Твитеру су:

- Америчко удружење библиотекара (American Library Association) – ажурно се објављује садржај из области библиотекарства, кратки описи и везе ка текстовима у целини
- Британска национална библиотека (The British Library)
- Национална библиотека Шпаније (Biblioteca Nacional de España)
- Светска дигитална библиотека (World Digital Library)

Објаве на Твитеру углавном се састоје од сажетих информација о актуелним дешавањима у библиотеци, деловима фонда или других сличних садржаја из области науке, културе и уметности.

4. ЧИТАЊЕ У ДИГИТАЛНОМ ОКРУЖЕЊУ

Сведоци смо револуционарних промена у свим сферама друштва које су проузроковане утицајем информационих и комуникационих технологија. Налазимо се у времену транзиције од културе читања штампане књиге до читања књиге у електронском формату. Интензитет ових промена раван је променама преласка са рукописне на штампану књигу.

У другој половини 20. века почиње да се развија нова форма књиге – електронска књига. Електронске књиге су публикације које постоје истовремено на папиру и у дигиталној форми или само у дигиталној форми. Намењене су читању на рачунару, мобилним уређајима или специјализованим уређајима названим читачи електронских књига. Повећавању броја књига у електронском облику допринео је развој технологије, а корисник 21. века књигу у електронском формату користи подједнако као и штампану књигу. Захваљујући развоју информационих технологија, приступ забележеном знању омогућен је са сваког места и свим корисницима. „Дигитализација културне баштине срж је општег националног система и у циљу његовог успостављања и одржавања у међународним оквирима, треба овај процес смислено и плански водити.“³³⁵ Дигитализација омогућава да културно благо буде на прави начин заштићено и презентовано јавности.

Данас се разлика између књига у електронском и штампаном формату све више смањује. У фокусу се, уместо форме, налази садржај. Електронска и штампана књига су комплементарни капацитет у служби ширења информација, односно два различита начина да писана реч дође до читалаца.³³⁶

³³⁵ Дигитализација културне баштине / Александра Вранеш ... [и др.] // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 220.

³³⁶ Књига пред новим изазовима / Сања Цвркота, Радмила Тасић // Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савременог друштва, Београд, 24-26. септембар 2010. ;

Данас деца одрастају уз рачунаре, лаптопове, паметне телефоне и таблете и уче се да их користе од малих ногу. Стога се као природан след догађаја намеће да читање са истих или сличних уређаја, њима неће бити неприродно. „Дете које не само уме него и воли да чита, које је незасити читач има огромну почетну предност у односу на другу децу, без обзира на медијум на којем се информација јавља.“³³⁷ Да би корисник развио стратегије тумачења и вредновања информација он мора да има развијене вештине за то, а те вештине је успео да добије читањем.

Постојање књига у електронском формату за људе са потешкоћама, као што су аудио књиге за слепе и слабовиде људе, доприноси њиховој интеграцији у социјалну комуникацију.³³⁸ „...компјутерска технологија успела да створи такав тип читања у коме читалац заправо постаје слушалац. Он слуша туђи глас којим се чита жељени текст, а техничке предности огледају се у томе што се јачина, брзина, па и боја тога гласа може подешавати по жељи слушаоца.“³³⁹

„Са развојем електронских књига дошло је до промене у самом процесу читања, а позитивни аспекти тих промена препознати су у литератури и потврђени у пракси што је допринело повећању популарности књига у електронском облику.“³⁴⁰ Електронске књиге су све популарније јер њихова употреба доноси са собом предности као што су лакша доступност и размена,

уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 492.

³³⁷ Biblioteke u dvadeset prvom veku / Piter Brofi. – Београд : Clio, 2005 (Београд : АВ Таš). – Стр. 50.

³³⁸ Књига пред новим изазовима / Сања Цвркота, Радмила Тасић // Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савременог друштва, Београд, 24-26. септембар 2010. ; уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 489.

³³⁹ Криза читања : комплексан педагошки, културолошки и општедруштвени проблем / Павле Илић, Оливера Гајић, Миланка Маљковић. – Нови Сад : Градска библиотека, 2007 (Петроварадин : Алфа граф). – Стр. 92.

³⁴⁰ Електронске књиге и нова димензија читања / Гордана Недељков // Инфотека: часопис за дигиталну хуманистику (Београд). - ISSN 2271-9461. - Год. 16, бр. 1-2 (2016), стр. 100.

мањи простор за складиштење, могућност да више људи истовремено чита једну књигу, и друго. Развој е-књиге диктиран је технолошким развојем, иновацијама у области интернет технологија и новим софтверским решењима.³⁴¹ Књиге у дигиталном облику омогућавају кориснику да лакше претражује текст, те су из тог разлога врло практичне за читање током научно-истраживачког рада. Једноставније је претраживати референсну литературу у електронском облику – довољно је укуцати одређени појам и много се брже долази до одговора него што би то било коришћењем референсне збирке у штампаном облику. Овим се знатно скраћује време потребно за претраживање и корисник много брже долази до потребне информације. У томе му помаже библиотекар-информациони стручњак.

С друге стране, постоје и ставови да су књиге у електронском формату напорне за читање: „Већина људи тешко памти информације које су прочитали у електронском облику. Постоје људи који визуелно памте распоред текста на одређеним странама штампаних књига, па им електронско читање умногоме отежава процес читања.“³⁴² „Књига доноси пунију информацију, снажнији доживљај и естетски ужитак од укупне своје конкуренције, али технолошки развој учинио је данашњег човека човеком брзина, па му је важнија брзина него квалитет.“³⁴³ Ауторка Виолета Ракић сматра да су могућности да се до

³⁴¹ Е-књига: почеци и хронологија развоја / Бранка Арсовић. – Корак библиотеке: часопис за културу и библиотечко-информациону делатност (Ужице). - ISSN 2466-524X. – Год. 2 (2017), стр. 236. Доступно на: <https://drive.google.com/file/d/0B25r9UPRRxECSVhSOHFBclUzcWM/view>. [Приступљено: 24.11.2018]

³⁴² Књига пред новим изазовима / Сања Цвркота, Радмила Тасић // // Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савременог друштва, Београд, 24-26. септембар 2010. ; уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 488.

³⁴³ Читањем ка стварању – стварањем ка читању / Павле Илић ... [и др.]. – Нови Сад : Градска библиотека : Прометеј, 2013. – Стр. 69.

информација дође једноставно, једним кликом, довела до тога да се страст и радост ишчекивања сусрета са књигом изгуби.³⁴⁴

Сматрамо да коришћење књига у дигиталном формату има многоструке предности. Неке од тих предности су:

- олакшан приступ изворима информација
- могућност приступа са било ког места на свету
- уштеда на простору приликом складиштења
- заштита књиге од хабања
- увођење наставних материјала за учење на даљину
- могућност истовременог коришћења од стране више корисника
- претраживост текста
- хипертекстуалност, везе ка другим сличним садржајима

До књига у дигиталном облику може се доћи посредством издавача или дистрибутера. „Електронско издаваштво и дигитализација подстичу развијање правног и економског аспекта сарадње јавних библиотека са издавачима, виртуелним књижарама, корисницима, како би били могуће претраживање, прегледање, читање, изнајмљивање или куповина електронских извора.“³⁴⁵

Приступ књигама у електронском формату омогућавају такође дигиталне библиотеке. Дигиталне библиотеке, иако се од традиционалних разликују у начину приступа, у суштини имају исту улогу као и библиотеке традиционалног типа: омогућавање приступа прикупљеној, обрађеној и сачуваној грађи својим корисницима. У информатичком друштву и друштву дигитализације, на путу од информације до знања, стоји библиотека: „И као што је књига у почецима свога настанка била привилегија високо учених и богатих друштвених слојева, тако

³⁴⁴ Сајбер култура и библиотекарство / Виолета Ракић // Култура : у потрази за новом парадигмом : тематски зборник у 4 књиге. Књ. 3 / уредник Љиљана Бајић. – Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 239.

³⁴⁵ Јавне и школске библиотеке између стандарда и слободе информисања / Александра Вранеш ... [и др.] // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 26.

базе података данас може користити искључиво тај исти слој људи ако се као посредници између појединаца жељних знања и самог знања не поставе библиотеке.³⁴⁶

Алберто Мангел проналази сличност између некадашњег читања свитка са данашњим читањем са екрана.³⁴⁷ Оно што уноси додатне новине у читање у 21. веку јесте појава нових уређаја за читање, у складу са свеprisутном технологијом која нас окружује. Данас су веома распрострањени електронски читачи књига, који својим изгледом подсећају на класичне књиге у рукописној или штампаној форми. Електронски уређаји за читање књига омогућавају нови доживљај читања. Софтверски алати код различитих модела електронских читача омогућавају корисницима да креирају белешке, да креирани садржај поделе са другим читаоцима и на тај начин им помогну да изаберу књиге за читање. Нпр. функција *Popular highlights* код електронског читача *Kindle 3* омогућава читаоцу да види колико других читалаца је одређени део текста обележило као значајан, а то свакако може да има утицаја на одабир штива за читање.³⁴⁸ Развој савремених дигиталних технологија омогућио је овакав вид интерактивности и олакшану комуникацију између читалаца, једноставнију размену идеја и бољи и лакши приступ штиву за читање и учење.

Читање је раније карактерисало линеарно читање текста, док су са појавом нових технологија нове генерације навикле на читање хипертекстова, који омогућавају интеракцију са штивом. Јадранка Божић прави паралелу између хипертекста и усмене књижевности и долази до закључка да постоје сличности

³⁴⁶ Јавне и школске библиотеке између стандарда и слободе информисања / Александра Вранеш ... [и др.] // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 29.

³⁴⁷ *Istorija čitanja* / Alberto Mangel. – Novi Sad : Svetovi, 2005 (Novi Sad : MBM plas). – Str. 34.

³⁴⁸ Нове улоге аутора и читалаца: аутоматизација и управљање сложеним процесима читања и писања / Адам Софронијевић и Тамара Вученовић // *Култура*. – ISSN 0023-5164. – Бр. 136 (2012), стр. 34. Доступно на: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0023-5164/2012/0023-51641236024S.pdf>. [Пристапљено: 05.08.2016]

међу њима: усмена књижевност је сваки пут када приповедач прича имала другачији ток приче, а често и другачији почетак и крај; хипертекст има исте ове особине.³⁴⁹ Разлика је у томе што је сада корисник много мање пасивни слушалац, а више активни корисник интернета и текста у хипер облику. Штиво за читање данас је доступније, али чини се да је управо због превелике доступности изгубило на квалитету. Раније се до књига теже долазило, те је та чињеница повећавала схватање њихове вредности код читалаца. Данас има више писаца него читалачке публике. „Док је Гутенбергов изум допринео омасовљавању читања тиме што је књига постала приступачна – појава електронских медија довела је до омасовљења писања, тиме што читалачка публика постаје приступачна свакоме.“³⁵⁰ Експанзија написане речи довела је до стицања навике читања кратких текстова, са мноштвом слика и хиперлинкова, те се људи неретко осете обесхрабренима када наиђу на дужи текст и не покушавају да се „ухвате са њим у коштац“. Карактеристична испрекиданост процеса читања доводи до „веће укључености читалаца у процес конструкције смисла, јер морају склопити различите садржаје у неку смислену целину“, али исто тако то доводи до „одређене нестрпљивости читалаца, чији се обим пажње смањује, а потреба за стално новим садржајима расте“.³⁵¹ Оваква карактеристика читања које обухвата читање не само текста већ и процесуирање визуелног и звучног материјала „доводи до појаве способности брзог и спретног декодирања садржаја у различитим кодовима, али истовремено и до незаинтересованости за садржаје у самом текстуалном коду“.³⁵²

³⁴⁹ Антропологија књиге и читања / Јадранка Божић // Гласник Народне библиотеке Србије. – ISSN 1450-8915. – Год. 1 (1999), стр. 136.

³⁵⁰ Књига у контексту (пост)хуманистичког медијализма и виртуелизма / Јадранка Божић // Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савременог друштва, Београд, 24-26. септембар 2010. ; уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 362.

³⁵¹ Исто– Стр. 362.

³⁵² Исто. – Стр. 362.

Промене у начину живота довеле су до тога да данас постоји читалац који своје слободно време мора да подели на различите активности које раније нису постојале. Његову пажњу, као што су то некада чинили радио и телевизија, данас у великој мери окупира Интернет. Интернет нуди мноштво најразличитијих садржаја уз које човек проводи слободно време: претраживање Интернета може да потраје сатима и да несвесно „украде“ велики део слободног времена. Посматрајући ствари на тај начин, може се закључити да човеку остаје врло мало или нимало слободног времена у току дана које би могао да проведе у класичном читању, читању које је до недавно захтевало ништа више до читаоца, књиге и неколико слободних сати у току дана. Овакво читање данас, из наведених разлога, не може бити једино очекивано. Стога се од библиотека, поново, очекује да се прилагоде друштвеним променама и да пред себе поставе велики задатак: да пронађу начине да књигу ставе у фокус корисника. Једна од предности живљења у савременом свету јесте могућност лаког и брзог преношења информација и умрежавања. Предности Интернета користе се не само у приватне већ и у пословне сврхе. Како се ове предности конкретно могу применити у сврху развијања културе читања? Поред тога што се литература за читање у електронском облику путем Интернета лако може користити и дистрибуирати, савремене технологије омогућавају да се информације брзо и једноставно размењују. Повезивање људи сличних интересовања и стварање виртуелних заједница које се баве одређеним делатностима (конкретно промовисањем и развијањем културе читања) ствара огромне могућности за сарадњу, размену искустава и идеја и унапређење пословања.³⁵³ Телевизија, па и Интернет, не морају се нужно посматрајући као реметилачки фактор у усвајању читалачких навика и као непријатељ књиге. Убедљива већина ученика наводи да их садржај који гледају на телевизији (на пример модерно обликовани образовни програми који се приказују на страним каналима као што су National Geographic, History

³⁵³ На друштвеним мрежама популарне су тзв. ознаке (енг. hashtag), које су заправо једна врста метаподатка и које на једном месту окупљају објаве које се баве темом која је означена. Ова скупина различитих објава на једном месту представља пример једне виртуелне заједнице на неку одређену тему.

channel, Discovery, Animal planet...) мотивише да о том садржају сазнају више и да у том сазнању неретко посежу за књигама у штампаној и електронској форми.³⁵⁴

Изразито важан мотивациони поступак приликом избора дела за читање јесте принцип актуелности. Овде се пре свега мисли на уметнике (књижевници, публицисти, новинари, културни радници, драматурзи) који су присутни у савременој култури и који су доступнији данашњем читаоцу, те се они са њима могу срести, са њима разговарати и разменити искуство.³⁵⁵ Ови сусрети не морају се ограничити само на књижевне вечери и посете школама, већ могу да се искористе и предности које са собом носи напредак технологије. Читаоци се путем интернета могу повезати са савременим ауторима, који су савременици не само по критеријуму живљења у истом времену, већ и по томе што, као и читаоци модерне генерације, користе савремена комуникациона средства, те место сусрета може бити блог, веб сајт или друштвена мрежа.

У раду на тему читања у савременом добу Адам Софронијевић и Тамара Вученовић говоре о усамљеном читаоцу који је постојао пре употребе дигиталних технологија у области читања. Он је дефинисан као „пасивни конзумент садржаја, који тај садржај искључиво интимно доживљава и индивидуално промишља“³⁵⁶. Наглашено је да усамљени читалац води дијалог са аутором путем садржаја који је једини медијум комуникације, али тој комуникацији недостаје интерактивности. С друге стране, исти аутори постављају термин читање 2.0 као савремени еквивалент усамљеном читаоцу, које карактеришу интерактивност и

³⁵⁴ Читањем ка стварању – стварањем ка читању / Павле Илић ... [и др.]. – Нови Сад : Градска библиотека : Прометеј, 2013. – Стр. 158.

³⁵⁵ Исто. – Стр. 165.

³⁵⁶ Нове улоге аутора и читалаца: аутоматизација и управљање сложеним процесима читања и писања / Адам Софронијевић и Тамара Вученовић // Култура. – ISSN 0023-5164. – Бр. 136 (2012), стр. 31. Доступно на: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0023-5164/2012/0023-51641236024S.pdf>. [Приступљено: 05.08.2016]

сарадња, а које се огледају у допуни садржаја текста кроз забелешке и дописивање, кроз препоручивање садржаја и креирање додатног садржаја.³⁵⁷

³⁵⁷ Нове улоге аутора и читалаца: аутоматизација и управљање сложеним процесима читања и писања / Адам Софронијевић и Тамара Вученовић // Култура. – ISSN 0023-5164. – Бр. 136 (2012), стр. 34. Доступно на: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0023-5164/2012/0023-51641236024S.pdf>. [Пристапљено: 05.08.2016].

5. КРИЗА ЧИТАЊА

Када говоримо о култури читања не можемо а да се не посветимо проблему названом криза читања. Криза читања је комплексан педагошки, културолошки и општедруштвени проблем.³⁵⁸ Постојање кризе читања код деце педагошки је проблем условљен врло често преоптерећеношћу наставних планова и програма. Културолошки је проблем из следећег разлога: ако млад човек не створи потребу за читањем, која је једна од културних потреба, код њега се неће јавити ни друге потребе: за одласком у позориште, у биоскоп, на изложбе, односно неће код њега постојати потреба за конзумирањем било каквих културних садржаја. Значајан степен емоција човек може да доживи читањем књига. Млади људи се са неким од емоција по први пут сусрећу имагинарно, путем онога што читају, па тако заједно са књижевним ликом преживљавају радост прве љубави, разочарање проузроковано поступком пријатеља, бол због смрти драге особе, страх од непознате ситуације и много тога другог. Криза читања постаје општедруштвени проблем јер се, проузрокован њоме, односно непостојањем потребе за читањем, ствара појединац који духовно и емотивно доживљава као нешто непотребно и, неретко, непостојеће. „Криза читања и криза књиге резултат је духовне кризе у коју је упао савремени човек.“³⁵⁹

Године 2007. у књизи *Криза читања: комплексан педагошки, културолошки и општедруштвени проблем* објављени су резултати истраживања на тему односа

³⁵⁸ Криза читања : комплексан педагошки, културолошки и општедруштвени проблем / Павле Илић, Оливера Гајић, Миланка Маљковић. – Нови Сад : Градска библиотека, 2007 (Петроварадин : Алфа граф). – Стр. 33.

³⁵⁹ Сајбер култура и библиотекаство / Виолета Ракић // Култура : у потрази за новом парадигмом : тематски зборник у 4 књиге. Књ. 3 / уредник Љиљана Бајић. – Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 242.

ученика основних и средњих школа према школској лектури и књизи уопште.³⁶⁰ Циљ ове анкете био је да се укаже на озбиљност проблема кризе читања. Резултати су показали да се већина ученика изјаснила да не воли да чита школску лектуру и да радије читају дела која су ван школског програма, а на избор дела за читање највише утиче препорука вршњака.

Књигу на путу до читалаца, како сматра Александра Вранеш, спотичу чињенице проистекле из неуређености издавачког сектора: „порез на додату вредност за књигу, високи трошкови поштарине, велике трговачке марже, неповољни кредити, као негативна оптерећења од стране државе; често неквалитетна издања (на лошој хартији, неодговарајућег слога и повеза, често и ефемерног садржаја), непоштовање процеса каталогизације у публикацији, недостављање обавезног примера националној библиотеци, сужена дистрибуција на књижаре у вечим градовима, док у мањим местима књиге, сем током изложбених дана, потпуно губе продајни простор, пошто се књижаре претварају у папирнице и пиљарнице“.³⁶¹ Такође, ретко који издавач бави се издавањем књига за посебне читаоце – као што су нпр. читаоци са оштећеним видом; нема издавача који се баве издавањем некњижног материјала. На развој кризе читања утичу преструктурирање образовног процеса, увођење болоњског образовног система, тиме што постепено смањује захтеве за читање школских лектура и омогућава ученицима да анализу књижевних дела врше коришћењем препричаних садржаја са Интернета.³⁶² Кризу књиге подстиче и тзв. „агресивна глобализација“ коју

³⁶⁰ Целокупни резултати овог истраживања могу се видети у: Криза читања : комплексан педагошки, културолошки и општедруштвени проблем / Павле Илић, Оливера Гајић, Миланка Маљковић. – Нови Сад : Градска библиотека, 2007 (Петроварадин : Алфа граф). – Стр. 5-9.

³⁶¹ Настава језика и књижевности у школској библиотеци и криза читања / Александра Вранеш ... [и др.] // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 126.

³⁶² Школска библиотека данас / Александра Вранеш ... [и др.] // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 12.

подстичу масовни медији и компјутерске технологије.³⁶³ Гледање на књигу као на робу као и сваку другу, са економског становишта и за потребе тржишта, такође доводи до кризе читања.³⁶⁴

Аутори студије *Криза читања – комплексан педагошки, културолошки и општедруштвени проблем* спровели су истраживање међу ученицима по једне основне школе и гимназије у Кикинди и у Новом Саду, и ученицима по једне средње школе у Кикинди и Футогу.³⁶⁵ Резултати анкете показали су да је код деце основношколског и средњошколског узраста присутна криза читања. Према мишљењу аутора, кризу читања код деце школског узраста условљава:

- обим и захтевност наставних планова и програма
- постојање тенденција увођења нових предмета у наставне планове
- утицај масовних медија (телевизије, радија и штампе) на младе и њихово слободно време
- преокупираност младих информатичким технологијама (рачунарима, мобилним телефонима, Интернетом)
- темпо свакодневног живота и егзистенцијални проблеми
- књижевна продукција и књижевни живот

Криза читања минимизирана је у нижим разредима основне школе, почиње да делује још у вишим разредима основне школе, а у средњој школи достиже

³⁶³ Preuvjeti za stvaranje i razvijanje kulture čitanja u suvremenom društvu (Knjiga i čitanje u Makedoniji) / Angelina Banović Markovska // Knjiga i slobodno vrijeme. - Split : Gradska knjižnica Marka Maruića, 2011. - Str. 43-49. Доступно на: <http://makedonija.rastko.net/cms/files/books/504085269ea04>. [Приступљено: 17.04.2018]

³⁶⁴ Криза читања : комплексан педагошки, културолошки и општедруштвени проблем / Павле Илић, Оливера Гајић, Миланка Маљковић. – Нови Сад : Градска библиотека, 2007 (Петроварадин : Алфа граф). – Стр. 23.

³⁶⁵ Више информација о спроведеној анкети налазе се у књизи Криза читања : комплексан педагошки, културолошки и општедруштвени проблем / Павле Илић, Оливера Гајић, Миланка Маљковић. – Нови Сад : Градска библиотека, 2007 (Петроварадин : Алфа граф). – 175 стр.

широке размере. Криза читања ступа у разним добима у животу, али раније уколико је школовање трајало краће – по завршетку школовања наступа криза читања и проблеми са читањем који се могу сврстати у три групе: физичке, психолошке или социјалне; оне које зависе од самог читаоца, оне које зависе од издавачке политике и дистрибуције књига и оне које зависе од самог садржаја читања и његовог крајњег исхода.³⁶⁶

Као последице кризе читања јавља се тешкоћа ваљаног организовања и извођења не само наставе књижевности, већ и других наставних предмета, навикавање ученика на коришћење секундарне литературе, упитност рада библиотека и манифестација на којима се промовишу књиге, негативан утицај на вештине изражавања и коришћења језика, потискивање националне културне традиције и опадање опште културолошке свести.³⁶⁷

Појави кризе читања код деце школског узраста доприноси негативна сугестија, специфично психолошко стање које даје осећај немоћи при остварењу некога циља, у овом случају читања књиге, и која на чиниоца неке радње делује демотивишуће. Ствара се анимозитет према књижевном делу, које ученици описују као „досадно и заморно“.³⁶⁸ У оваквом случају треба приступити отклањању негативне сугестије, методом десугерисања, односно неопходно је „стимулисати менталне резервне снаге и уклонити негативан емотиван став према успеху... а заједнички им је циљ неутралисање дејства негативне сугестије да се

³⁶⁶ Улога књиге у савременом друштву / Робер Ескарпи // Међународни семинар Књига у развоју савременог друштва = The book in the development of the contemporary society = Книга в развитии современного общества / [организатор] Народна библиотека СР Србије. - Београд : Народна библиотека СР Србије, 1973 (Београд : „Слободан Јовић“). – Стр. 35.

³⁶⁷ Криза читања : комплексан педагошки, културолошки и општедруштвени проблем / Павле Илић, Оливера Гајић, Миланка Маљковић. – Нови Сад : Градска библиотека, 2007 (Петроварадин : Алфа граф). – 175 стр.

³⁶⁸ Читањем ка стварању – стварањем ка читању / Павле Илић ... [и др.]. – Нови Сад : Градска библиотека : Прометеј, 2013. – Стр. 246.

до успеха не може доћи“.³⁶⁹ Када је реч о читању, то се постиже задавањем различитих задатака ученицима, где се од њих тражи да нешто пронађу, допуне, издвоје, формулишу, да измене текст, односно потребно је пронаћи задатке који ће подстаћи стваралачку снагу ученика на делање и тиме постепено уклонити негативну сугестију када је о читању реч.³⁷⁰

„Разлози за читање су вишеструки: у распону од информисања, забаве, надоградње постојећег знања, богаћења вокабулара, до достизања друштвеног положаја и материјалног обезбеђивања свакидашње егзистенције.“³⁷¹ Резултати једног истраживања спроведеног у Пољској показују да су одлучујући фактори за куповину књига и стварање приватних библиотека образовање и културни ниво становништва.³⁷² Људи који конзумирају и друге културне садржаје имају развијеније читалачке навике.

„Ако је криза читања друштвени проблем, а школа и читање књига то морају да буду, онда треба почети од питања како у друштву створити подмладак који ће се васпитавати да цени књигу, књижевност и остале уметности, како створити младу читалачку публику и будуће културне грађане. Треба размотрити колико томе могу допринети поједине образовне и културне институције, а посебно јавне и школске библиотеке, које су својом педагошком функцијом у могућности да крупно допринесу популаризацији књиге, а с њом заједно и културне традиције и

³⁶⁹ Читањем ка стварању – стварањем ка читању / Павле Илић ... [и др.]. – Нови Сад : Градска библиотека : Прометеј, 2013. – Стр. 119.

³⁷⁰ Исто. – Стр. 120.

³⁷¹ Настава језика и књижевности у школској библиотеци и криза читања / Александра Вранеш ... [и др.] // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 124-125.

³⁷² Значај истраживања читања / Витолд Станкјевич // Међународни семинар Књига у развоју савременог друштва = The book in the development of the contemporary society = Книга в развитии современного общества / [организатор] Народна библиотека СР Србије. - Београд : Народна библиотека СР Србије, 1973 (Београд : „Слободан Јовић“). – Стр. 87.

вредних токова савремене културе.³⁷³ Статистика показује да су најбројнији корисници јавних библиотека ученици. Међутим, негде у процесу одрастања читалачке навике се губе, што резултира чињеницом да је међу члановима јавних библиотека веома мали број корисника из категорије радно активног становништва.³⁷⁴ Шта радити да би се током живота одржале читалачке навике стечене у детињству? Радован Мићић као једно од могућих решења предлаже повећање библиотечко-педагошких активности у библиотекама које подразумевају „скуп облика и садржаја рада са читаоцима обухваћеним школским образовањем и првенствено има васпитни циљ који се огледа у формирању мотивисаног читаоца са трајном навиком и потребом за читањем“.³⁷⁵ Излажење у сусрет потребама савремених корисника, аутоматизацијом пословања и претварањем библиотека у информациона, културна и образовна средишта локалне заједнице помаже у стварању корисника са развијеним читалачким навикама. Локална, национална и међународна заједница морају да се ангажују око постављања приоритета у сврху унапређења квалитета живота појединца и друштва уопште. Потребно је на националном и међународном плану организовати и системски спроводити програме које ће за сврху имати подизање свести о значају развијања и неговања културе читања за добробит целокупног друштва.

Примери добре праксе које смо навели и који се спроводе у библиотекама широм света и у Србији сведоче о спремности библиотека и библиотекара да промовишу културу читања и да се боре против кризе читања.

³⁷³ Криза читања : комплексан педагошки, културолошки и општедруштвени проблем / Павле Илић, Оливера Гајић, Миланка Маљковић. – Нови Сад : Градска библиотека, 2007 (Петроварадин : Алфа граф). – Стр. 11.

³⁷⁴ Млади и читање / Радован Мићић // Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савременог друштва, Београд, 24-26. септембар 2010. ; уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 388.

³⁷⁵ Исто. – Стр. 390.

6. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Стварање и развијање читалачких навика и неговање културе читања неопходно је за развој и напредак појединца и читавог друштва. Коришћењем историјског метода током истраживања утврдили смо да је развој културе читања важан сегмент развоја целокупног друштва и улогу коју су том процесу имале и још увек имају библиотеке. Теоријска мисао у области библиотекарства развијала се у правцу тога да библиотеке треба да омогуће доступност забележеног знања за своје кориснике, кроз богатство својих фондова и кроз своје услуге, а уз посредство библиотекара. Анализирајући послове које библиотекари свакодневно обављају у библиотекама, желели смо да докажемо почетну хипотезу да су библиотеке установе које свим сегментима свога рада делују у правцу неговања, развијања и унапређења културе читања. Намена истраживања је да укаже на важност улоге библиотека у процесу развијања културе читања широј јавности и да библиотеке и библиотекаре мотивише на даљи рад на остваривању ове улоге.

Библиотеке помажу развој културе читања на два начина. Први начин је кроз организовање удружења; доношење правилника, препорука и смерница за рад; осмишљавање и реализовање програма, промоција и радионица; спровођења истраживања и на основу добијених резултата побољшавања рада у циљу стварања друштва које учи, које се образује и које чита. Ове активности спроводе се на националном и међународном нивоу, у њих су укључени и појединци и библиотечка удружења и оне подразумевају континуирани рад, у теорији и у пракси, да би се дошло до конкретних резултата. У раду смо навели и упутили на релевантне смернице и стандарде у којима се потврђује улога библиотека у процесу развијања културе читања.

Други начин на који библиотеке доприносе развоју културе читања је тих и ненаметљив: библиотеке и библиотекари свакодневно вршећи своју основну делатност и обављајући своје радне задатке, понекад чак и не размишљајући да то чине, помажу да култура читања постане боља и квалитетнија. На неке од тих задатака, као што су обрада библиотечке грађе, међубиблиотечка позајмица, израда библиографија, развијање завичајне и референсне збирке, указали смо у

раду. Кроз наведене послове библиотекарски приближавају књигу корисницима, омогућавају им да забележено знање користе у сврхе учења и сазнавања, воде их кроз море литературе проналазећи ону која им је у том тренутку потребна.

Велики је број примера из праксе када је реч о промоцији културе читања која се организује у библиотекама, од којих смо неке представили у раду, а на неке дали упутнице. Практика показује креативне, иновативне, применљиве идеје које су изнедрили библиотекарски у сврху развијања и промовисања читања, потврђујући тиме своју улогу посредника између читаоца и књиге. Практични примери које смо проналазили у библиотекама у Србији не заостају ни по креативности ни по квалитету од примера у много развијенијим земљама.

Дигитално окружење донело је промене и у процесу читања. Сматрамо да, упркос негативним прогнозама по судбину књиге на почетку 21. века, култура читања данас не само да постоји, него се и унапређује и развија у новом правцу, у складу са датим околностима. Кључну улогу у томе имају библиотеке, које су, као и много пута кроз историју, показале спремност да се суоче са променама и да их искористе на најбољи могући начин. Библиотеке и библиотекарски искористили су савремене технологије да би приближили књигу својим корисницима. Број књига у електронском формату све више расте, дигиталне библиотеке постају све богатије, а уређаји за читање електронских књига све се више унапређују. Упоредо са електронским, и даље се користе и књиге у штампаном формату. Посредством Интернета и других медија читаоци данас активно учествују у комуникацији на тему књиге и читања, а у тој комуникацији придружују им се и аутори и библиотекарски. О књигама и читању се прича и пише, а томе умногоме доприносе друштвене мреже на којима савремени човек проводи добар део свога слободно времена.

Развој читалачких навика, неговање културе читања, омогућавање приступа забележеном знању и борба против кризе читања налазе се међу основним задацима које пред собом имају библиотеке и библиотекарски. Стога се надамо да ће резултати до којих смо током истраживања дошли и које смо представили у овом раду на тему функције библиотеке у развоју културе читања послужити као смерница за даљи рад библиотека на испуњавању ових задатака.

7. ЛИТЕРАТУРА

7.1. Коришћена литература

АРСОВИЋ, Бранка

Е-књига: почеци и хронологија развоја / Бранка Арсовић. – Корак библиотеке: часопис за културу и библиотечко-информациону делатност (Ужице). - ISSN 2466-524X. – Год. 2 (2017), стр. 228-238. Доступно на: <https://drive.google.com/file/d/0B25r9UPRRxEC5VhSOHFBclUzcWM/view>.

[Приступљено: 24.11.2018]

АФАНАСЈЕВ, М. Д.

Социјалне и културне функције јавне библиотеке / М. Д. Афанасјев // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 41-50.

БАЈИЋ, Љиљана

Функција школске библиотеке у савременој настави књижевности / Љиљана Бајић // Креативне радионице у школској библиотеци. 1 / уредник Александра Вранеш. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 9-20.

БАНОВИЋ МАРКОВСКА, Ангелина

Preduvjeti za stvaranje i razvijanje kulture čitanja u suvremenom društvu (Knjiga i čitanje u Makedoniji) / Angelina Banović Markovska // Knjiga i slobodno vrijeme. - Split : Gradska knjižnica Marka Maruića, 2011. - Str. 43-49. Dostupno na: <http://makedonija.rastko.net/cms/files/books/504085269ea04>. [Pristupljeno:

17.04.2018]

БАРАЋ, Драган

Кратка историја књиге / Драган Бараћ. – Београд : Нолит, 2008 (Нови Београд : Alfatimprint). – 155 стр.

БАРБИЈЕ, Фредерик

Istorija knjige / Frederik Barbije. – Beograd : Clio : Narodna biblioteka Srbije, 2009 (Beograd : Compact Druck). – 432 str.

БЕГЕНИШИЋ, Добрила

Промоција књиге и читања у Немачкој / Добрила Бегенишић // Читалиште. – ISSN 2217-5563. – Бр. 19 (2011), стр. 31-34. Доступно на: http://citaliste.rs/casopis/br19/begenisic_dobрила.pdf. [Приступљено: 02.09.2017]

БЕРЧИЧ, Бранко

Савремена стремљења југословенског библиотекарства / Бранко Берчич // Међународни семинар Књига у развоју савременог друштва = The book in the developement of the contemporary society = Книга в развитии современного общества / [организатор] Народна библиотека СР Србије. - Београд : Народна библиотека СР Србије, 1973 (Београд : „Слободан Јовић“). – Стр. 99-105.

БОЖИЋ, Јадранка

Антропологија књиге и читања / Јадранка Божић // Гласник Народне библиотеке Србије. – ISSN 1450-8915. – Год. 1 (1999), стр. 113-145.

БОЖИЋ, Јадранка

Књига у контексту (пост)хуманистичког медијализма и виртуелизма / Јадранка Божић // Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савременог друштва, Београд, 24-26. септембар 2010. ; уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 349-375.

БОЖИЋ, Јадранка

(Пост)култура читања: време изазова / Јадранка Божић // Читалиште. – ISSN 2217-5563. – Бр. 19 (2011), стр. 2-6. Доступно на: http://citaliste.rs/casopis/br19/bozic_jadranka.pdf. [Приступљено: 02.09.2017]

БОЖИЋ, Јадранка

Читалац у средишту пажње: савремене теорије читања / Јадранка Божић // Гласник Народне библиотеке Србије. – ISSN 1450-8915. – Год. 3, бр. 1 (2001), стр. 57-66.

БОЈД, Дана М.

Social Network Sites: Definition, History and Scholarship / Danah M. Boyd and Nicole B. Ellison // Journal of Computer-mediated communication. God. 13, br. 1 (2007), str. 210-230.

БОЛАН ТЕЈНИ, Кимберли

Простори за тинејџере: преображај библиотеке корак по корак / Кимберли Болан Тејни ; са енглеског превела Ксенија Вуловић. – Београд : Филолошки факултет, 2009 (Београд : Белпак). – 164 стр.

БРАНКОВИЋ, Марија

Činioci razvoja viših nivoa čitalačke pismenosti – veštine argumentovanja u školskoj nastavi / Marija Branković ... [et al.] // Psihološka istraživanja. – ISSN 0352-7379. – God. 16, br. 2 (2013), str. 141-158.

БРИГС, Аса

Društvena istorija medija : od Gutenberga do Interneta / Asa Brigs i Piter Berk. – Beograd : Clio, 2006 (Beograd : Taš). – 525 str.

БРОФИ, Питер

Biblioteka u dvadeset prvom veku / Piter Brofi. – Beograd : Clio, 2005 (Beograd : Taš). – 279 str.

ВЕБЕР, Кристин Л.

Promoting reading: Using ebooks with gifted and advanced readers / Christine L. Weber, Terence W. Cavanaugh // *Gifted Child Today*, year 4, vol. 29 (2006): 56–63.
Доступно на: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ746309.pdf> [Приступљено: 20.04.2018]

ВИДОВИЋ, Драго

Opšta istorija biblioteka / Drago Vidović. – Sarajevo : Zavod za izdavanje udžbenika, 1964 (Tuzla : Grafičar). – 227 str.

ВРАНЕШ, Александра

Алтернативна библиотека / Александра Вранеш // Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савременог друштва, Београд, 24-26. септембар 2010. ; уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 51-55.

ВРАНЕШ, Александра

Библиографија и настава језика и књижевности / Александра Вранеш // Школска библиотека и настава језика и књижевности. Књ. 1 / уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет универзитета, 2010 (Београд : Белпак). – Стр. 211-259.

ВРАНЕШ, Александра

Библиотеке и српска културна дипломатија / Александра Вранеш // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 198-212.

ВРАНЕШ, Александра

Високошколске библиотеке / Александра Вранеш. – Београд : Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ : Конзорцијум TEMPUS пројекта UMI JER 16059-2001, 2004 (Београд : МСТ Гајић). – 349 стр.

ВРАНЕШ, Александра

Дигитализација културне баштине / Александра Вранеш // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 219-225.

ВРАНЕШ, Александра

Информациона и медијска писменост у фокусу образовања и етике / Александра Вранеш // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 43-66.

ВРАНЕШ, Александра

Јавне и школске библиотеке између стандарда и слободе информисања / Александра Вранеш // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 20-43.

ВРАНЕШ, Александра

Настава језика и књижевности у школској библиотеци и криза читања / Александра Вранеш // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 123-146.

ВРАНЕШ, Александра

Од рукописа до библиотеке : појмовник / Александра Вранеш и Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет, 2008 (Београд : Белпак). – 356 стр.

ВРАНЕШ, Александра

Рад на уређењу школских листова и улога библиотеке / Александра Вранеш // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 66-75.

ВРАНЕШ, Александра

Радост учења у библиотеци / Александра Вранеш // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 77-113.

ВРАНЕШ, Александра

Улога школске библиотеке у настави књижевности / Александра Вранеш // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 146-151.

ВРАНЕШ, Александра

Хуманизам и техницизам библиотека / Александра Вранеш // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 187-225.

ВРАНЕШ, Александра

Школски библиотекар као сарадник у настави / Александра Вранеш // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 108-113.

ВРАНЕШ, Александра

Школска библиотека данас / Александра Вранеш // Креативне радионице у школској библиотеци. 2 / уредник Александра Вранеш. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2012 (Београд : Белпак). – Стр. 9-18.

ВРАНЕШ, Александра

Школска библиотека данас / Александра Вранеш // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 7-75.

ВРАНЕШ, Александра

Школска и јавна библиотека као носиоци образовне и културне делатности / Александра Вранеш // Школа и библиотека / Александра Вранеш ... [и др.]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 15-20.

ВУКИЋЕВИЋ, Дејан

Завичајни фондови / Дејан Вукићевић. – Београд : Службени гласник ; Инђија : Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, 2011 (Београд : Гласник). – 293 стр.

ВУЧЕНОВИЋ, Тамара

Библиотеке и медији у информационом друштву / Тамара Вученовић // Управљање знањем у школској библиотеци / [приредиле Александра Вранеш, Љиљана Марковић]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 79-105.

ВУЧКОВИЋ, Жељко

Читање, кликтање и мишљење у дигиталном добу / Жељко Вучковић, Гордана Стокић Симончић // Читалиште. – ISSN 2217-5563. – Бр. 19 (2011), стр. 7-12. Доступно на: http://citaliste.rs/casopis/br19/vuckovic_zeljko.pdf. [Приступљено: 02.09.2017]

ГАВАРИЋ, Драгољуб

Значај издавачке делатности у подстицању читалачких интересовања / Драгољуб Гаварић // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 83-89.

ГАЈИЋ, Драгољуб

Подстицање ученика на читање / Драгољуб Гајић // Норма. – ISSN 0353-7129. – Год. IX, бр. 1-2 (2002), стр. 125-129. Доступно на: <http://scindeks->

clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-7129/2002/0353-71290202125G.pdf. [Приступљено:
07.08.2016]

ГОРМАН, Мајкл

Naše neprolazne vrednosti : bibliotekarstvo u XXI veku / Majkl Gorman; preveo Sergej Macura. – Beograd : Filološki fakultet Univerziteta (Beograd : Belpak), 2007. – 225 str.

ГРУЈИЋ, Драгана

Љубопитљивост и бајковитост / Драгана Грујић // Креативне радионице у школској библиотеци. 1 / уредник Александра Вранеш. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 61-64.

ГРУЈИЋ, Драгана

Приручна и стручна литература у школској библиотеци / Драгана Грујић // Школска библиотека и настава језика и књижевности. Књ. 1 / уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет универзитета, 2010 (Београд : Белпак). – Стр. 295-305.

ДЕРЕТИЋ, Јован

Културна историја Срба : предавања / Јован Деретић. – Београд : Евро-Ђунти, 2011 (Крагујевац : Графостил). – 348 стр.

ДОБРИЛОВИЋ ДРАГОВИЋ, Јелена Р.

Модел за изградњу система квалитета у специјалним библиотекама / Јелена Р. Добриловић Драговић. Докторска дисертација. Доступно на: <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:11935/bdef:Content/get> [Приступљено:
27.11.2018]

ДРАГИЋЕВИЋ-ШЕШИЋ, Милена

Култура – менаџмент, анимација, маркетинг / Милена Драгићевић-Шешић, Бранимир Стојковић. – Београд : Клио, 2003. – 304 стр.

DRUŠTVENO čitanje : platforme, aplikacije, oblaci i tagovi / Hose-Antonio Kordon Garsija ... [et al.]. – Beograd : Narodna biblioteka Srbije, 2017 (Beograd: Retro print). – 316 str.

ЂОКОВИЋ, Гордана

Школска библиотека у савременом образовању на примеру наставе књижевности / Гордана Ђоковић // Креативне радионице у школској библиотеци. 2 / уредник Александра Вранеш. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2012 (Београд : Белпак). – Стр. 69-81.

ЕСКАРПИ, Робер

Улога књиге у савременом друштву / Робер Ескарпи // Међународни семинар Књига у развоју савременог друштва = The book in the development of the contemporary society = Книга в развитии современного общества / [организатор] Народна библиотека СР Србије. - Београд : Народна библиотека СР Србије, 1973 (Београд : „Слободан Јовић“). – Стр. 31-42.

EUROSTAT statistical books : youth in Europe – a statistical portrait, 2009.
Доступно на: <http://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/1668203/YouthinEurope.pdf/40f42295-65e4-407b-8673-95e97026da4a>. [Приступљено: 19.08.2016]

ЗАКОН о библиотечко-информационој делатности // Службени гласник Републике Србије. – Бр. 52 (2011). – Доступно на: https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3047. [Приступљено: 28.11.2018]

ЗАКОН о обавезном примерку публикација // Службени гласник Републике Србије. – Бр. 52 (2011). – Доступно на: https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=4914. [Приступљено: 29.11.2018]

ЗАКОН о основном образовању и васпитању // Службени гласник Републике Србије. – Бр. 55 (2013). – Доступно на: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovnom_obrazovanju_i_vaspitanju.html.

[Приступљено: 13.11.2016]

ИВАНОВИЋ, Станоје

Истраживачки приступ коришћењу књиге са становишта потреба / Станоје Ивановић // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 33-39.

ИЛИЋ, Павле

Криза читања : комплексан педагошки, културолошки и општедруштвени проблем / Павле Илић, Оливера Гајић, Миланка Маљковић. – Нови Сад : Градска библиотека, 2007 (Петроварадин : Алфа граф). – 175 стр.

ИФЛА Манифест за библиотеке које пружају услуге особама са тешкоћама у читању. Доступно на: https://www.nb.rs/about_us/icitem.php?id=25050. [Приступљено: 18.02.2019]

IFLA/UNESCO Манифест за јавне библиотеке. Доступно на: <http://www.ifla.org/files/assets/public-libraries/publications/PL-manifesto/pl-manifesto-sr.pdf>. [Приступљено: 04.12.2018]

IFLA/UNESCO манифест за школске библиотеке // Гласник Народне библиотеке Србије 1/2005. – Стр. 419-422. Доступно на: https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1283. [Приступљено: 03.12.2018]

IFLA/UNESCO Manifesto for Digital Libraries. Доступно на: <https://www.ifla.org/publications/iflaunesco-manifesto-for-digital-libraries> [Приступљено: 24.11.2018]

ЈОКАНОВИЋ, Владимир

Општи поглед на теоријске и методолошке проблеме истраживања читања и читалаца / Владимир Јокановић // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 7-21.

ЈУГОСЛОВЕНСКИ стандарди за специјалне библиотеке // Библиотекар – часопис за теорију и праксу библиотекарства (Београд). – ISSN 0006-1832. – Год. 24, бр. (1978), стр. 121-128

КАМАЛОВА, Лера А.

The Problem of Reading and Reading Culture Improvement of Students-Bachelors of Elementary Education in Modern High Institution / Lera A. Kamalova, Natal'ya D. Koletvinova // International Journal of Environmental & Science Education. - No 11(4) (2016), p. 473-484. Доступно на: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1094659.pdf> [Приступљено 16.05.2018]

КАРИЋ, Јасмина

Значај, улога и место разумевања прочитаног текста код ученика оштећеног слуха у разредно-предметној настави / Јасмина Карић // Педагошка стварност. – ISSN 0553-4569. – Год. 50, бр. 7-8 (2004), стр. 570-577.

КРИЛОВА, Наташа Борисовна

Формирање уметничке културе / Наташа Борисовна Крилова // Библиотека као огледало васељене: огледи из савремене руске науке о библиотекарству / [изабрао, приредио и превео Добрило Аранитовић]. – Београд : Службени гласник; Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, 2009 (Београд : Гласник). – Стр. 438-443.

КРЊАИЋ, Зора

Читалачке навике средњошколаца у Србији / Зора Крњаић, Ивана Степановић и Драгица Павловић Бабић. – Зборник Института за педагошка истраживања. – ISSN 0579-6431. – Год. 43, бр. 2 (2011), стр. 266-282.

КРСТЕВ, Цветана

Дигиталне библиотеке – разграничење појмова / Цветана Крстев. - Инфотека: часопис за дигиталну хуманистику (Београд). - ISSN 2271-9461. - Год. 3, бр. 1-2 (2002). – Доступно на: https://www.researchgate.net/publication/28808961_Digitalne_biblioteke_-_razgranichenje_pojmova. [Приступљено: 24.11.2018]

КУНЦЕ, Хорст

Питања око обликовања научне литературе / Хорст Кунце // Међународни семинар Књига у развоју савременог друштва = The book in the development of the contemporary society = Книга в развитии современного общества / [организатор] Народна библиотека СР Србије. - Београд : Народна библиотека СР Србије, 1973 (Београд : „Слободан Јовић“). – Стр. 79-84.

ЛЕМКЕ, Антје Балтан

Gabriel Node and the Ideal Library / Antje Bultmann Lemke // Syracuse University Surface. – Vol. XXVI, No. 1 (1991):27-44. Доступно на: <https://surface.syr.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1272&context=libassoc> [Приступљено 19.11.2018]

ЛИБЕРС, Херман

Унапређење књиге путем библиотека / Херман Либерс // Међународни семинар Књига у развоју савременог друштва = The book in the development of the contemporary society = Книга в развитии современного общества / [организатор] Народна библиотека СР Србије. - Београд : Народна библиотека СР Србије, 1973 (Београд : "Слободан Јовић"). – Стр. 60-78.

МАНГЕЛ, Алберто

Istorija čitanja / Alberto Mangel. – Novi Sad : Svetovi, 2005 (Novi Sad : MBM plas). – 378 str.

МИЛИВОЈЕВИЋ, Љиљана

Деца и култура у Србији / Љиљана Миливојевић // Култура : часопис за теорију и социологију културе и културну политику (Београд). – ISSN0023-5164. – Бр. 130 (2011), стр. 183-198. Доступно на: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0023-5164/2011/0023-51641130183m.pdf> [Приступљено 24.03.2018]

МИЛИЋ, Новица

Увод у читање / Новица Милић // Како читати : о стратегијама читања трагова културе / приредио Саша Илић. - 2. изд. - Београд : Народна библиотека Србије, 2007 (Београд : Оригинал). – Стр. 11-18.

МИЛУНОВИЋ, Драгана

Библиотеке за децу и њихови психолошки аспекти / Драгана Милуновић // Гласник Народне библиотеке Србије. – ISSN 1820-1245. – Бр. 1 (2003), стр. 163-172.

МИНИМУМ југословенских стандарда за народне библиотеке // Библиотекар, часопис Друштва библиотекара СР Србије, бр. 5-6/73

МИТРОВИЋ, Јелена

Примена библиотерапије у школској библиотеци / Јелена Митровић // Читалиште. – ISSN 2217-5563. – Год. III, бр. 23 (2013), стр. 62. Доступно на: http://www.citaliste.rs/casopis/br23/mitrovic_jelena.pdf. [Приступљено: 06.08.2016]

МИЋИЋ, Радован

Млади и читање / Радован Мићић // Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савременог друштва, Београд, 24-26. септембар 2010. ;

уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 383-394.

МИЋИЋ, Радован

Рад са децом и школском омладином и едукација библиотекара / Радован Мићић // Деца и библиотеке : зборник радова са међународног научног скупа одржаног у Београду од 5. до 9. октобра 2005. / уредник Александра Вранеш. - Београд : Филолошки факултет Универзитета : Библиотекарско друштво Србије, 2006. – Стр. 159-166.

МРЂА, Слободан

Културни живот и потребе студената у Србији / Слободан Мрђа. – Београд : Завод за проучавање културног развитка, 2011. – 115 стр. Доступно на: <http://zaprokul.org.rs/wp-content/uploads/2015/01/studenti.pdf>. [Приступљено: 19.08.2016]

НЕДЕЉКОВ, Гордана

Друштвене мреже у функцији развијања културе читања / Гордана Недељков // MELISSA - Museums, Ethics, Library and Information Science, Studies, Archives, Vol. 16/1 (2017). Транскултуралност и библиотеке. 1 / 16. Међународна научна конференција MELISSA, Београд, 29. септембар - 1. октобар 2017. / [ed. Александра Вранеш, Љиљана Марковић]. – Београд : Филолошки факултет, Универзитет у Београду, 2017. – ISBN 978-86-6153-495-9. (ISSN 2560-3418). Стр. 103-114. Доступно на: http://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/eb_ser/melissa/2017-1/melissa-2017-16-1-ch9.pdf [Приступљено: 02.12.2018]

НЕДЕЉКОВ, Гордана

Електронске књиге и нова димензија читања / Гордана Недељков // Инфотека: часопис за дигиталну хуманистику (Београд) - ISSN 2271-9461. - Год. 16, бр. 1-2 (2016), стр. 99-112.

НЕДЕЉКОВ, Гордана

Место и улога библиотека у управљању знањем / Гордана Недељков // ЛИК : часопис за литературу и културу / главни уредник Александра Вранеш. – ISSN 2303-8640. – Год. 3, бр. 4 (2017) – Стр. 175-184. Доступно на: http://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/journals/ai_lik/2017-4/ai_lik-2017-3-4-8.pdf [Приступљено: 26.11.2018]

НЕМАЊИЋ, Милош

Потенцијални читаоци – реална могућност или утопија / Милош Немањић // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 103-109.

НИНКОВ, Јасмина

Библиотеке XXI века / Јасмина Нинков. – Београд : Чигоја штампа, 2010 (Београд : Чигоја штампа). – 103 стр.

НОЛ, Дебра

Babies in the Library: Creating a Truly Baby-Friendly Early Literacy Play Space / Debra Knoll // Public Libraries Online. – May 2014. Доступно на: <http://publiclibrariesonline.org/2014/05/babies-in-the-library-creating-a-truly-baby-friendly-early-literacy-play-space/> [Приступљено 14.09.2016]

ОГАНЕСЈАН, Наталија Томовна

Библиотерапија као средство самоактуализације психичких стања / Наталија Томовна Оганесјан // Библиотека као огледало васељене: огледи из савремене руске науке о библиотекарству / [изабрао, приредио и превео Добрило Аранитовић]. – Београд : Службени гласник; Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натопшевић“, 2009 (Београд : Гласник). – Стр. 531-542.

ОРТЕГА И ГАСЕТ, Хосе

Misión del bibliotecario / José Ortega y Gasset. – Madrid : Consejo nacional para la cultura y las artes, 2005.

ПАВЛОВИЋ, Александра

Међубиблиотечка позајмица – место, простор и промене / Александра Павловић // Креативне радионице у школској библиотеци. 1 / уредник Александра Вранеш. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 65-84.

ПЕТРОВИЋ, Сретен

Културологија / Сретен Петровић. – Београд : Чигоја штампа : Лела, 2005 (Чигоја штампа). – 429 стр.

ПИЈАНОВИЋ, Петар

Српска култура 1900-1950. / Петар Пијановић. – Београд : Службени гласник (Београд : Гласник), 2014. – 582 стр.

ПИКЕРИНГ ТОМАС, Ненси

Information Literacy and Information Skills Instructions : Applying Research to Practice in the School Library Media Center / Nancy Pickering Thomas. – Englewood, Colorado: Libraries Unlimited, Inc. Стр. 14. Доступно на: https://books.google.ba/books?id=1SdmVGhRaSoC&printsec=frontcover&source=gbs_ViewAPI&redir_esc=y#v=snippet&q=dana&f=false. [Приступљено 22.11.2018]

ПРАВИЛНИК о националним стандардима за обављање библиотечно-информационе делатности, Службени гласник РС бр. 39/13.

ПРЕДЛОГ стандарда за рад школских библиотека

PRIVATNI život u srpskim zemljama u osvit modernog doba / priredio Aleksandar Fotić. - Beograd : Clio, 2005 (Beograd : Compact Druck). – 939 str.

РАДИБРАТОВИЋ, Емилија

Улога библиотеке у медијском образовању и развоју медијске писмености / Емилија Радибратовић // Управљање знањем у школској библиотеци / [приредиле Александра Вранеш, Љиљана Марковић]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 115-122.

РАДОВАНОВИЋ ПЕЈОВИЋ, Мирјана

Књига као уточиште, школска библиотека као превенција: примена библиотерапије у библиотеци основне школе / Мирјана Радовановић Пејовић, Ана Дуковић, Марина Јевтић // Корак библиотеке: часопис за културу и библиотечко-информациону делатност (Ужице). - ISSN 2466-524X. – Год. 2 (2017), стр. 71-81.

Доступно

на:

<https://drive.google.com/file/d/0B25r9UPRRxECeDQ1M21fd2FMcmM/view>.

[Приступљено: 24.11.2018]

РАДОВИЋ, Милоје

Читање је путовање у знање / Милоје Радовић // Читалиште. – ISSN 2217-5563. – Бр. 19 (2011), стр. 27-30. Доступно на: http://citaliste.rs/casopis/br19/radovic_miloje.pdf. [Приступљено: 26.02.2019]

РАДУЛОВИЋ, Марија

Књижне инсталације за е-генерације / Марија Радуловић. – Савремена библиотека. – ISSN 0353-0655. – Год. XXIX, бр. 34 (2017), стр. 36-43.

РАЈИЋ, Љубиша

Страна књижевност у фонду школске библиотеке / Љубиша Рајић // Креативне радионице у школској библиотеци. 1 / уредник Александра Вранеш. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 85-92.

РАКИЋ, Виолета

Сајбер култура и библиотекаарство / Виолета Ракић // Култура : у потрази за новом парадигмом : тематски зборник у 4 књиге. Књ. 3 / уредник Љиљана Бајић. –

Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 239-247.

РАНГАНАТАН, Шиали Рамамрита

The five laws of library science, by S. R. Ranganathan, with a foreword by Sir P. S. Sivaswami Aiyer and an introduction by W. C. Berwick Sayers. – Madras : The Madras Library Association, 1931. – xxxii, p. 458. Доступно на: [https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.\\$b99721;view=1up;seq=13](https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.$b99721;view=1up;seq=13) [Приступљено: 08.11.2016]

РИЧИ, Стјуарт Ј.

Does Learning to Read Improve Intelligence? A Longitudinal Multivariate Analysis in Identical Twins From Age 7 to 16 / Stuart J. Ritchie, Timothy C. Bates, Robert Plomin // Child Development. – Vol. 86, issue 1 (2015), p. 23-36. Доступно на: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/cdev.12272/full#cdev12272-bib-0013>. [Приступљено: 31.12.2017]

САВОВА, Елена

Друштвена одговорност библиотекарског радника / Елена Савова // Међународни семинар Књига у развоју савременог друштва = The book in the development of the contemporary society = Книга в развитии современного общества / [организатор] Народна библиотека СР Србије. - Београд : Народна библиотека СР Србије, 1973 (Београд : „Слободан Јовић“). – Стр. 135-141.

СТАМАТОВИЋ, Десанка

Читалишта у Србији у XIX веку / Десанка Стаматовић. – Београд : Народна библиотека Србије, 1984. – 332 стр.

СТАНДАРД за библиотеке научноистраживачких института и установа из 2012. године. Доступно на: <http://zbus.rs/cir/index.php?a=standardi&b=cirilica>. [Приступљено: 18.11.2018]

СТАНДАРД за високошколске и универзитетске библиотеке из 2012. године. Доступно на: <http://zbus.rs/cir/index.php?a=standardi&b=cirilica>. [Приступљено: 18.11.2018]

СТАНКЈЕВИЧ, ВИТОЛД

Значај истраживања читања / Витолд Станкјевич // Међународни семинар Књига у развоју савременог друштва = The book in the development of the contemporary society = Книга в развитии современного общества / [организатор] Народна библиотека СР Србије. - Београд : Народна библиотека СР Србије, 1973 (Београд : „Слободан Јовић“). – Стр. 85-91.

СТЕФАНОВИЋ, Мирјана Д.

Кратки увод у историју српске културе : између стварности и традиције : приручник за студенте / Мирјана Д. Стефановић. – Београд : Службени гласник, 2008 (Београд : Гласник). – 192 стр.

СТОЈАНОВИЋ, Буба Д.

Књига – позив на дијалог различитих култура / Буба Д. Стојановић // Култура : у потрази за новом парадигмом : тематски зборник у 4 књиге. Књ. 3 / уредник Љиљана Бајић. – Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 249-264.

СТОЈМЕНОВИЋ, Виолета

Књига између креативности и интерактивности / Виолета Стојменовић // Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савременог друштва, Београд, 24-26. септембар 2010. ; уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 105-127.

СТОКИЋ СИМОНЧИЋ, ГОРДАНА

Књига и библиотеке код Срба у средњем веку / Гордана Стокић Симончић. - Панчево : Градска библиотека, 2008 (Зрењанин : Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“). - 106 стр.

СОФРОНИЈЕВИЋ, Адам

Нове улоге аутора и читалаца: аутоматизација и управљање сложеним процесима читања и писања / Адам Софронијевић и Тамара Вученовић // Култура. – ISSN 0023-5164. – Бр. 136 (2012), стр. 24-44. Доступно на: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0023-5164/2012/0023-51641236024S.pdf>. [Приступљено: 05.08.2016]

СТЕЛМАХ, В. Д.

Књига и читање и средства масовне комуникације / В. Д. Стелмах // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 91-101.

СТРОМГРЕН, Пип

Library sistematizer extraordinaire / Pip Stromgren // The Daily Hampshire Gazette. Доступно на: <https://forbeslibrary.org/info/library-history/charles-ammi-cutter/> [Приступљено 20.11.2018]

ТЕРТЕЛИ ТЕЛЕК, Марта

Читање, разумевање штива и двојезичност // Марта Тертели Телек // Норма. – ISSN 0353-7129. – Год. XIII, бр. 3 (2008), стр. 121-132. Доступно на: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-7129/2008/0353-71290803121T.pdf>. [Приступљено: 07.08.2016]

ТОДОРОВ, Весна

Језичка интелигенција код деце – како је препознати и развијати / Весна Тодоров // Педагошка стварност. – ISSN 0553-4569. – Год. 57, бр. 1-2 (2011), стр. 73-82.

ТОДОРОВ, Нада

Значај породице за квалитет читања код деце млађег школског узраста / Нада Тодоров // Норма. – ISSN 0353-7129. – Год 13, бр. 1-2 (2008), стр. 105-106. Доступно на: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-7129/2008/0353-71290802105T.pdf>. [Приступљено: 20.08.2016]

ТОЉАГА, Невена

Портфолио школског библиотекара / Невена Тољага // Управљање знањем у школској библиотеци / [приредиле Александра Вранеш, Љиљана Марковић]. – Београд : Филолошки факултет, 2013 (Београд : Белпак). – Стр. 107-113.

ЋИРИЋ, Милош

Културна анимација и институције културе / Милош Ћирић // Култура: часопис за теорију и социологију културе и културну политику (Београд). - ISSN 0023-5164. - Бр. 136 (2012), стр. 355-375.

UPOTREBA informaciono-komunikacionih tehnologija u Republici Srbiji / Miladin Kovačević, Kristina Pavlović, Vladimir Šutić. – ISSN 1820-9149. – (2016), str. 151. Dostupno na: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2016/pdf/G20166004.pdf>. [Pristupljeno: 02.12.2018]

UPOTREBA informaciono-komunikacionih tehnologija u Republici Srbiji / priredili Miladin Kovačević, Kristina Pavlović, Vladimir Šutić. – ISSN 1820-9149. – (2017), str. 145. Dostupno na: <http://publikacije.stat.gov.rs/G2018/Pdf/G20182051.pdf> [Pristupljeno: 02.12.2018]

УРБАНИЈА, Јоже

Резултати истраживања о корисницима високошколских библиотека / Јоже Урбанија // Читаоци и читање : зборник радова / [уредници Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић]. - Београд : Народна библиотека Србије : Заједница

матичних библиотека Србије, 1985 (Београд : Народна библиотека Србије). – Стр. 51-68.

ХАУАРД, Вивиен

The importance of pleasure reading in the lives of young teens: Self-identification, self-construction and self-awareness / Vivian Howard // *Journal of Librarian and Information Science*. – Vol. 43, issue 1 (2011), p. 46-55.

ЦВРКОТА, Сања

Књига пред новим изазовима / Сања Цвркота, Радмила Тасић // Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савременог друштва, Београд, 24-26. септембар 2010. ; уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011 (Београд : Белпак). – Стр. 487-493.

ЧЕРЊИЧЕНКО, Вера Ивановна

О педагошкој компоненти библиотекарске професије / Вера Ивановна Черњиченко // Библиотека као огледало васељене: огледи из савремене руске науке о библиотекарству / [изабрао, приредио и превео Добрило Аранитовић]. – Београд : Службени гласник; Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, 2009 (Београд : Гласник). – Стр. 203-214.

ЧИТАЊЕМ ка стварању – стварањем ка читању / Павле Илић ... [и др.]. – Нови Сад: Градска библиотека : Прометеј, 2013. – 284 стр.

ЧУБАРЈАН, Оган Стјепанович

Социјални проблеми читања / Оган Стјепанович Чубарјан // Међународни семинар Књига у развоју савременог друштва = The book in the development of the contemporary society = Книга в развитии современного общества / [организатор] Народна библиотека СР Србије. - Београд : Народна библиотека СР Србије, 1973 (Београд : „Слободан Јовић“). – Стр. 43-53.

ШЕЈМЕН, Кристофер

E-books Can be a Great Choice for Middle Schoolers / Christopher Schiemann // School Library Journal February 2016. Доступно на: <https://www.slj.com/2016/02/students/ebooks-can-be-a-great-choice-for-middle-schoolers/>. [Приступљено 20.04.2018]

7.2. Електронски извори

1. Babies love libraries. Доступно на: <http://www.libraryofbirmingham.com/article/childrenunder5/babieslovelibraries> [Приступљено: 14.09.2016]
2. Библиотека за слепе „Мр Омер Маринков“. Доступно на: <http://www.ssv.org.rs/o-biblioteci.html> [Приступљено: 04.12.2018]
3. Библиотека Савеза слепих Србије. Доступно на: <http://www.savezslepih.org.rs/biblioteka/> [Приступљено: 30.11.2018]
4. Business Dictionary. Доступно на: <http://www.businessdictionary.com/definition/book.html>. [Приступљено 17.04.2018]
5. International Digital Children's library. Доступно на: <http://en.childrenslibrary.org/>. [Приступљено: 29.11.2018]
6. Google books. Доступно на: <https://books.google.com/> [Приступљено 20.04.2018]
7. Goodreads. Доступно на: <https://www.goodreads.com> [Приступљено: 29.11.2018]
8. Дигитална библиотека Матице српске. Доступно на: <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/> [Приступљено: 05.12.2018]

9. Дигитална библиотека Филолошког факултета Универзитета у Београду. Доступно на: <http://www.fil.bg.ac.rs/lang/sr/%20biblioteke/digitalna-biblioteka/>. [Приступљено: 30.11.2018]
10. Дигитална Народна библиотека Србије. Доступно на: <http://www.digitalna.nb.rs/>. [Приступљено: 30.11.2018]
11. Encyclopaedia Britannica. Доступно на: <https://www.britannica.com/topic/book-publication>. [Приступљено 17.04.2018]
12. Емисија „Са књигама на ти“ : Шта су то отворене библиотеке. Доступно на: <https://www.youtube.com/watch?v=CeN3BAGqCIM> . [Приступљено 01.12.2018]
13. IGI Global Disseminator of knowledge. Доступно на: <https://www.igi-global.com/dictionary/what-is-the-meaning-of-of/61671>. [Приступљено 16.05.2018]
14. Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку. Доступно на: http://kobson.nb.rs/kobson/%20o_konzorcijumu.1.html. [Приступљено: 20.04.2018]
15. Literacy Changes Lives: executive summary / George Dugdale and Christina Clark // National Literacy Trust (September 2008). Доступно на: http://www.literacytrust.org.uk/assets/0000/0402/Literacy_Changes_Lives_Executive_summary.pdf. [Приступљено 27.11.2016]
16. Little free library. Доступно на: <https://littlefreelibrary.org/> [Приступљено 26.02.2019]
17. Longman Dictionary of Contemporary English. Доступно на: <https://www.ldoceonline.com/Biology-topic/culture>. [Приступљено: 16.05.2018]
18. Народна библиотека „Стефан Првовенчани“ Краљево. Доступно на: <https://www.kv-biblio.org.rs/>. [Приступљено: 26.02.2019]
19. National reading campaign (Campagne pour la lecture). Доступно на: <http://www.nationalreadingcampaign.ca/wp-content/uploads/2013/09/ReadingFacts1.pdf> [Приступљено: 26.02.2019]

20. Нил Гејмен: зашто наша будућност зависи од библиотека, читања и маштарења. Доступно на: <https://dizquediz.wordpress.com/2017/05/10/nil-gejmen-citanje/>. [Приступљено: 15.05.2017]
21. Портал Књигождери. Доступно на: <http://mladi.bibliotekasabac.org.rs/index.php/en/> [Приступљено: 21.03.2018]
22. Пројекат Гутенберг. Доступно на: <http://www.gutenberg.org/>. [Приступљено: 29.11.2018]
23. Reading fiction 'improves empathy', study finds. Доступно на: <http://www.psychologicalscience.org/news/reading-fiction-improves-empathy-study-finds.html#.WCdlGyMrL-k>. [Приступљено: 31.12.2017]
24. Reading 'can help reduce stress'. Доступно на: <http://www.telegraph.co.uk/news/health/news/5070874/Reading-can-help-reduce-stress.html>. [Приступљено: 31.12.2017]
25. Рођени за читање. Доступно на: <http://bibliotekasabac.org.rs/rodjeni-za-citanje/>. [Приступљено 17.04.2018]
26. Social effects of book reading. Доступно на: <http://www.hillstrategies.com/content/social-effects-book-reading>. [Приступљено 27.11.2016]
27. The Book Institute Poland. Доступно на: <http://www.bookinstitute.pl/>. [Приступљено 10.01.2018]
28. The Royal Danish Library. Доступно на: http://www.kb.dk/en/udlaan/laan/laan_andre.html. [Приступљено 31.08.2017]
29. Cambridge Dictionary. Доступно на: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/culture>. [Приступљено 16.05.2018]
30. Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“. Доступно на: <http://www.unilib.rs/sadrzaji/digitalna-biblioteka/> [Приступљено: 05.12.2018]
31. Шта да читам? Доступно на: <http://www.stadacitam.rs/preporuke/>. [Приступљено: 23.03.2018]

32. We are made of our childhood books. Доступно на: <https://gkindshivani.com/2015/08/04/we-are-made-of-our-childhood-books/>.

[Приступљено 21.11.2016]

33. World Digital Library. Доступно на: <https://www.wdl.org/en/> [Приступљено: 29.11.2018]

34. What is culture? Definition of culture / Kim Ann Zimmermann. Доступно на: www.livescience.com/21478-what-is-culture-definition-of-culture.html. [Приступљено

16.05.2018]

8. БИОГРАФИЈА АУТОРА

Гордана Станчић (рођ. Недељков) рођена је 1988. године у Зрењанину. Дипломирала је на Катедри за библиотекарство и информатику Филолошког факултета Универзитета у Београду 2011. године, на којој је завршила и мастер студије 2012. године. Стручни испит из библиотекарства положила је јуна 2013. године. Школске 2013/2014. године уписала је докторске студије на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Децембра 2018. године изабрана је у звање виши библиотекар.

Од децембра 2011. до јула 2013. године радила је као волонтер/приправник у Одељењу за развој и одржавање библиотечког система, дигитализацију фондова и културну делатност Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду. Учествовала је у пословима припреме метаподатака за пројекте „Europeana“, „Europeananewspapers“ и „Phaidra – дигитални репозиторијум Универзитета у Београду“, у организацији културних и образовних активности и као предавач на курсевима из области примене дигиталних технологија у информисању и образовању и као сарадник на вођењу платформе „LibGuides“.

Од јула 2013. до августа 2015. године била је запослена у Народној библиотеци „Ђура Јакшић“ у Српској Црњи, где је на радном месту библиотекара обављала послове набавке и обраде фонда, рада са корисницима, вођења завичајне збирке, дигиталног маркетинга, координације послова и сарадње са огранцима Библиотеке и организације различитих културних и образовних манифестација.

Од септембра 2014. до августа 2015. године била је сарадник, а од августа 2015. ради као истраживач виши сарадник у Одјељењу за књижевност Андрићевог института у Вишеграду. Ради на пословима вођења Библиотеке Андрићевог института, што подразумева набавку, селекцију и обраду библиотечког фонда, сарадњу са надлежним и партнерским установама из области културе и образовања. Поред тога, ангажована је на пословима организације културних догађаја, летњих школа и научних и стручних предавања и скупова на међународном нивоу, као и на пословима у оквиру издавачке

делатности Андрићевог института. Члан је уредништва часописа *ЛИК: часопис за литературу и културу*, у издању Андрићевог института у сарадњи са Московским државним универзитетом Ломоносов.

У јулу 2012. године похађала је Европску летњу школу из области дигиталних хуманистичких наука „Култура и технологија“, курс *Рачунарске методе примењене у дигиталним хуманистичким наукама: XML обележавање текста и структура докумената* у Лајпцигу у Немачкој. Августа 2014. била је стипендиста *Осме руске летње школе проналажења информација (RuSSIR 2014)* и учесник *Конференције младих научника* са постер презентацијом *Libraries in education: from creative workshop to lifelong learning* у Нижњем Новгороду у Русији.

Похађала је више курсева, обука, радионица и семинара из библиотечно-информационе делатности и учествовала на међународним и домаћим стручним скуповима. Поседује лиценцу за узајамну каталогизацију у систему COBISS и дозволе за узајамну каталогизацију А, В1, В2 и С. Излагала је на више домаћих и међународних стручних скупова. Објављивала је радове из области библиотекарства и информатике, генеалогичке, архивистике и културе у домаћим стручним часописима и зборницима са конференција.

Од новембра 2010. до марта 2011. године учествовала у пројекту промовисања књиге и читања међу расељеном ромском децом у организацији Секретаријата за социјалну заштиту и Филолошког факултета Универзитета у Београду. Током 2011. године била је ангажована на изради ауторског, именског и предметног регистра у публикацији *Библиографија зборника реферата и саопштења са научних састанака слависта у Вукове дане : књ. 1-40.* у организацији Међународног славистичког центра. Са темом „Школска библиотека у настави“ била је предавач на Семинару за школске библиотекарке „Индивидуални и групни рад у школској библиотеци“, одржаном у Андрићевом институту у Вишеграду новембра 2014. године.

Активно користи енглески језик и служи се шпанским, руским и немачким.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора Гордана Станчић

Број индекса 13041д

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Библиотеке и култура читања

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, 05.03.2019.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора: Гордана Станчић

Број индекса: 13041д

Студијски програм: докторске академске студије

Наслов рада: Библиотеке и култура читања

Ментор: проф. др Александра Вранеш

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањена у **Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, 05.03.2019.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Библиотеке и култура читања

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)
- 2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)**
3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.

Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду, 05.03.2019.

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава

комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.